

NIMITAITO NURMEKSEN HÖLJÄKÄSSÄ

Minna Ikonen

Suomen kielen pro gradu-tutkielma
Joensuun yliopisto
syyskuu 2003

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimustehtävä	4
1.2 Höljäksi ja höljäkkäläiset paikannimet tutkimuskohteena	5
1.2.1 Höljäksi ja sen asukkaat	5
1.2.2 Höljään nimistöä	6
1.3 Tutkimusaineisto	9
1.3.1 Höljäkkäläiset nimioppaat ja heidän nimitaitonsa	10
1.3.1.1 Vakituiset höljäkkäläiset	10
1.3.1.2 Etähöljäkkäläiset	12
1.3.2 Aineiston kerääminen ja sen ongelmat	14
1.3.3 Nimitaitohaastattelujen toteutuksesta	15
2 PAIKANNIMISTÄ JA NIIDEN TAITAMISESTA	17
2.1 Paikannimien luokittelusta ja käytöstä	17
2.2 Nimitaidon tutkiminen	19
2.3 Nimitaidon luokittelu	20
2.4 Rinnakkaisnimet nimitaidon osana	22
2.5 Nimoreviirikartat nimitaidon kuvaajina	23
2.6 Nimenkäyttäjän suhde paikannimeen	24
3 NIMIOPPAIDEN NIMITAITOKUVAUKSET	25
3.1 Vakituiset höljäkkäläiset	26
3.1.1 Naiset	26
3.1.2 Miehet	34
3.1.3 Sukupuoli ja ikä nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä	42
3.1.4 Harrastuneisuus ja työ nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä	43
3.2 Etähöljäkkäläiset	44
3.2.1 Naiset	44
3.2.2 Miehet	51
3.2.3 Sukupuoli ja ikä nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä	57
3.2.4 Harrastuneisuus ja nimitaito nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä	58
3.3 Kokoavasti höljäkkäläisten nimioppaiden nimitaidosta	60
4 NIMIEN OSAAMINEN JA TUNNISTAMINEN	63
4.1 Osatut nimet	63
4.1.1 Vakituisten höljäkkäläisten nimoreviirit	65
4.1.2 Etähöljäkkäläisten nimoreviirit	66
4.2 Tunnistetut nimet	67
4.3 Höljäkkäläiset paikannimien osaajina ja tunnistajina	70
5 HÖLJÄKKÄLÄINEN NIMIMAISEMA	74
5.1 Höljäkkäläisten yhteiset nimet sekä syitä niiden osaamiseen ja tunnistamiseen	74
5.2 Rinnakkaisnimet	77
5.3 Tarkoitteen vaihtuminen ja nimen toistuminen	79
5.4 Vakituisen ja etähöljäkkäläisen nimitaidon vertailua	80

6 LOPUKSI	83
------------------	-----------

LÄHTEET	86
----------------	-----------

1 JOHDANTO

”Väisty Välämällä, kohhoo Kokkovuorraan, tiputtele Timolla, neuvottele Nevallaan, suhhauta Suomallaan, pujottele Purollaan”(TP). Näin Tyyne Pellikka, yksi höljäkkäläisistä nimioppaista, aloitti oman nimivarastonsa kaivamisen, kun haastattelin häntä ensi kerran joulun 2001 alla. Kyseessä on kyläläisten tuntema hokema vuosikymmenten takaa. Paikannimet siis voivat kirvoittaa käyttäjänsä vaikkapa runoilemaan.

Kielenkäyttäjän osaamat ja tunnistamat paikannimet kertovat, miten ihminen hahmottaa elinympäristönsä ja miten hän siitä puhuu. Ovatko pohjoiskarjalaiseen maisemaan kuuluvat vaarat ja vedet keskeisiä, kun liikutaan kotiseudulla? Mikä merkitys on ihmisen rakentamalla ympäristöllä kotimaisemissa? Millä nimillä näitä keskeisiä paikkoja kutsutaan? Kuinka paljon nykyihmisen tarvitsee käyttää paikannimiä?

Koska nimet ovat kulutustavaraa ja nimien käyttö on yhteydessä yksilön käytännön tarpeeseen, on nimitaitotutkimus tapa selvittää sitä, miten yksilöt hahmottavat elinympäristöään paikannimien avulla. Kyse ei ole erilaisten nimenkäyttäjien nimitaidon paremmuudesta, vaan siitä, kuinka paljon ja millaisia nimiä kukin tarvitsee ja miksi. Juuri nimien tarpeesta johtuu yksilöiden nimitaitojen erilaisuus. Nimitaitotutkimuksella pyritään selvittämään, millä tavoin elinympäristö on muuttunut historiallisessa perspektiivissä, ja miten se elää ja muuttuu jatkuvasti erilaisten asujiensa silmissä (Ainiala 1997: 14). Nimitaitotutkimuksessa on yhteiskunnallinen ja käyttäjäläheinen ote nimistöntutkimukseen.

Lähtökohtanani on ollut mielenkiinto paikannimiin ja ihmisiin niiden käyttäjänä. Kotikaupunkini Nurmeksen eri kylistä Höljäkkä edustaa aktiivista ja elinvoimaista yhteisöä: yritystoiminta ja kyläläisten yhteistyö tuovat kylään elämää. Viime vuosien aikana on Höljäkässä aloitettu monia hankkeita, joiden avulla pyritään parantamaan asukkaiden elinmahdollisuuksia edistämällä mm. työllistymistä, vapaa-ajan toimintaa ja kulttuurikasvatusta. Näitä hankkeita varten Nurmeksen kaupunki teki kesällä 2001 Höljäkän kyläsuunnitelman, jonka avulla hahmotetaan kylän menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Oma osansa höljäkkäläisessä elämänmenossa ja kylän kehityksessä on myös etähöljäkkäläisiksi ja Höljäkän ystäviksi itseään kutsuvilla niin entisillä kuin uusillakin höljäkkäläisillä. Sekä varsinaiset kyläläiset että nämä vapaa-ajan asukkaat pyrkivät yhdessä kehittämään kyläänsä ja estämään maaseutua autioittavien tekijöiden vaikutuksia Höljäkässä.

1.1 Tutkimustehtävä

Tarkoituksenani on selvittää höljäkkäläisten nimitaitoa heidän syntymä- ja kotikylässään. Mielenkiinnon kohteena on toisaalta vakituisesti Höljäkässä asuvien kyläläisten ja toisaalta niin sanottujen etähöljäkkäläisten nimitaito. Tässä tutkielmassani tarkoitan etähöljäkkäläisillä niitä, jotka ovat syntyneet tai eläneet varhaislapsuudestaan asti Höljäkässä, kunnes ovat opiskelun ja työn perässä muuttaneet pois vähintään kymmenen vuotta ennen haastatteluhetkeä. He ovat kuitenkin jatkuvasti pitäneet yhteyttä Höljäkässä asuviin sukulaisiin ja tuttaviansa sekä käyneet kotikylässään säännöllisesti. Tarkastelen nimitaitoa yksilöittäin nykyhetkessä, joten tutkimus on synkroninen, mutta eri-ikäiset nimioppaat ja eri ajanjaksoilta muistitietona säilynyt nimistö antavat työlle myös diakronisen näkökulman.

Tutkielmassani haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin. Esiin tulevia käsitteitä selitän tarkemmin luvuissa 2.2 ja 2.3.

- Minkälaisia paikannimiä höljäkkäläiset osaavat? Kuinka paljon he käyttävät osaamiaan nimiä ja kuinka monia nimiä he tietävät mutta eivät käytä niitä?
- Millaisia paikannimiä höljäkkäläiset vain tunnistavat tietämättä niiden tarkoitetta tai sijaintia? Milloin höljäkkäläiset käyttävät ja milloin eivät käytä tunnistamiaan nimiä?
- Miten kylässä vakituisesti asuvien nimitaito eroaa etähöljäkkäläisten nimitaidosta? Onko sukupuolella, iällä ja harrastuneisuudella vaikutusta nimitaitoon ja jos on, millaisia eroja nimioppaiden taidoissa on?
- Millaiset ovat haastateltavieni nimireviirit? Kuinka laajalta alueelta, miten paljon ja miten taajaan nimiä osataan sekä mihin suuntaan nimireviirit alueellisesti muotoutuvat?
- Millainen paikannimistä koostuva nimimaisema 2000-luvun Höljääkään muotoutuu kuudentoista höljäkkäläisen näkökulmasta katsottuna? Mitkä nimet ovat yhteisiä ja siten keskeisiä?

1.2 Höljää ja höljäkkäläiset paikannimet tutkimuskohteena

1.2.1 Höljää ja sen asukkaat

Höljää, Nurmeksen eteläisin kylä, sijaitsee noin 20 kilometrin päässä Nurmeksen keskustasta. Höljään läpi kulkee Nurmeksesta Lieksaan vievä kantatie 73, ja kylään kuuluu myös vesialuetta Pielisen pohjoisrannalta. Kylään kuuluu monia saaria, suurimpana Retusaari, jonka pohjoispää on naapurikylän Lipinlahden puolella. Höljää sijaitsee Nurmeksen ja Lieksan rajalla, sillä sen itäiset naapurikylät Varpanen ja Vieki ovat Lieksan läntisintä osaa. Höljään eteläpuolella on naapurikylä Porosaari, jolla on ollut aina vahvat siteet Höljääkään: Porosaaren lapset ovat käyneet kouluaan Etelä-Höljään koulussa ja Höljässä sijaitseva hautausmaa on kylien yhteinen. Kylä jaetaan kahtia Pielisen rannan Etelä-Höljääkään ja kantatien varressa olevaan Pohjois-Höljääkään, sillä Höljää on pohjois-etelä-suunnassa pitkä kylä. Pituutta kyläalueella on noin 20 kilometriä. Itä-länsi-suunnassa Höljää leviää noin kymmenen kilometriä.

Höljään keskelle tasaiselle laaksoalueelle on rakentunut Höljään kyläkeskus, jonka länsi- ja pohjoispuolella kohoavat vaarat ja josta on matkaa Pieliselle kolmisen kilometriä (Pielisen-Kuokkastenjärven rantaosayleiskaavaselostus, 2000). Metsätalouden varassa kasvanut Höljää on pieni asemakylä Nurmes-Lieksa-rautatien varressa. Vuonna 1971 avattiin Pohjois-Höljässä Uuron tilalla lakkautetussa kansakoulussa Uuron metsätyömieskoti, jolla turvattiin asuminen ja palvelut eläkeikään ehtineille metsureille (NKA, VI s. 101). Metsätyömieskoti toimii edelleen, vaikka asukkaita on nykyään enää hieman toistakymmentä (AH s, 19.7.2003). 2000-luvun höljäkkäläisiä omassa kylässä työllistää lähinnä puunjalostus ja -kuljetus. Höljään rautatieliikenne keskittyy nykyään tavarakuljetuksiin, sillä Helsingistä Nurmekseen kulkeva juna pysähtyy enää tarvittaessa tai sitten vain hieman hiljentää vauhtia ohittaessaan tämän vireän pikku kylän. (Höljään kyläsuunnitelma 2001: 4–5.)

Kyläkeskuksessa on monia kyläläisiä ja muitakin nurmekselaisia työllistävä Höljään kyllästämö eli Höljää Oy, Iivari Mononen Oy:n Nurmeksen tuotantolaitos, jossa valmistetaan kyllästettyjä pylviä muun muassa ratapölkyiksi. Iivari Mononen Oy:n ja Nurmeksen Yrityspalvelu Oy:n yhteistyöllä on Höljää ollut mukana Kestopuu-projektissa, jonka yhtenä tarkoituksena on luoda uutta yritystoimintaa ja työpaikkoja

(Höljäkän kyläsuunnitelma 2001: 40–41). Kyläkeskuksen maisemaan kuuluva ja monelle höljakkäläiselle tärkeä paikka on Höljakkä–Porosaaren hautausmaa, johon höljakkäläisiä on laskettu viimeiseen lepoon lähes 80 vuoden ajan. Paikka saatiin lahjoituksena vuonna 1922 (Höljäkän kyläsuunnitelma: 37). Maalaiskylille harvinaisen, oman hautausmaan kunnossa pitäminen on höljakkäläisille kunnia-asia. Höljakkäläistä maisemaa leimaavat myös kylän läpi kulkeva rautatie vanhoine asema- ja asuinrakennuksineen sekä entiset koulut ja kaupat, jotka ovat nykyään yksityisten omistuksessa.

Kylälaisten yhteistoiminta keskittyy vuonna 1932 valmistuneelle nuorisoseurantalolle. Siellä nuorisoseura, kylätoimikunta, kansalaisopisto ja seurakunta järjestävät toimintaa kylälle. Muita toimijoita Höljäkässä ovat Höljäkän kalastuskunta ja metsästysseura Höljäkän Erä. Talolla toimivat kyläteatteri, käsityöpiiri, kesäkahvila ja kylätori. (PE 19.7.2003.) Luonnollisesti nuorisoseuratalo on tapahtumapaikkana, olipa kyse sitten yksittäisen kyläläisen syntymäpäiväjuhlista tai kylän yhteisistä iltamista.

Höljakkäläiset toimivat erityisesti kulttuurin saralla; siitä pitää huolen kylällä käynnissä oleva Euroopan unionin Leader-rahoitteinen hanke ”Höljakkä – elävä kulttuurikylä”, jonka avulla höljakkäläistä teatteri- ja muuta kulttuuritoimintaa kehitetään. (Höljäkän kyläsuunnitelma 2001: 29–32, 39–40; PE 19.7.2003.) Tuoreimpana ja yhtenä suurimpana höljakkäläisenä saavutuksena voidaan pitää Vuoden Nuorisoseura -titteliä, jota havittelevat kaikki Suomen 1100 nuorisoseuraa ja joka myönnettiin keväällä 2003 Höljäkän nuorisoseuralle (Ylä-Karjala 25.3.2003; PE 19.7.2003).

Vuonna 2003 Höljäkässä on 151 asukasta. Heistä 32 on alle 30-vuotiaita, 60 on 30–60-vuotiaita ja 59 yli 60-vuotiaita. Enemmistö asukkaista on miehiä, 91, ja naisia Höljäkässä on 60. (VRK 2003.) Asukasmäärä pienenee nopeasti, sillä vielä toukokuussa 2001 höljakkäläisiä oli 205. (Höljäkän kyläsuunnitelma 2001: 6.) Vapaa-ajallaan Höljäkässä eripituisia aikoja asuvia etähöljakkäläisiä on 84.

1.2.2 Höljäkän nimistöä

Nimeämällä jäsennetään ympäristöä. Paikannimiä käyttämällä hahmotetaan ympäröivää maantieteellistä aluetta ja puhutaan siitä muiden ihmisten kanssa. Nimet ovat ihmiselle kielellinen keino ilmaista elinympäristöään. Paikannimi yksilöi kohteen, jota nimellä tarkoitetaan. Nimistötieteessä nimillä tarkoitetaan erisnimiä, joilla yksilöidään henkilöitä tai paikkoja; Maria yksilöi puhujan tarkoittaman naispuolisen henkilön tai Pielinen yksilöi pohjoiskarjalaisen järven. Erisnimestä eroaa yleisnimi, jonka tehtävänä on kielessä luokitella asioita. Niinpä esimerkiksi nainen luokittelee ihmisen sukupuolen mukaiseen ryhmään ja järvi vedenkokouman erilaisten luonnontieteellisten ominaisuuksiensa mukaan. Nimitaitotutkimuksessa tutkimuskohteena ovat jonkin rajatun alueen paikannimet ja niiden käyttäjät. Höljäkän nimistössä näkyy merkkejä eri-ikäisistä nimikerrostumista vuosituhsien takaa tähän päivään saakka.

Höljäkän nimistöön ja nimioppaiden nimitaitoon sisältyy lukuisia virallisia paikkanimiä, joita Höljäkässä edustavat teidennimet, muut kuin asuinrakennusten nimet sekä kyllästämön monet nimet. Kaupunkinimistötutkimuksessa tarkastellaan myös epävirallisia nimiä, jollaisia ei kaupunkinimistön kriteereiden perusteella voi sanoa Höljäkässä olevan. (Ainiala 2003: 208–212.) Kuitenkin maalaiskylänkin nimistössä esiintyy eräänlaisia ”epävirallisia” nimiä, jotka elävät yhden tai useamman nimenkäyttäjän nimitaidossa ja ovat lempinimiä, haukkumanimiä tai itsekeksittyjä nimiä. Mainitsen aineiston esittelyssä nämä nimet, mutta tässä tutkimuksessa en perehdy niihin tarkemmin vaan käsittelen niitä osana koko nimitaitoa.

Höljäkän kylä rajautuu etelästä ja lounaasta Pieliseen: etelässä avautuu Hökänselkä eli

Poroselkä, jolla parin kilometrin päässä siintää Porosaari ja siitä pari kilometriä länteen joukko pienempiä saaria. Lounaassa vesialuetta rikkovat tiheämmässä olevat lukuisat saaret ja luodot. Höljällä-salmeen vesi virtaa hyvin kapean Suomalansalmen läpi. Höljällä lainehtii Retusaaren ja mantereen välissä avautuen naapurikylän Lipinlahden puolella Honkaseläksi ja kaventuen Kopraslahdeksi.

Höljällä pääsee maanteitse monia eri reittejä, sillä kylälle haarautuu useita teitä kantatie 73:lta. Ennen nykyistä maantieyhteyttä Nurmeksesta Lieksaan kulki naapurikaupunkien välinen tie läheltä Höljällä-kyläkeskusta eli lähempää Pielisen rantaa kuin nykyään. Nyt tämä vanha tie on pääväylä kylään Nurmeksesta saapuvalle: Lounatlammen (Lipinlahden kylää) kohdalta haarautuva Höljälläntie vie kyläkeskukseen asti.

Vanhaa ja uutta maantietä yhdistävät vanhat kylätiet Haarakiventie, Uurontie ja Sulkaistentie, joista ainakin ensin mainittua nimeä ovat käyttäneet vanhimmatkin nimioppaat nuoruudessaan. Haarakiventien lisäksi vanhimpia ja yhä eläviä tiennimiä ovat Höljällä-rannasta tuovalta tieltä kohti kyllästämöä ja hautausmaata haarautuva Lautasillantie sekä nykyiseltä kantatie 73:lta Maitomäen talon kohdalta kohti Haarakiveä kulkeva Maitomäentie.

Kyläkeskuksesta lähtevät Höljällä-itäosaan vievä Konnantie sekä kohti Pielisen rantoja vievät Hökänniementie ja Höljällä-rannantie. Edelleen vanha maantie jatkuu kohti Mätäsvaaraa, jonne matkalla löytyvät mm. Saarivaarantien ja Koirivaarantien risteykset. Uurontieltä itään, Saarilammen pohjoispuolelta kulkee Mustavaarantie. Kyläkeskuksen kohdalta Höljälläntieltä haarautuu pohjoiseen ylös vaaraan kipuava Jurttivaarantie. Kyläkeskuksen länsipuolelle jäävät Koivulan- ja Mäntyläntiet. Kantatien pohjoispuolella Uurontie jatkuu Putsontien pienenä lenkinä yhtyen takaisin kantatiehen. Putsontie on kappale vanhaa, yli sata vuotta sitten Höljällä-läpi kulkenutta maantietä. Lisäksi kantatien pohjoispuolella kulkevat Jännevaarantie ja Lounatvaarantie sekä monia metsäautoiteita.

Tiet siis jakavat Höljällää kulkien luontevasti lampien ja vaarojen välistä. Vanha Nurmek-Liekka-maantie sukkuloi Valkeislampien, Jurttivaaran, Saarilammen, Saarivaaran, Palovaaran ja Konnanlammen ohitse. Kyläkeskuksen kulkuväylät ja rakennukset jäävät kahden lammen, Suuren ja Pienen Everikinlammen eli Koululammen ja Pysäkilammen väliin.

Asutus jakautuu kyläkeskukseen, Pielisen rannoille, lampien läheisyyteen, vaarojen päälle ja juurille. Suurimmat tilat ja viljelykset ovat Pielisen alavilla ranta-alueilla ja Konnanlammen läheisyydessä. Suomalan pihapiiri on suojeltu, sillä se on luokiteltu rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokkaaksi ja läheisestä tilan mailla sijaitsevasta Suomalanniemestä on löydetty kivikautinen asuinpaikka. Myös Pyyjoen tilaa pidetään maisemallisesti ja Rauhalan tilaa rakennushistoriallisesti arvokkaina. (Höljällä-kyläsuunnitelma 2001: 5; Pielisen-Kuokkastenjärven rantaosayleiskaavaselostus 2000; Saloheimo 1953: 13-18.)

Kuten paikat aina, ovat höljälläläisetkin paikat täynnä tarinoita. Tunnetuimpia näistä ovat tarinat Ryöninlähteistä ja Ryöninkivestä, Haarakivestä ja Konna-alkuisista nimistä. Ryöni-alkuisten paikkojen tarina kertoo parantajasta ja häneltä apua pyytäneestä miehestä. Nurmekselaisen Olli Koistisen tallentamien kansanmuistojen mukaan Gröhn oli juukalainen mies, jota taikuri Paavo Heikura yritti parantaa vetämällä miehen lähteessä olevien hakojen alitse. Mies kuitenkin hukkui, ja taikuri päätti upottaa ruumiin Pieliseen. Höljälläläisen nimioppaan mukaan Heikura oli piilottanut kuolleen miehen kiven rakoon, jotta hän seuraavana yönä pimeän turvin voisi toteuttaa aikeensa, mutta yrittäminen epäonnistui (PE).

Haarakivi puolestaan on suuri kahtia haljennut siirtolohkare. Tarina kertoo että Kopraksen Mustolan renki Antti Meriläinen oli lymynnyt kiven raossa piilossa venäläisiltä

ollessaan matkalla Tiaisen joukkoihin vuonna 1808¹. Konnanlampi-nimestä puolestaan löytyy höljäkkäläisen Matti Herrasen (1916) muistiin merkitsemä kansanetymologia:

”Nimi sanotaan lammelle tulleen siitä kun jollonkin vihan aikana Venäläiset olivat lammella ongella ja eivät saaneet kalaa, niin yksi heistä sanoi: a ei anna ”konna” kaloa.” (NA)

Konna-sanalla on paitsi nykykielelle tutumpi merkitys ’kelmi, lurjus; paholainen’ myös vanhempi ’sammakon’ merkitys, joka esimerkiksi on vatjan kielen konna-sanan merkitys (SKES s.v. konna).² Niinpä Höljäkan Konnanlampi- ja Konnanvaara-nimien määriteosa on syntynyt sammakkoa tarkoittavasta sanasta, mutta sen sijaan Konna-nimi höljäkkäläisen rautatie seisakkeen ja sitä ympäröivän kylänosan nimenä on syntynyt maastokohteiden nimistä elliptisesti, sillä nimi otettiin käyttöön 1900-luvun alussa, kun Konnanlammen läheisyyteen rakennettiin rautatie (NA).

Vuosina 1959 ja 1962 kerätyissä nimiarkistotiedoissa koulun vieressä sijaitseva lampi tunnetaan nimellä Koululampi, vaikka Suuri- ~ Iso Everikinlampi on vanhempaa nimestöä. Everikki-alkuiset paikannimet (kaksi lampea, metsä, entinen asumus) ovat saaneet nimensä maanomistajan, pielisjärveläisen Everikki Paavalinpoika Pulkkinen mukaan, joka on omistanut kaskimaita Höljäkässä (NN ja Saloheimo 1953: 26, 28–29). Olli Koistisen kirjaamissa tiedoissa on maininta miehen nimestä Awerkij, joka on taipunut suomalaiseen asuun Everikki (NN).

Höljäkan kahden kansakoulun niminä Etelä-Höljäkan koulu ja Pohjois-Höljäkan koulu ovat vakiintuneet, mutta jälkimmäisestä käytetään nykyään myös nimiä Uuron koulu, Heinävaaran koulu ja Putson koulu. Selitys löytyy koulupiirin perustamisen ja koulun rakentamisen monimutkaisesta historiasta: Aluksi koulupiiri oli nimeltään Pohjois-Höljäkkä ja koulu toimi Putson talossa, mutta tuvan käytyä ahtaaksi Jänevaarasta ostettiin Koivulehdon palsta, jolle aiottiin rakentaa koulu. Tuolloin koulua nimitettiin myös maapalstan nimen mukaan. Paikka ei kuitenkaan miellyttänyt kaikkia. Koulupiirin nimi vaihdettiin jo seuraavana vuonna Heinävaaraksi, sillä ennen sotia koulurakennuksen paikaksi kaavailtiin Heinävaaraa. Sota kuitenkin muutti suunnitelmia, sillä evakkojen asuttaminen muutti kylän asutustilannetta: Heinävaarasta tuli syrjäinen paikka. Niinpä Putsosta ostettiin Uuro-niminen palsta koulua varten, ja lopulta paikalle saatiin rakennettua myös koulu. Nimestä kuitenkin kiisteltiin pidempään, eikä Uuron koulu toiminut tällä nimellään kovinkaan pitkään ennen kuin koko koulu lakkautettiin. (Martikainen 2001: 246–249, 292–301.)

¹ 1808–09 käytiin Suomen sota Ruotsi–Suomen ja Venäjän välillä (TTJ 1986).

² Monissa suomalais-ugrilaisissa kielissä *konna*-sanana vastineet merkitsevät paitsi sammakkoa myös mm. nahjusta, saamatonta, viluista tai arkaa (SKES s.v. *konna*).

Nykyään appellatiivin kaltaisella Kyllästämö-nimellä tunnetulla tuotantolaitoksella on ollut monia nimiä. Vuodesta 1958 toiminut kyllästämö, jonka alunperin omisti G. A. Serlachius Oy, tunnettiin paitsi nimellä Serlakkius myös Kolho omistajan toimipaikan nimen mukaan. Syksyllä 1979 kyllästämö tuhoutui tulipalossa, mutta nousi vaikeuksien kautta jälleen menestyväksi yritykseksi. Nimeksi vakiintui Höljäkän kyllästämö, ja kyläläisten kesken pelkkä Kyllästämö, kun 1980–90-luvuilla tuotantolaitos siirtyi EGM-Poles Oy Ltd:ltä Iivari Mononen Oy:lle.

Kyllästämön myötä rakennettiin 1980-luvulla Höljäkän Rivi -asunto-osakeyhtiön rivitalot kylän keskustajamaan. (NKA.) Asunto-osakeyhtiön nimi edustaa kaupunkinimistölle tyypillistä nimeä, mutta niinhän on epätavallinen myös suuri teollisuuslaitos taajamasta syrjässä sijaitsevalla pikkukylällä. Asunto-osakeyhtiön nimi ei ainoastaan yksilöi tarkoitettaan, vaan nimi on muun muassa semanttisesti mielekäs: sen on oltava samalla kertaa yhtiön nimi sekä käyttönimi (Sjöblom 2000, s. 378).³ Höljäkän Rivi määrittää talon sijainnin ja ominaisuuden hyvin selkeästi, sillä kylän ainona rivitalona ei paikasta voi kukaan erehtyä, ja höljäkkäläisille nimeksi riittää pelkkä Rivi.

Muita Höljäkän keskeisiä rakennettuja paikkoja ovat Jurttivaaran matkailukeskus, laskettelurinteet ja hotelli, jotka avattiin Höljässä 1967. Jurtinrinteillä lasketeltiin aina 1990-luvulle saakka, kunnes toiminta lopetettiin. Muita keskeisiä paikkoja ovat nuorisoseurantalo (Nuorisoseurantalo ~ Seurantalo ~ Talo), hautausmaa (Hautausmaa), hirvinahoittamo (Hirvinahoittamo ~ Nahoittamo), hirvenmetsästysseuran kota (Kota ~ Tammakorven hirvimaja ~ Metsästysmaja) ja kalasauna Ollikaisen saaressa (Ollikaisen kalasauna), joista käytetään appellatiivin kaltaisia nimiä.

1.3 Tutkimusaineisto

Olen kerännyt aineiston haastattelemalla nimioppaita joului- ja tammikuussa sekä heinä- ja elokuussa 2001–02 ja helmikuussa 2003. Tein haastattelut nimioppaiden kotona, loma-ajan asunnossa tai jossain muussa oppaan valitsemassa paikassa. Haastattelut kestivät puolesta toista neljään tuntiin. Useita tunteja kestävässä haastattelussa osapuolia alkaa väsyttää, ja voi vain arvailla, paljonko nimiä jää mainitsematta. Lyhyempien haastatteluiden yhteydessä pystyin selvittämään nimioppaan nimistöä tarkemmin, kun aineisto oli hänen kohdaltaan saatu jo pääpiirteittäin kokoon. Täydensin ja tarkensin aineistoa haastattelemalla nimioppaitani uudelleen puhelimitse ja sähköpostitse maaliskuussa 2002 sekä keväällä 2003.

Haastattelussa nimiä kertyi paitsi Höljäkän alueelta, myös läntisestä naapurikylästä Lipinlahdesta, Höljäkän eteläpuolella sijaitsevasta Porosaaresta ja Kynsisaaresta sekä naapurikunnista, Lieksan Varpasen Mätäsvaarasta ja Viekistä ja Juuan Vuokosta. Olen ottanut nämä Höljäkän lähiympäristön nimet huomioon höljäkkäläisten nimitaitoa selvitellessäni, koska katson, että kylien rajat eivät voi rajata oman asuinympäristön nimitaitoa. Sen sijaan rajaamaan aineistostani yleisesti nurmekselaiseen nimitaitoon kuuluvat nimet. Nämä ovat nuorimpien nimioppaiden nimeämiä paikkoja, sillä heidän koulu-, työ- ja vapaa-ajan toimensa sijoittuvat paljolti myös Nurmeksen keskustan alueelle. En huomioi tätä nimiainesta höljäkkäläistä nimitaitoa tarkastellessa, mutta esittelen tätäkin nimistöä nuorimpien, 1980-syntyneiden, nimioppaitten kohdalla.

Höljäkän nimistöä tarkastellessa minun on täytynyt ymmärtää kylän rajat suhteessa nimenkäyttäjien käsityksiin: Pielisen laajalla järviolueella rajojen hahmottaminen nimenkäyttäjän näkökulmasta on väljempää ja yksittäisten saarten ja luotojen rajaaminen pois nimitaidosta olisi keinotekoisia. Maa-alueellakaan rajanveto ei ole yksiselitteistä. Väestörekisterikeskuksen

³ Lisää tietoa asunto-osakeyhtiön nimistä: Sjöblom 2000.

mukaan Höljään asutukseen kuuluu myös asuinpaikkoja naapurikylien puolelta, kylän raja-alueilta (VRK 2003).

1.3.1 Höljäläiset nimioppaat ja heidän nimitaitonsa

Keräsin haastatteluaineiston kuudeltatoista höljäläiseltä, joista puolet on Höljässä vakituisesti asuvia kyläläisiä eli vakituksia höljäläisiä (vh) ja puolet Höljästä pois muuttaneita, mutta kotikylällään säännöllisesti käyviä etähöljäläisiä (eh). Olennaista on, että etähöljäläinen on muuttanut merkittävän kauan kotiseudustaan vähintään kymmenen vuotta sitten. Niinpä en ole ottanut mukaan tutkimukseen muualle Nurmekseen tai Lieksaan muuttaneita enkä myöskään saanut haastateltavakseni alle 30-vuotiaita entisiä höljäläisiä. Valitsin nimioppaiksi yhtä monta miestä ja naista eri puolilta laajaa kylää, mutta en koonnut nimioppaita tasaisesti kylän eri osista.

Nimioppaiden valinnassa ei säännönmukainen ikäjakauma ollut keskeisenä kriteerinä, eikä se olisi ollut mahdollistakaan. Höljäläisistä enää harva on syntyperäinen kyläläinen eivätkä kaikkein vanhimmat poismuuttaneet etähöljäläiset jaksakaan enää käydä kotikylässään. Aktiivisimpia etähöljäläisiä ovat noin 40–70-vuotiaat. Kahdeksasta vakituisesta höljäläisestä vanhimmat ovat syntyneet 1920–30-luvuilla, keskimmäistä ikäryhmää edustavat 1950- ja 1960-luvulla syntyneet, ja nuorimpia ovat 1980-luvulla syntyneet. Sen sijaan kahdeksan haastattelemaani etähöljäläistä ovat syntyneet pääosin 1940–50-luvuilla. Vain yksi heistä on syntynyt 1930- ja yksi 1960-luvuilla.

Haastatellut 16 höljäläistä nimesivät 93 paikkaa maastosta ja 190 vesistöalueelta sekä 273 asutuspaikkaa, 50 viljelystä ja 150 artefaktiksi luokiteltavaa paikkaa. Opaskohtaisesti nimitaidon luokittelussa on limittäisyyttä: vanha pois muuttanut etähöljäläinen mieltää entisen koulunsa edelleen kouluksi eli artefaktiksi, kun taas nuoremmat vakituiset höljäläiset, joista kaikki eivät edes ole käyneet koulua kyseisessä rakennuksessa, tuntevat entiseen kouluun asumaan muuttaneet ihmiset ja mieltävät rakennuksen asuinpaikaksi. 16 höljäläistä ovat nimenneet 756 paikkaa kotikylästään ja sen lähiympäristöstä. Aineistoksi muodostui kuitenkin huomattavasti suurempi määrä erilaisia paikannimiä, kun huomioidaan rinnakkaisnimien runsaus. Kun maastonimien joukossa on 12 rinnakkaisnimeä, vesistönimissä 44, asutusnimissä jopa 205, viljelysnimissäkin neljä ja artefaktien nimissä 67, nousee kerätyn aineiston määrä 1088 paikannimeen.

Esittelen nimioppaani ikäjärjestyksessä, ensin vakituiset höljäläiset ja sitten etähöljäläiset. Kaikki ovat antaneet luvan nimensä käyttöön tässä tutkimuksessa.

1.3.1.1 Vakituiset höljäläiset

Tyyne Pellikka, TP (s. 1925), on syntynyt Höljään Kumpulassa ja avioiduttuaan muuttanut Kokkovaaralla sijaitsevalta kotitaltaan Lipinlahden Koprakseen vuonna 1959. Kahdeksan vuotta myöhemmin pariskunta muutti Nurmeksen keskusta. Tyyne on työskennellyt siivoojana parikymmentä vuotta. Vuonna 1988 hän muutti miehensä kanssa takaisin Höljään, jonka kyläkeskukseen oli rakennettu uusi koti, Hiekkala. Vuosikymmenten aikana Tyyne ei ollut unohtanut kotikyläänsä, sillä Höljästä kotoisin olevat Pellikat ovat aina viettäneet siellä lähes kaiken vapaa-aikansa. He ovat käyneet säännöllisesti Retusaaren Vappuseniemessä kesämökillään sekä Kumpulassa viljelemässä kasvimaataan. Lisäksi Tyyne on kulkenut paljon miehensä kanssa Höljään alueella marjastamassa, sienestämässä ja kalastamassa.

Mauri Nevalainen, MN (s. 1926), on syntynyt Höljään Kettulassa ja asunut lapsuudestaan

asti eri puolilla kylää niin kyläkeskuksessa kuin muuallakin Höljään alueella, muun muassa Kokkovaarassa, Tuomaanahossa ja Mustavaarassa. Kansakoulua Mauri on käynyt ensin Putsossa ja myöhemmin Etelä-Höljään koulussa. Vuonna 1941 hän aloitti työt Suomessa, jossa hän edelleenkin kuuluu talonväkeen, vaikka nykyään Mauri asuu kyläkeskuksen Rivillä eli Höljään Rivi -nimisen asunto-osakeyhtiön asunnossaan. Mauri on tehnyt läpi elämänsä pääasiassa maatalous- ja metsätöitä. Aikaa jää toki harrastuksillekin, joita ovat kalastus ja hirvenmetsästys.

Viljo Kortelainen, VK (s. 1930), on syntynyt Höljään Saarilammella ja elänyt siellä koko ikänsä. Monien ikäistensä tavoin on Viljo ollut työssä nuoresta pojasta asti: sota-aikana hän työskenteli Mätäsvaaran kaivoksessa ja sen jälkeen savotoilla, kunnes 21-vuotiaana aloitti työt Kyllästämyllä. Leipätyönsä lisäksi Viljo toimi myös ammattiyhdistyksensä puheenjohtajana ja kunnan luottamustehtävissä Nurmeksen kaupunginvaltuustossa sekä teknisessä ja sosiaalilautakunnassa. Marjastus oman kodin tarpeisiin on kuulunut luonnollisena osana Viljon arkeen.

Markku Heikura, MH (s. 1953), on asunut lähes koko elämänsä Höljässä syntymäkodissaan Siirtolassa. Tila lohkaistiin Markun isälle Heikuroiden kantatilasta Mustasta eli Mustolasta vuonna 1953. Nuorempana Markku on työskennellyt monen muun kyläläisen tavoin Kyllästämyllä, mutta pääasiassa hän on ollut koti-isänä kolmelle tyttärelleen puolison käydessä työssä kodin ulkopuolella. Markun harrastuksiin kuuluu päivittäinen kuntolenkkeily kyläteitä pitkin: omien sanojensa mukaan hän ei pidä metsissä kulkemisesta vaan suosii enemmän asfalttipolkuja. Tosin kalastaminen läheisillä lammilla on Markun mieliharrastus. Parin viime vuoden aikana Markku on myös innostunut kylän nuorisoseuratoiminnasta.

Päivi Eskelinen-Hiltunen, PE (s. 1963), syntymäkotina Suomala, jossa Päivi perheineen nykyään asuu. Tultuaan ylioppilaaksi vuonna 1982 Päivi opiskeli ensin maatalousoppilaitoksessa ja jatkoi opintojaan metsäopistossa Joensuussa. Koulutukseltaan Päivi on metsätalousteknikko, ja valmistumisensa jälkeen hän työskenteli Nurmeksen 4H-neuvojana nelisen vuotta. Ensimmäisen lapsen syntymästä lähtien Päivi on ollut pääasiassa kotona ja käynyt töissä lyhyitä jaksoja. Arjet Päivillä kuluu lastenhoitoon, pihatöihin sekä asiointiin Nurmeksessa. Toinen vapaaehtoinen työnsä Päivillä on kyläyhdistys- ja nuorisoseuratoiminnassa sekä kesänäytelmien työstämisessä. Vapaa-ajallaan hän osallistuu hirvenmetsästykseseen sekä käy kalassa ja hiihtoretkillä Pielisellä.

Esa Mustonen, EM (s. 1982), on asunut pääosan elämästään Koululla, sen uudella puolella eli Uudella koululla, josta Mustosten perhe on muuttanut muutamaa vuotta ennen haastattelua Riville, Höljään Rivi -nimiseen asunto-osakeyhtiön asuntoon. Esan isä on kotoisin Höljään Kankaalasta ja äiti Sarkkilasta. Koulua Esa on käynyt ensin Höljässä ja myöhemmin Lipinlahdessa sekä Nurmeksen keskustassa. Esa on suorittanut ruokapalvelun perustutkinnon Nurmeksessa. Ruuanlaitto ja leipominen on Esalle paitsi työ myös harrastus. Kesäaikaan hän pyöriilee eri puolilla Höljää. Esa vetää Höljään 4H-kerhoa, käy marjassa ja sienessä sekä hoitaa puutarhaa Mustosten omistamalla Tammelan tilalla. Perheen kesämökki on yhdessä monesta Suusaaresta, (viralliselta nimeltään Likosaari) Matkasalmen rannalla. Esa omistaa Metsäkääpä-nimisen talon äitinsä kotitalon naapurissa.

Karoliina Turunen, KT (s. 1982), on asunut kolmivuotiaasta asti Höljään kyläkeskuksessa, jonne hänen perheensä muutti Uudestakaupungista. Hänen kotitalonsa tunnetaan Höljässä Keskuksena, sillä talossa on toiminut puhelinkeskus. Karoliinan isä on höljäkkäläinen ja äiti syntyisin Nurmeksen Saramolta. Höljään Saarilampi on Karoliinan mummola. Lapsuutensa Höljässä viettänyt Karoliina kävi koulua Höljässä, Lipinlahdessa ja Nurmeksen keskustassa. Haastatteluhetkellä hän opiskeli Nurmeksen oppimiskeskuksessa. Harrastuksiin kuuluu tai on kuulunut ulkoilu, lentopalloilu, laskettelu, lukeminen ja kirjoittaminen. Karoliina kertoi haastattelussa, että yläasteikänsä aika kului kavereiden kanssa Nurmeksessa eikä Höljässä tuntunut olevan mitään tekemistä. Karoliina muutti kotoaan Nurmeksen keskustaan aloitettuaan ammatilliset opinnot, ja 18-vuotiaasta asti hän on opiskelun ohessa tehnyt myynti-

työtä.

Katja Heikura, KH (s. 1985), on kotoisin Höljään Siirtolasta. Naapurissa oleva Musta eli Mustola on isän suvun kantatila, josta Siirtola on lohkottu vuonna 1953. Äiti on kotoisin Nurmeksen Porokylästä. Höljässä koulutoiminta lakkasi ennen Katjan kouluikää, joten hän on käynyt ala-asteen Lipinlahdessa ja yläasteen Kirkkokadun koulussa. Haastatteluhetkellä hän opiskeli Nurmeksen lukion ensimmäisellä luokalla. Katja ohjaa 4H- ja muita kerhoja höljäkkäläisille lapsille, mutta aika kuluu myös kavereiden kanssa Nurmeksen keskustassa ja Porokylällä. Katja toteaa, ettei Höljässä ole muita oman ikäisiä paitsi siskot ja että kaikki hänen kaverinsa ovat keskustassa.

1.3.1.2 Etähöljäläiset

Kari Ikonen, KI (s. 1938), on syntynyt Höljään Ikolassa. Kansakoulua hän on käynyt Putson pirtissä ja Pohjois-Höljään koulussa. Avioiduttuaan vuonna 1962 Kari muutti vuodeksi Nurmekseen, josta hän palasi vielä vajaaksi vuodeksi Höljääkseen. Syksyllä 1963 Ikoset muuttivat Karkkilaan, ja sieltä muutaman vuoden kuluttua Helsingin maalaiskuntaan eli nykyiselle Vantaalle. 12-vuotiaasta asti Kari työskenteli savotoilla, rakennuksilla ja tehtaissa. Pisimmän työuransa eläkeikään asti hän teki Suomen Pankin vahtimestarina. Vapaa-aikanaan Kari liikkuu vesillä; Höljässä hän kalastaa niin pienillä lammilla kuin Pieliselläkin. Mökillä Höljään Aholassa piha- ja rakennustyöt, marjastus ja lenkkeily kuuluvat Karin harrastuksiin. Yli 40 vuoden ajan kaikki lomat ovat kuluneet Höljään maisemissa. Höljään kylätapahtumista tärkein on kesäteatteri, jossa tapaa muita kyläläisiä. Aviopuolison kanssa yhteinen eläkepäivien haave on muuttaa Höljääkseen.

Liisa Marikaisen, LM (s. 1942), kotitalo Pennala on lohkaistu Päivälästä. Liisalla on kesämökki vanhalla kotipaikallaan. Liisalle suvun talot, Päivälä eli Pää-Pennala, Pennala ja Pihlajanotko, ovat keskeisintä seutua. Kauempana sijaitsevalta Jänevaaralta (viralliselta nimeltään Jännevaara) Liisan isä osti aikoinaan Alapiha-nimisen tilan viljelyä ja laiduntamista varten. Koulunsa Liisa kävi Etelä-Höljään koulussa. Hän muutti 15-vuotiaana ensin Nurmekseen ja parin vuoden päästä Lieksaan. Vuonna 1959 Liisa asettui nykyiseen kotikaupunkiinsa Ouluun. Ensimmäinen työskenteli myyntityössä, mutta perustettuaan henkilöstöruokalan vuonna 1967 riitti työtä eläkeikään asti, vuoteen 1996. Nykyään Liisa on usein Höljässä niin kesäisin kuin talvisinkin, jossa iäkkäät sukulaiset tarvitsevat apua sekä marjat ja sienet poimijaansa. Vanhat kyläraitit tarjoavat myös lenkkeilymahdollisuuden. Kylällä Liisa käy tapaamassa tuttujaan ja osallistuu kylätapahtumiin.

Eeva Ikonen, EI (s. 1943), on syntynyt Höljässä. Vuonna 1946 perhe muutti Aholaan, vanhalta nimeltään Raiskioon. Pohjois-Höljässä kansakoulunsa käynyt Eeva avioitui vuonna 1962, muutti vuodeksi Nurmekseen, palasi vielä Höljääkseen takaisin, mutta lopulta oli lähdettävä työn perässä Karkkilaan. Ikoset asettuivat pääkaupunkiseudulle 1960-luvun puolessa välissä. Eeva on työskennellyt Sammossa pankkivirkailijana. Harrastuksia Eevalla ovat puutarha- ja käsityöt, lukeminen, ulkoilu, marjastus ja sienestys. Neliviikkoinen kesäloma vietetään Aholassa, mutta toinen tukikohta on aviomiehen lapsuudenkoti Ikola. Kesäisin käydään oman kylän teatterissa ja hoidetaan päivittäiset ostokset kyläkaupassa. Vaikka autiot asumukset ovat lisääntyneet, ovat Ikoset ajatelleet muuttaa kotiseuduille eläkepäivikseen: Aholassa eletäisiin kesäisin ja Nurmeksesta etsittäisiin talviasunto.

Olavi Pennasen, OP (s. 1945), syntymäkotina on Päivälästä lohkaistu Pihlajanotko. Kansakoulun Olavi kävi Etelä-Höljässä. Parinkymmenen vuoden ikäisenä hän lähti Höljäästä Tampereen, Lieksan ja Nurmeksen kautta Joensuuhun, jonne Olavi asettui 1971. Hän on työskennellyt savotoilla, tielaitoksen mittamiehenä, iltanäyttelijänä ja toimittajana ennen kuin sai työpaikan nykyiseltä työnantajaltaan Schaumannilta.

Työstäjän ja järjestäjän tehtävien lisäksi Olavi toimii työpaikallaan pääluottamusmiehenä. Työn vastapaino löytyy valokuvauksesta, retkeilystä, kalastuksesta, luonnossa liikkumisesta, ammattiyhdistys- ja järjestötoiminnasta sekä monista luottamustehtävistä. Höljäkässä Olavi käy keskimäärin kuutisen kertaa vuodessa. Ennen vuotta 1994 hän kävi kotikylällään useamminkin. Höljäkässä Olavi vierailee Jurttivaaran, Tuulivaaran ja Mustavaaran seuduilla sekä käy Hautausmaalla, marjassa ja veneretkillä, mutta mitään vakinaista paikkaa hänellä ei ole Höljäkässä. 1970- ja 80-luvulla hän vietti perheensä kanssa aikaa Raja-aho-nimisellä tilalla. Toiminnan miehenä Olavi oli noina vuosina mukana kyläläisten yhteisissä tilaisuuksissa, ja hän on aina ollut mielellään yhteistyössä höljäkkäläisten kanssa.

Heikki Eskelinen, HE (s. 1950), on syntynyt Suomessa. Noin kymmenen vanhana hän lähti Lieksaan oppikouluun ja jatkoi opintojaan vuoteen 1977 asti Helsingissä. Valmistuttuaan hän on asunut ja työskennellyt pääasiallisesti Joensuussa. Heikki on Jean Monnet -professori, yhteiskuntatieteiden tohtori, ja Joensuun yliopistossa hän toimii sekä maantieteen laitoksella että Karjalan tutkimuslaitoksella. Työnsä vastapainoksi Heikki harrastaa sulkapalloa ja Höljäkässä ollessaan metsätöitä. Sienestäminen ja kalastaminen ovat myös hänen harrastuksiaan. Koska Heikin perheellä on toinenkin kesäviettopaikka, on Heikki ehtinyt olla Höljäkässä keskimäärin pari viikkoa vuodessa. Tuon ajan hän oleilee Suomessa, mökillään Rainiemessä ja metsäpalstallaan Retusaareissa. Jonkin verran hän käy vanhojen tuttujen luona kylässä ja Hautausmaalla, joskus myös Nuorisoseurantalolla tapaamassa tuttuja. Heikki ei ole aktiivisesti mukana kylätoiminnassa, mutta kertoo auttavansa tarvittaessa.

Leena Eskelisen, LE (s. 1952), syntymäkotina on Höljään Suomala. Höljäkässä kansakoulun käytyään Leena muutti 11-vuotiaana tätinsä luokse Lieksaan opiskellakseen yhteislyseossa. Viikonloput ja kesät hän vietti pääsääntöisesti Suomessa. Vuonna 1971 ylioppilaana hän lähti Helsinkiin, valmistui viisi vuotta myöhemmin ja jäi pääkaupunkiin. Vuonna 1988 Leena muutti Kööpenhaminaan. Tanskassa Leena työskentelee psykologina ja tutkijana. Harrastuksia ovat luonnossa liikkuminen, kirjoittaminen, lukeminen ja etähöljäkkäläisyys. Yhteyksiä synnyinseutuun Leena pitää yllä Internetin välityksellä, käymällä Höljäkässä säännöllisesti loma-aikoina ja osallistumalla kylätoimintaan. Leena on mukana luomassa, kehittämässä ja ylläpitämässä kylän omia kotisivuja Internetissä sekä rakentamassa höljäkkäläisille mahdollisuutta käyttää tietoliikenneyhteyksiä. Leena haluaa tehdä Höljää tunnetuksi siellä, missä hän liikkuu. Aviomiehensä kanssa Leena puhuu tanskaa, ja Höljäkässä ollessa kielierot vaikuttavat myös siihen, miten eri paikoista puhutaan ja miten niitä nimitetään. Eläkkeelle päästyään Leena haaveilee voivansa asua Höljäkässä pidempiäkin aikoja.

Varpu Rajahalme, VR (s. 1957), on kotoisin Nevalasta. Etelä-Höljään koulusta opintie jatkui keskikouluun Nurmekseen, jossa Varpu asui tätinsä luona. Vuonna 1977 hän lähti Joensuuhun opiskelemaan osastosihteeriksi ja vuotta myöhemmin muutti Helsinkiin. Uudessa kotikaupungissaan Varpu on työskennellyt terveyskeskusavustajana. Varpu harrastaa liikuntaa, ja kesäisin hän hoitaa kasvimaataan. Höljään Nevala on säilynyt Varpun kiintopisteenä nuoruusvuosienkin jälkeen, ja vuodesta 1991 lähtien Rajahalmeet ovat viettäneet lähes kaikki lomansa Varpun kotitilan maille rakentamallaan mökillä. Arvionsa mukaan Varpu oleilee Höljäkässä 60–70 päivää vuodessa, sillä kesälomien lisäksi syksyn hirvenmetsästysaika, joulun pyhät ja kevättalven hiihtokelit vetävät helsinkiläiset Höljääkseen. Höljäkässä päivät kuluvat marjastaen, sienestäen ja kalastaen. Pääasiassa Varpu liikkuu Nevalan lähiseuduilla; Pohjois-Höljää on hänelle vierasta seutua, sillä siellä vain Malinen on tuttu paikka. Kesällä Varpu hyödyntää nuorisoseuran ylläpitämää kesäkahvilaa ja -kauppaa eikä jätä väliin kylän oman kesäteatterin näytäntöä.

Jussi Muikku, JM (s. 1964), on muuttanut alle kouluikäisenä vuonna 1969 perheensä mukana Höljäkään, sillä Jussin äiti on kylästä kotoisin. He asuivat ensin Korsussa, mutta muuttivat heinäkuussa 1970 Särkkälään, jonka Jussi mieltää lapsuudenkodikseen. Nuorena miehenä Jussi oli töissä hinaajalla Pielisellä ja Pyhäselällä. Vuosina 1983-84 käydyn armeijan jälkeen Jussi asui ensin Nurmeksen Porokylässä ja sitten kesän 1985 Höljäkän Vahtituvassa. Sen jälkeen tie vei pois kotikulmilta: opiskelut ja työt kuljettivat Jussin Joensuun, Vaasan ja Järvenpään kautta Mäntsälään, jossa hän nyt asuu perheineen. Koneautomaatio- ja kaupallisen alan koulutuksen saanut insinööri työskentelee liiketoiminnan vetäjänä ja kehittäjänä Roclassa, trukkeja valmistavassa konepajayrityksessä. Vapaa-ajallaan Jussi pelaa golfia, metsästää pienriistaa, kalastaa Lapissa ja toimii Höljäkän nuorisoseurassa. Nykyään Muikun perhe vierailee Höljäkässä muutaman päivän ajan kolmesta neljään kertaa vuodessa. Höljäkässä ollessaan Muikut asuvat Särkkälässä. Tavallisesti käydään Jussin mummolassa Murtomäessä ja nuorisoseuratoiminnassa tutuksi tulleen Jaakko Korhosen luona Purolassa. Jurttivaara, Pysäkkilampi, Hautausmaa ja Nuorisoseurantalo ovat niin ikään tärkeitä paikkoja.

1.3.2 Aineiston kerääminen ja sen ongelmat

Aineiston kerääminen haastattelemalla on ihmisläheinen ja yllätyksellisen monivivahteinen tapa koota tietoa tieteellistä tarkastelua varten. Siihen sisältyy myös ongelmia pyrittäessä mahdollisimman objektiiviseen ja totuudenmukaiseen lopputulokseen. Tutkimusaineistoa kerätessä tutkija hakee tietoa maallikolta, joka on oman tietonsa ja kokemuksensa asiantuntija. Sen sijaan haastattelijan olisi oltava asiantuntija laajemmassa mielessä, minkä vuoksi hänen olisi kyettävä ennakoimaan tilannetta ja reagoimaan sen yllätyksellisiin käänteisiin.

Valmistautuessani aineiston keräämiseen perehdyin Höljäkän nimistöön Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkistossa. Aineistoa kerätessä olen tutustunut höljäkkäläisiin paikkoihin ja haastatellut höljäkkäläissyntyisiä kyläläisiä (HT s, OP s, RH s, SJ s, VK s). Laadin haastattelurungon, jossa huomioin kaikki paikan lajit. Valmisteluista ja suunnittelusta huolimatta haastatteluun vaikuttavat odottamattomatkin tekijät. Näistä yksi oli nimioppaan hyvä kartanlukutaito, jolloin minun olikin kyseltävä nimitystä paikasta ja siihen liittyvästä toiminnasta tarkemmin, jotta saatoin vakuuttua nimen todella kuuluvan oppaan nimitaitoon, ei vain kartanlukutaitoon. Samoin oli esitettävä tarkempia kysymyksiä, jos haastattelun ulkopuolinen henkilö pääsi liikaa vaikuttamaan minulle kerrottuun nimiaineistoon. Toisaalta jos nimiopas ei pystynyt palauttamaan mieleensä kylän nimistöä paikan lajien mukaan, oli kysymykset asetettava toimintaa koskeviksi. Sen sijaan, että olisin kysynyt tuttuja metsiköiden nimiä, kysyin, missä haastateltava on käynyt marjassa.

Nimien tutkija ei aina tunne tutkimuskyläänsä. Minullekaan Höljäkkä paikkoineen ja nimeineen ei ollut riittävän tuttu työhön ryhtyessäni. Haastattelutilanteessa voivat vaikuttaa paitsi haastattelijan ja haastateltavan välinen vieraus myös ikä-, sukupuoli- ja koulutuserot. Nämä tekijät ovat omiaan lisäämään keskustelun muodollisuutta. Helpoimmin esiin tulevat keskeisten paikkojen nimet ja nimet, joille on tarinoita, sekä merkitykseltään hämärtyneet nimet ja niin sanotut viralliset nimet, jotka esiintyvät kartoissa, viitoissa ja kylteissä. Sen sijaan lempi- tai haukkumanimet ja vähäisempien paikkojen nimet voivat jäädä mainitsematta. Useita nimestyksiä tehnyt Ainiala toteaa, että parasta olisi, jos tutkija voisi seurata läheltä useamman vuoden ajan tutun kylän elämää ja kerätä paikannimiä luonnollisissa kielenkäyttötilanteissa. (Ainiala 2001: 13–15.)

Keskusteluanalyttikot ovat käsitelleet arkikeskustelun ja institutionaalisen keskustelun eroja. Molemmissa on kyse vuorovaikutuksesta, mutta arkikeskustelua pidetään ensisijaisena, koska siihen sosiaalistutaan jo lapsena. Sen sijaan institutionaalinen kieli on opeteltava erikseen. Toinen ero näiden kahden vuorovaikutusmuodon kanssa on siinä, että arkikeskustelun osanottajilla on enemmän keskustelun keinoja kuin institutionaalisessa keskustelussa. Molemmissa on kuitenkin käytössä omat sääntönsä ja järjestelmänsä. Institutionaalinen keskustelu rakentuu tilannekontekstissaan, kun osapuolet esimerkiksi mukautuvat vuorottelukäytäntöihin ja tekevät kielellisiä valintoja muodon ja sanaston tasolla. (Haakana ym. 2001: 14–15, 17, 20–21.)

Arki- ja institutionaalinen keskustelu ovat jatkumon ääripäitä, joiden väliltä löytyy monenlaisia keskustelumuotoja. Tälle välille sijoittuu myös sen tyyppinen tutkimus-haastattelu, jonka avulla tämän tutkielman aineisto on kerätty: keskustelulla pyritään tiettyyn tavoitteeseen ja keskustelun rönsyilyä hillitään tavoitteen mukaisesti. Haastattelu on kuitenkin rento kahden keskustelijan ylläpitämä tilanne.

Suurimmaksi osaksi tein haastattelut nimioppaiden kotona: vakituksista höljäkkäläisistä neljää haastattelin kotona, yhtä Nuorisoseurantalolla ja yhtä oppaan työpaikalla. Etähöljäkkäläisistä kuutta haastattelin joko heidän kotitalossaan tai kesämökillään, yhtä Ollikaisen kalasaunassa ja yhtä nimioppaan anoppilassa Nurmeksen Porokylällä. Jokainen sai itse päättää haastattelupaikkansa, joten keskustelun puitteet häiritsivät tilannetta mahdollisimman vähän. Institutionaalisuus muodostuikin mielestäni tilanteissa ennen kaikkea siitä, että haastattelijalla on pyytännyt henkilöitä nimioppaamiseen kertomaan höljäkkäläisistä paikannimistä yliopiston lopputyötään varten.

1.3.3 Nimitaitohaastattelujen toteutuksesta

Haastattelijalla on kaksijakoinen rooli haastattelutilanteessa. Haastattelussa on edettävä haastateltavan ehdoilla, jotta hän voisi mahdollisimman vapautuneesti muistella ja kertoa tietojaan. Voi olla vaikea vakuuttaa nimiopas siitä, että juuri hänen tietonsa ovat tärkeintä tietoa, eikä tarkoitus ole etsiä joitain tiettyjä tai tietynlaisia nimiä: nimioppaat saattavat pyrkiä muistelemaan oppimansa ja kuulemansa vanhimmat nimet eivätkä he keskity miettimään, mitä nimiä he tavallisesti käyttävät.

Keskustelun – tai mieluummin jutustelun – olisi edettävä sinne, minne aihe kulloinkin johdattaa. Itselläni haastattelujen lähtökohtana olivat paikanlajit, sillä oletin, että haastateltavalle olisi helpompaa pohtia nimiä, kun hänelle osoittaa konkreettisesti erilaisia paikanlajeja. ("Minkä nimisiä teitä täällä on?") Tiukasti tiennimissä pysyminen on kuitenkin vaikeaa, kun mieleen tulevat tien varrella olevat talot ja lammet. Mieleen tulleeseen nimeen voi olla vaikea palata monta minuuttia myöhemmin, kun välissä on käsitelty monia teiden nimiä. Jotkut nimioppaistani ottivatkin strategiakseen muistella nimistöä niin, että he lähtivät mielikuvituksessaan kulkemaan kotoaan eri suuntiin. Tämä menetelmä osoittautui antoisaksi, ja saatoinkin käyttää sitä osassa haastatteluja.

Vaikka haastattelussa jutustelu eteneekin rennosti, on haastattelijan asiantuntijana pystyttävä käsittelemään saamaansa tietoa samanaikaisesti: esiin tulleet paikannimet on poimittava puhevirrasta. Normaaliin keskusteluunkin kuuluu keskeyttäminen ja puheenvuoron vaihto, joten tarkentavat kysymykset on syytä esittää heti. Tosin nopeasti etenevässä tilanteessa olennaisten asioiden tarkistaminen jää, ja niihin on palattava aineiston käsittelyn jälkeen. Tuolloin on hyvä, että muistiinpanoissa on myös merkintöjä keskustelun kulusta laajemminkin, jotta voi palauttaa nimioppaan mieleen, missä yhteydessä kysyttävästä nimestä puhuttiin.

Olennaista nimitaitoa tutkittaessa on koota nimioppaan nimivarasto niin laajasti kuin mahdollista. Nimestämiseen liittyy kuitenkin nimistön ainainen täyttymättömyys, joka on hyväksyttävä, sillä nimet elävät koko ajan eikä nimistöä pidetä enää pysyvänä, kuten nimikeruun kulta-aikana 1900-luvun puolessavälissä. (Itkonen 1961:7–8; Slotte ym. 1973: 97; Ainiala 2001: 9.) Vaikka nimikokoelmat tarjoavat joiltain osin laajan ja kattavan aineiston, on kokoelmissa myös suuria aukkoja (Ainiala ym. 2000: 355; Ainiala 2001: 8–9). Höljään osalta nimikokoelma ei tarjoa kattavaa aineistoa kylän keskeisimpienkään paikkojen osalta. Sitä vastoin talokohtaisia vähäisempien paikkojen nimiä (viljelysnimiä ja latojen nimiä) on runsaasti, eikä nimioppaiden nimitaidoissa edustu kuin yksitoista taloa (Ahola, Ikola, Kankaala, Kumpula, Musta, Nevala, Pennala, Saarilampi, Sarkkila, Siirtola ja Suomala). Höljässä on nimestetty vuosina 1956 ja 1962, mutta jälkimmäisellä kerralla Höljää on nimestetty osana useamman kylän muodostamaa aluetta. Kokoelmissa ei ole aina selkeää merkintää siitä, paikantuuko nimi juuri Höljää. Olen voinut osoittaa nimiarkistokokoelmista täysin varmasti Höljään nimistöön kuuluvaksi 428 paikannimeä. Soveltuvien osien kokoelmat tarjoavat vertailukohdan nimioppaitten nimistölle.

Nimitaidon tutkimisen kannalta olisi aineiston keruussa pohdittava menetelmien soveltuvuutta: parin haastattelun avulla kartoitettu nimistö ei joka nimioppaan kohdalla kerro totuutta. Nimioppaiden kertomien kokemusten mukaan kaikki nimet eivät muistu mieleen yhdellä kerralla. Haastattelun jälkeen mieleen tulvii lisää nimiä, jotka jäivät mainitsematta. Työn edetessä ja kokemusten karttuessa olen pohtinut, miten nimitaidon keruuta voisi tehostaa. Yksi vaihtoehto voisi olla käyttää kyselylomaketta ennen varsinaista nimitaitohaastattelua sekä päiväkirjaa, jota nimiopas sitoutuisi pitämään haastattelun jälkeen esimerkiksi kahden viikon ajan. Nimitaitopäiväkirjaan hän kokoaisi haastattelun jälkeen muistuneet nimet sekä kirjaisi nimen tarkoitteen ja sijainnin. Alustavan kyselyn, haastattelun ja päiväkirjamerkintöjen pohjalta tutkija tekisi toisen haastattelun. Ongelmana tietenkin on nimioppaiden sitouttaminen omaehtoisen päiväkirjan pitämiseen, eikä tällaisella menetelmällä voi yksi tutkija kerätä aineistoa kovinkaan laajalta informanttijoukolta.

2 PAIKANNIMISTÄ JA NIIDEN TAITAMISESTA

2.1 Paikannimien luokittelusta ja käytöstä

Paikannimi eli toponyymi (Hernesaari) on erisnimi eli propri. Erisnimi puolestaan eroaa yleisnimestä eli appellatiivista (lahti). Erisnimet eroavat yleisnimistä yksilöimällä tarkoitteensa; yleisnimet sen sijaan luokittelevat. (Ainiala 1997: 15–16.) Hernesaari-nimellä on yksi tarkoitteensa, mutta saari tarkoittaa yhtä paikan lajia. Yksilöivyyys on siis paikan-nimelle keskeinen ominaisuus.

Terhi Ainiala (1997) on selvittänyt paikannimistön muuttumista käsittelevässä tutkimuksessaan laajasti sitä, millaisia paikannimet ovat. Hän määrittelee paikannimen ominaisuudeksi sen, että nimi muodostuu kielessä vallalla olevien nimenmuodostus-sääntöjen pohjalta. Puhujan on myös tarkoitettava ja kuulijan on ymmärrettävä nimi paikannimeksi. Lisäominaisuutena paikannimellä voi olla kuvaavuus, ja joissain tapauksissa se voi noustakin merkitseväksi ominaisuudeksi nimen käytölle. Tällaisia tapauksia ovat läpinäkyvät nimet, joista näkee tarkoitteen ominaisuuden ja jotka ovat samanmuotoisia yleisnimenä käytetyn muodon kanssa. (Mts: 21–22.) Esimerkiksi Höljässä Saarilampi sellaisen lammen nimenä, jonka keskellä on saari, on läpinäkyvä. Edelleen sama nimi on siirtynyt kahdenkin rannalla olevan talon viralliseksi nimeksi, jolloin talonnimi kontekstistaan irrotettuna olisi jo läpinäkymättömämpi. Sen sijaan läpinäkymättöminä paikanniminä voidaan pitää Höljää ’kylä’; ’salmi’, Konnan-lampea tai -vaaraa ja Jurttivaaraa, koska nimien merkitykset eivät enää monille käyttäjälleen ole selviä.

Appellatiiviset nimet muodostavat paikannimiluokituksessa vaikeasti määriteltävän alueen. Höljään nimistössä esimerkiksi yleisnimen muotoinen Kauppa tarkoittaa kylän viimeistä kaupparakennusta, joka jo sekin on lakannut toimimasta kauppana ja on nyt asuinpaikka. Pääosa nimioppaista kutsuu (asuin)rakennusta rinnakkaisnimellä Jukola vanhan yritysnimen mukaan, mutta aivan nuorimmille rakennus on Kauppa, sillä viimeisinä vuosina alueellinen osuusliike luopui kaupan pidosta ja toimintaa jatkoi yksityisyrityksi. Appellatiivissävyisen nimen yleistyvään käyttöön vaikuttaa sekin, että viime vuosisadan puolessa välissä kylässä toimi kolmekin kauppa, mutta kun niistä yksi toisensa perään lakkautettiin, jäi kylään vain yksi kauppa.

Lehikoinen on selvittänyt proprin ja appellatiivin erottamista toisistaan, ja todennut, ettei erontekoa ole käytännössä helppo ratkaista. Lehikoinen viittaa Bergeriin (1976) sanoessaan, että ratkaisevaa on, missä funktiossa substantiivi toimii: kun se luokittelee, se on appellatiivi ja kun se yksilöi, se on propri (1988: 21). Kielenkäyttöyhteydestä selviää, kummassa tehtävässä substantiivi toimii ja tämä tulkinta tehdään sekä puhujan että kuulijan yhteisen oletuksen perusteella (Kiviniemi 1975: 9–10; Ainiala 1997: 15–16). Kotipelte-tyyppisiä yhdysnimiä tarkastellessaan Kiviniemi (1990) painottaa luokittelevan ja yksilöivän ilmauksen merkityseroa: kun paikkaa nimeävällä ilmaisulla on vain yksi mahdollinen tarkoite, on se silloin yksilöivä (mts. 95–96).

Paikannimet jaetaan käytön yleisyyden mukaan makro- ja mikrotoponyymeihin. Makrotoponyymit ovat keskeisten paikkojen nimiä, joita käyttävät ja tuntevat monet käyttäjäyhteisön jäsenet. Mikrotoponyymit puolestaan ovat paikannimiä, joiden tarkoite on suhteellisen vähäinen, eli paikka esimerkiksi sijaitsee syrjässä eikä siellä moni käy, ja näin ollen nimen käyttäjäkunta on pieni. (Mts: 161–162.) Mikrotoponyymejä ovat Höljässäkin muun muassa talon maille rakennetut ladot ja tilaan kuuluvat pellot (Hinkalolato, Laaja), joiden nimet kuuluvat vain talonväen nimitaitoon. Makrotoponyymejä ovat esimerkiksi kylän kulkureittien läheisyydessä olevat ja

asukkaiden yhteisen toiminnan kannalta olennaiset paikat nimineen (Höljäkäntie, Nuorisoseurantalo, Pysäkinlampi).

Paikan lajin mukaan paikannimet jaetaan luonto- ja kulttuurinimiin. Luontonimiin kuuluvat maastonimet ja vesistönimet, ja kulttuurinimiin asutusnimet, viljelykset ja artefaktit. Tällaisen luokituksen tekoa on perusteltu nimisysteemin kuvauksen kannalta olennaiseksi: erilajisten paikkojen erityispiirteiden havainnointi ja erottelu mahdollistaa eri puolilla tutkittujen nimisysteemien vertailun. Lisäksi erilajisten paikkojen muodostama nimimaisema kertoo alueesta ja sen historiasta. (Kiviniemi 1990: 46–47.) Sosio-onomastiseen nimitaitotutkimukseen sovellettuna tämä tarkoittaa sitä, että yksilötasolla paikanlajeittain tehdyt nimitaitoselvitykset auttavat nimisysteemien hahmottamisessa ja nimimaiseman rakentamisessa. Nimitaitoselvityksiä vertailemalla voidaan laatia yleisempää kuvausta nimitaidosta.

Paikan lajien luokittelussa olen soveltanut Kiviniemen esittämää jaottelua pää- ja alaluokkiin. Maastonimiin kuuluvat pinnanmuodostusta merkitsevät maankohoumien, rinteiden, maantiemäkien, maanlaskeumien, kivien ja kivikkojen nimet sekä maaperästä kertovat metsien, soiden, puiden ja ahojen nimet. Vesistönimiin kuuluvat paitsi vesillä myös veden ja maan rajalla olevien tarkoitteiden nimet. Niinpä muun muassa niemien, lahtien, rantojen ja saarien nimet kuuluvat vesistönimiin selkien, salmien, syvänteiden, lampien, purojen, ojien, koskien ja lähteiden nimien lailla.

Kulttuurinimissä asutusnimiin kuuluvat aluetta tarkoittavat pitäjien, kaupunkien, kylien, kylänosien, kulmakuntien, taajamien ja maa-alueiden nimet sekä asutusta tarkoittavat kantatalojen, lohkotilojen, entisten torppien, muiden asumuksien, tilapäisasumuksien ja kesämökkien nimet. Nimitaidon kannalta mielenkiintoista on, millaisilla nimillä ihmiset nimittävät asuinpaikkoja: olen jakanut yksittäisten talojen ja taloryhmien nimet toisaalta varsinaisiin talonnimiin ja toisaalta asukkaannimiin, joita käytetään talojen niminä (Ahola 'talo', Jurttivaarantalot 'taloryhmä', Alpo Sarkkinen 'talo', Heikurat 'taloryhmä'). Lisäksi oma alaryhmänsä asutusnimissä ovat laajempia tai tarkemmin määrittelemättömiä asuttuja alueita tarkoittavat nimet (Koivula, Konna, Pohjois-Höljäkä, Saarilampi, Uuro), joista osa on laajentunut merkitykseltään esimerkiksi tarkoittamaan kadonneesta asumuksesta, luontonimestä tai rautatie-seisakkeesta epämääräisempää, tarkemmin määrittelemätöntä asuttua aluetta. Pienempi tarkoite on siis antanut nimensä, leimansa, maantieteellisesti laajemmalle tarkoitteelle. Merkittävä vaikutus tällaisessa nimistön kehityksessä on tienviittoihin kirjatulla nimistöllä.

Rakennettuun kulttuuriympäristöön kuuluvat myös viljelysnimet, joita ovat peltojen, niittyjen, hakamaiden, laitumien ja entisten kaskimaiden nimet. Muita rakennettuja paikkoja kutsutaan artefakteiksi, ja näiden nimien tarkoitteita ovat tiet, polut, portit, veräjät, sillat, rummut, tienosat, ladot, riidet, vajat, muut rakennelmat ja apajat. (Kiviniemi 1990: 50–52.) Kiviniemi sanoo, että artefaktien nimien luokka on yleensä pieni suhteessa koko alueen nimistöön, mutta kuitenkin se on erotettava omaksi alaluokakseen, koska "kulttuuripaikoiksi katsotaan kaikki artefaktit ja sellaiset paikat, jotka ovat kokonaan tai pääosin ihmisen työn tai toimien tulosta" (mts. 46).

Ongelmalliseksi tämän tutkimuksen aineistossa nousevat tapaukset, joissa yhdelle nimenkäyttäjälle nimi tarkoittaa muistoissa elävää, artefaktiksi luokiteltavaa kauppaa, toiselle nykyään asuttua asuinpaikkaa ja kolmannelle näitä molempia. Samaa paikkaa tarkoittava nimi luokituu käytön mukaan eri tavoin. Toinen ongelma ovat ne luontonimet (esimerkiksi Heinävaara tai Saarilampi), jotka voivat tarkoittaa paitsi nimenomaista luontokohdetta myös rakennettua ympäristöä kyseisen luontokohteen läheisyydessä. Nimioppaan nimen käytön ja tarkoitteen kuvauksen perusteella olen luokitellut tällaiset nimet hänen nimitaidossaan molempiin paikan lajeihin kuuluvaksi.

2.2 Nimitaidon tutkiminen

Paikannimiä on ryhdytty tarkastelemaan sosio-onomastisesta näkökulmasta eli nimenkäyttäjän ja nimien käytön näkökulmasta jo 1970-luvulla, mutta varsinaisia nimitaitotutkimuksia on tehty vasta 1990-luvulta lähtien (Ainiala 2001: 16). Tämä tutkielma on jatkoa aiemmin tehdyille pro gradu -tutkielmille, joissa on tarkasteltu yksilöiden nimitaitoa. Niissä muun muassa Tiitola (1992) on selvittänyt nimitaitoa nimien säilymisen kannalta Kangasalan Saarikylissä, Vauhkonen (2000) on perehtynyt nimitaitoon Suonenjoen Karsikonmäen kulmakuntalaisten keskuudessa ja Kuronen (2001) on puolestaan keskittynyt Tohmajärven Tikkalan ja Onkamon lasten nimitaitoon. Tuoreimpia artikkeleita paikannimistön muuttumisesta, paikannimien käytöstä ja osaamisesta, eri-ikäisten perheenjäsenten nimitaidosta, paikannimistön keruun tavoitteista ja tuloksista sekä paikannimistöntutkimuksen kehityslinjoista ovat kirjoittaneet Ainiala (2000), Ainiala ym. (2000), Komppa (2001), Ainiala (2001) ja Ainiala-Pitkänen (2002).

Nimitaitotutkimuksella selvitetään sitä, miten paljon ja millaisia nimiä ihminen osaa ja käyttää omalla asuinseudullaan. Jokaisella on omassa nimitaidossaan myös nimiä, joita tuntee ja tietää, mutta joiden käyttäminen ei ole niin aktiivista. Tällaisetkin nimet kuuluvat nimitaitoon. (Ainiala ym. 2000: 330.) Nimitaidon tutkiminen on sosio-onomastista tutkimusta, joka tarkoittaa ensisijaisesti paikannimien käytön, vaihtelun, variaation ja muuttumisen tutkimista. Tällöin huomioidaan paikannimen sosiaalinen ja tilanteittainen käyttöyhteys (Ainiala – Pitkänen 2002).

Maamme ensimmäiset nimitaitotutkimukset tekivät suomenruotsalaiset Gunilla Harling, Peter Slotte ja Kurt Zilliacus, jotka selvittivät kukin oman tutkimuskylänsä nimitaitoa (Slotte ym. 1973: 97–98). Pääpaino oli eri-ikäisten ja eri sukupuolten välisissä nimitaidoissa: nimien osajiksi paljastuivat vanhat ja miehet. Pääasiallinen vaikutus tuntui olevan sukupuolella, sillä keski-ikäisten ja vanhojen ryhmässä olevat miehet hallitsivat nimiä 60:stä 80 prosenttiin, mutta samanikäiset naiset 30–60-prosenttisesti. (Slotte ym. 1973: 172–173.)

Ainiala on pohtinut, miksi miesten nimitaito on Harlingin, Slotten ja Zilliacuksen tekemän tutkimuksen perusteella paljon parempi. Hän on päätenyt siihen, että asutusnimien jättäminen tutkimuksen ulkopuolelle ja lähinnä aikuisilta miehiltä kerättyjen nimiarkistotietojen käyttäminen vertailukohtana ovat vääristäneet tuloksia (Slotte ym. 1973: 98; Ainiala 2001: 16). 1990-luvulla tehdyissä tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että naiset osaavat parhaiten juuri asutusnimiä (Ainiala ym. 2000: 341–342; Ainiala 2001: 16).

Nykyään käsitetään, että tarve nimien käyttöön vaihtelee erilaisilla ihmisillä eivätkä nämä nimivarastot ole samanlaisia keskenään. Nimitaitoon vaikuttavat iän ja sukupuolen lisäksi – ja ehkä niitä enemmänkin – harrastuneisuus ja kiinnostus omaan elinympäristöön. Senpä takia nimitaito- ja yleensäkin nimistöntutkimukseen ryhtyvää kehoitetaan ennakkoluulottomuuteen ja unohtamaan ajatus siitä, että on olemassa hyviä ja huonoja nimien taitajia. (Ainiala 2001: 17–19.)

Nimitaitoa tutkittaessa ajatellaan ihmisellä olevan käytössään nimivarasto. Varastossa on paikannimiä läheltä ja kaukaa niin ajallisesti kuin paikallisestikin. Nimitaitoa tutkittaessa keskitytään yleensä henkilön asuinympäristön nimiin. Nimivarastossa on nimiä, jotka ovat jatkuvasti käytössä, koska kyseiset paikat ovat keskeisiä nimentaitajan elämässä. Toisaalta varastossa on myös nimiä, joita ei syystä tai toisesta käytetä: toiset jäävät käyttämättä ehkä siksi, ettei niiden tarkoittamissa paikoissa käy, ja toiset sen vuoksi, ettei edes tiedä missä paikka sijaitsee. Käytetyt

nimet muodostavat ihmisen nimoreviirin, ja useampien henkilöiden nimoreviirien yhtenevät osat muodostavat nimimaiseman eli järjestelmän, jolla nimiä käytetään. (Kuronen 2001:3–7.)

2.3 Nimitaidon luokittelu

Nimitaitoa on yhtä lailla oman kotikadun tai läheisen onkilammen nimi kuin kaukaisen mutta erilaisten tietolähteiden kautta tunnetun suurkaupungin nimi. Yleisen nimitaito-tutkimuksen tapaan tässäkin työssä on nimitaitoa tarkasteltu nimenkäyttäjän lähi-alueelta, omalta kotikylältä. Kunkin nimenkäyttäjän nimitaitoon ja siihen, kuinka aktiivisesti hän taitamaansa nimistöä käyttää, vaikuttaa se, mitä nimiä henkilö tarvitsee, sekä hänen ikänsä, sukupuolensa, asuinympäristönsä ja toimintansa asuin-ympäristössään (Kuronen 2001: 3–7).

Tiitola (1992) on jakanut nimitaidon kahtia nimien osaamiseen ja tuntemiseen. Edelleen Vauhkonen (2000) ja Kuronen (2001) ovat jatkaneet kahtiajaon linjalla puhuen osaamisesta ja tunnistamisesta. Molemmissa tapauksissa on kyse siitä, että nimi osataan, kun nimenkäyttäjä tietää nimen tarkoitteineen ja tunnetaan tai tunnistetaan, jos nimi on nimenä tuttu, mutta tarkoite on tuntematon eli nimetyn paikan sijaintia tai nimen tarkoitetta ei tiedetä.

Kuronen on ottanut kantaa aiemmin käytettyyn termiin, ”nimien tunteminen”. Hän painottaa, että ”nimien tunnistaminen” kuvaa paremmin tätä nimitaidon osaa, jossa nimen tarkoitetta ei tunneta vaan nimi ainoastaan kuulostaa tutulta ja kotikylään kuuluvalta. Kuronen kuvaa tunnistettuja nimiä seuraavasti: ”Yleensä tunnistetut nimet ovat niiden syrjäisempien tai vähäisempien paikkojen nimiä, joita ei tarvita usein. Paikalla ei ole tarvetta käydä eikä siitä ole tarvetta puhua kenenkään toisen alueen asukkaakaan kanssa. Tunnistettu nimi voi olla myös sellainen nimi, joka on jäänyt mieleen esimerkiksi keskusteluissa tai kartasta, mutta sen tarkoite ei kuitenkaan ole tuttu.” (2001: 3–4.)

Yhdyn Kurosen käsitykseen siitä, että ”tunnistaminen” kuvaa paremmin nimitaitoon kuuluvien ”ei-osattujen” nimien luonnetta. Tiitolan (1992: 33) käyttämä termi ”tunteminen” kuvaa nimeä, jonka nimiopas mieltää tutkimusalueeseen kuuluvaksi. ”Tunteminen” sisältää kuitenkin mielestäni käsityksen siitä, että nimestä ja sen taustoista tiedetään enemmän, mikä ei puolestaan vastaa todellisuutta, kun nimiopas toteaa nimen kuulostavan tutulta tietämättä kuitenkaan nimen tarkoitetta tai sen sijaintia. Kurosen määrittelyyn tunnistetusta nimestä haluan tarkentaa, että nimen tarkoitteen syrjäisyys ja vähäisyys on suhteessa yksittäisen nimioppaan yksilölliseen tarpeeseen. Näin ollen tunnistetun nimen tarkoite voi hyvinkin olla keskeinen paikka kylässä, mutta nimioppaan toimet eivät liity millään tavalla paikkaan. Sen sijaan hän on voinut kuulla paikasta paljonkin, sillä monelle muulle kyläläiselle paikka kuuluu aktiivisesti osattuihin nimiin. Toisaalta tunnistettu nimi voi olla sellainen, jonka nimeämässä paikassa nimiopas käy useinkin jonkun muun, paikan tuntevan ja nimen osaavan kanssa. Nimioppaan ei tarvitse edes opetella nimeä, kun hän luottaa täysin toisen tuntemukseen. Tällaisia paikkoja ovat yleensä vesi- mutta myös maa-alueilla olevat luontokohteet, joissa liikutaan puolison kanssa. Joka tapauksessa oli nimi tunnistettu tai osattu, sitä tarvitaan johonkin kommunikatiiviseen tarpeeseen: nimien avulla yksilö hahmottaa ympäristönsä ja oman paikkansa siinä.

Nimitaidon jakaminen nimien osaamiseen ja tunnistamiseen on mielestäni hyvin nimitaitoa kuvaava, selkeä ja käyttökelpoinen menetelmä. Lisäksi nimitaito on jaettu aktiiviseen ja passiiviseen käyttöön. Kuronen (2001: 62) jakaa nimitaidon kolmeen

osaan kaksivaiheisen luokittelun avulla: osatut nimet jakautuvat käytettyihin ja ei-käytettyihin, tunnistetut nimet ovat kaikki ei-käytettyjä nimiä. Nähdäkseni kaikki tunnistetut nimet eivät ole aktiivisen käytön ulkopuolella, sillä niiden joukossa on myös nimiä, joita käytetään aktiivisesti. Tällaisia ovat muun muassa talonnimet, joista puhutaan asukkaidensa vuoksi paljonkin tai jotka on opittu mieleenpainuvan nimi-asunsa vuoksi, vaikka itse paikkaa ja sen sijaintia ei tiedetä. Seuraavaksi selvitän näkemystäni siitä, millaisiin luokkiin nimitaitoon kuuluvat nimet jakautuvat..

Osattu ja aktiivisesti käytetty nimi on nimi, jonka nimenkäyttäjä tietää, jonka tarkoituksen ja sijainnin hän tietää ja jota hän käyttää. Näin ollen nimen taitaminen riippuu neljästä osatekijästä: nimestä, tarkoitteesta, sijainnista ja käytöstä. Nimitaidon luokat eroavat toisistaan näiden osatekijöiden suhteen. Osatun ja passiivisesti käytetyn nimen kohdalla edellä esitelty neljän osatekijän (nimi–tarkoite–sijainti–käyttö) suhde katkeaa, sillä syystä tai toisesta henkilö ei käytä nimeä. Tällainen syy voi olla se, ettei paikassa käydä tai se sijaitsee kaukana tai asia ilmaistaan jotenkin muuten kuin nimen avulla. Syy nimen käyttämättömyyteen voi olla sekin, ettei se ole nimioppaan mielestä oikea tai tavallinen. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi kyläläisten keskuudessa syntyneet lempinimet tai nimenkäyttäjän paikoille tietämät viralliset nimet. Nimi voidaan mieltää myös semanttisesti huonoksi, mikä voi passivoittaa nimen käyttöä tai sitten käyttäjä-kunta on vain niin pieni, ettei tarkoite ole yleisessä käytössä.

Tunnistettu ja passiivisesti käytetty nimi on tuttu vain nimenä: osatekijöiden (nimi–tarkoite–sijainti–käyttö) välinen suhde katkeaa jo siihen, ettei tarkoitetta tai sen sijaintia tiedetä. Tunnistettu nimi on nimi, joka ”kuulostaa tutulta”, mutta jonka tarkoitteesta ei ole tarkempaa tietoa. Näin ollen nimeä ei ole käytetäkään. Sen sijaan tunnistettu mutta aktiivisesti käytetty nimi voi yhdistyä tarkoitteeseen, mutta sijainti tiedetään vain suurin piirtein tai ei lainkaan, vaikka nimeä käytetäänkin. Tällaisia nimiä voivat olla esimerkiksi kauniilta kuulostavat tai hauskan muotoiset nimet tai nimet, joihin liittyy mieleenpainuneita tarinoita.

Tässä tutkimuksessa nimioppailta kootut nimet on luokiteltu paikanlajin mukaan ja osatut ja tunnistetut nimet on eritelty jokaisessa paikanlajiryhmässä. Osatut nimet kuuluvat nimenkäyttäjän arkiseen kielenkäyttöön, ja haastattelutilanteessa paikannimiä kysyessä nämä nimet tulevat ensisijaisesti esiin. Tämä ei kuitenkaan voi olla ainoa syy nimen osaamiseen, sillä myös suullisista ja kirjallisista lähteistä opitut vanhat ja lähes kadonneet nimet tulevat herkästi esiin paikannimistä keskustellessa. Niinpä nimen osaaminen edellyttää nimen ja sen tarkoituksen välisen suhteen tietämistä sekä paikan tuntemista ja sen sijainnin tietämistä. Murto-osan nimitaidosta muodostavat tunnistetut nimet, jotka yleensä tulevat esiin haastattelutilanteessa haastattelijan niistä kysyessä, mutta myös nimioppaan omasta aloitteesta. Tällöin tunnistetun nimen muoto ja merkitys on niin erikoinen (Kullinkalliot, Jöyssi, Putso), että nimi on painunut mieleen. Opas tunnistaa nimen sanoen, että se kuulostaa tutulta, mutta hän ei osaa kertoa tarkemmin paikan laadusta tai sijainnista.

Lisäksi osatut ja tunnistetut nimet on jaettu aktiivisesti ja passiivisesti käytettyihin nimiin. Ongelmallista tässä luokittelussa on, että vain osa nimitaitoon sisältyvistä nimistä on yksiselitteisesti aktiivisesti tai passiivisesti käytettyjä. Tällaisia ovat esimerkiksi yleisesti tunnetut paikat, kuten kyläläisten kohtauspaikka Nuorisoseurantalo tai Jurttivaara, jossa toimi laskettelukeskus 1960–90-luvuilla. Sen sijaan valtaosa nimistä on sellaisia, joista ja joiden tarkoittamasta paikasta nimiopas on etäänäytynyt ajallisesti tai paikallisesti. Näissä tapauksissa on vaikea tulkita, onko nimi enää aktiivisesti käytössä tai täyttääkö se enää passiivisen käytönkään kriteereitä.

Nimestettyjen nimien luokittelua vaikeuttavat monet tekijät. Haastattelutilanteessa nimiopas kertoo tietojaan, mutta nimien todellinen, arkipäiväinen käyttöyhteys jää

tulkinnanvaraiseksi. Toiset nimet ovat nimioppaasta niin itsestään selviä ja yleisiä, että niiden aktiivinen osaaminen on helppo todeta. Sen sijaan jo passiivisesti käytetyt osatut nimet on vaikeampi luokitella, sillä nimenkäyttö on hyvin tilannesidonnaista. Sen vuoksi olen päättänyt luokittelemaan passiivisessa käytössä oleviksi nimiksi vain ne nimet, joista nimiopas toteaa, ettei hän käytä niitä.

Tunnistetut nimetkään eivät muodosta yhtenäistä ryhmää nimitaidossa. Esimerkki voidaan ottaa höljäkkäläisten nimitaidosta: henkilöllä, joka ei liiku Pielisellä eikä siksi tiedä tarkalleen Ollikainen-nimisen saaren sijaintia, ei myöskään ole tietoa siitä, missä Ollikaisen kalamaja sijaitsee. Kuitenkin hän voi puhua paikasta, sillä hän on ollut mukana paikan rakennusprosessissa. Henkilö käyttää nimeä sekä tietää ja tuntee tarkoitteen karttojen ja asiapapereiden kautta – aktiivisen käytön kriteerit täytyvät tässäkin tapauksessa.

Nimitaitoa kuvaavien eri luokkien välillä on nähtävä jatkumo: aktiivisesti osattu nimi voi olla niin harvoin käytetty, että se lähenee jo passiivisesti osatun nimen kategoriaa, tai nimen tarkoite osataan paikantaa vain hyvin väljästi jollekin alueelle, joten on vaikeuksia luokitella sitä sen varmemmin osattujen kuin tunnistettujenkaan nimien luokkaan.

2.4 Rinnakkaisnimet nimitaidon osana

Yhdellä paikalla voi olla useita nimiä, ja kun toinen nimiopas tietää paikalle vain yhden nimen, voi joku toinen osata samalle paikalle kolmekin nimeä. Sama paikka saa nimenkäyttäjän suussa eri nimiä, joilla on eri nimeämisperuste ja eri muoto.

Pohjoiskymenlaaksolaisia kylännimiä tutkinut Kepsu erottaa rinnakkaisnimet rinnakkaismuodoista siten, että fonologiset ja morfologiset erot tekevät nimistä pelkästään rinnakkaismuotoja, mutta leksikaaliset ja syntaktissemanttiset erot rinnakkaisnimiä. Rinnakkaisnimiä ovat Kepsun mukaan nimet, joilla on paitsi sanaeroja myös suffiksieroja, sillä uusia nimiä voidaan luoda esimerkiksi johtamalla. (Kepsu 1981: 202–203.)

Asumuksen nimiä tutkiessaan Lehikoinen on määritellyt rinnakkaisnimiksi saman asumuksen eri nimet, joissa on leksikaalinen tai sekä leksikaalinen että syntaktissemanttinen ero. Leksikaalisesti nimet eroavat silloin, kun eri lekseemeistä muodostuvilla nimillä on sama nimi-idea. Sekä leksikaalisesti että syntaktissemanttisesti nimet eroavat toisistaan silloin, kun niillä on eri nimenantoperusteet eli nimet ovat syntyneet eri asiataustan pohjalta. (Lehikoinen 1988: 243–244.)

Myös tuoreempi tutkimus on päättynyt tähän samanlaiseen määrittelyyn rinnakkaisnimisyydestä. Rinnakkaisnimet voivat muodostua eri lekseemeistä ja niillä on eri sisältö. Rinnakkaisnimistä eroavat rinnakkaismuodot, joilla on myös sama tarkoite, mutta jotka eroavat vain fonologisesti (esimerkiksi yleiskieliset ja murteelliset äännösvariantit) tai morfologisesti (esimerkiksi eri luvussa tai sijassa olevat taivutusvariantit). (Ainiala 1997: 28–31.)

Suffiksaaliset ja sanastolliset nimien erot ovat kuitenkin semantiikaltaan välillä niin pieniä, ettei luokittelu ole aivan yksiselitteistä. Yksinkertainen esimerkki on vaikkapa -mökki- ja -talo-perusosilla varustetut rinnakkaisnimet, joiden määriteosa ja tarkoite on sama. Pinnallisesti nimien ero ei tunnu merkittävältä, mutta tarkempi semanttinen tarkastelu paljastaa nimenkäyttäjän tarkoitteelle antaman merkityksen: kun asumus on vaatimaton tai se halutaan esittää sellaisena, puhutaan mökistä eikä talosta. Nimenkäyttäjän mielessä 'talolla' on eri ominaisuuksia kuin 'mökillä'. Nämä ominaisuudet voivat liittyä rakennuksen ominaisuuksiin (asuinpaikan koko), laajemmin asuinpaikkaan

liittyviin ominaisuuksiin (maanomistus tai asuinpaikan ikä) tai omistajan ominaisuuksiin (varakkuus).

Olen tässä tutkimuksessa katsonut rinnakkaisnimiksi sekä leksikaalisesti että syntaktissemanttisesti mutta myös pelkästään leksikaalisesti erilaiset mutta samatarkoitteiset nimet. Sen sijaan fonologisesti (Kökkökivi pro Kokkokivi, Raeniemi pro Rainiemi) tai morfologisesti (Koululampi pro Koulunlampi, Tuhkanen pro Tuhkaset) erilaiset rinnakkaismuodot lasken yhdeksi nimeksi. Vaaran ja talon nimenä Höljäkässä tunnettu Jänevaara on luokittelussa vaikeampi tapaus, sillä virallisen – eli nimenkäyttäjille kartoissa ja viitoissa esiintyvän – nimimuodon Jännevaara alkuperää on vaikea selvittää. Muoto koetaan niin vanhimpien kuin nuorimpienkin nimenkäyttäjien keskuudessa vieraaksi, mutta sen sijaan yksinäiskonsonantillista muotoa pidetään tuttuna. Määriteosassa sana jäne voi sisältää merkityksen 'jää', sillä suomalais-ugrilaiseen kantan kieleen palautuva sana *jähe on muuttunut kaksitavuisesta yksitavuiseksi ensimmäisen ja toisen tavun rajalla olleen konsonantin kadottua (Häkkinen 1990: 31, 89, 181). Höljäkkäläisten suussa nimi on edelleen poikkeuksetta muodossa Jänevaara. Muoto Jännevaara mainitaan vain nimen yhteydessä toteamalla tai ihmettelemällä virallisissa yhteyksissä esiintyvää, nimenkäyttäjän mielestä virheellistä muotoa. Vaikka päältä päin katsottuna nimien välillä on pelkästään morfologinen ero, kyse lienee kuitenkin merkityksen hämärtyminen ja sitä seurannut nimen määriteosan vaihtuminen äänteellisesti läheiseen mutta merkitykseltään tutumpaan muotoon. Tämän vuoksi olen katsonut nimet Jänevaara ja Jännevaara rinnakkaisnimiksi. Merkityksen muutos lienee tapahtunut viranomaisten toimesta, sillä höljäkkäläisten nimenkäyttäjien puheessa vanha muoto elää vahvempana.

2.5 Nimoreviirikartat nimitaidon kuvaajina

Tutkielmassani käyttämät nimireviirikartat havainnollistavat kunkin yksilön nimitaitoa. Karttoihin (liitteet 3–18) on paikannettu ne nimitaitoon sisältyvät paikat (merkitty pisteillä), joiden nimen opas osaa. Koska osaamiseen sisältyy myös oppaan kyky paikantaa nimi alueelle, ei tunnistettuja nimiä esitetä nimireviirikartoissa.

Jotta nimireviirikartat havainnollistaisivat mahdollisimman hyvin kunkin nimioppaan nimitaitoa eivätkä vääristäisi esimerkiksi kylän rajan tuntumasta kotoisin olevan nimioppaan nimitaitoa, olen merkinnyt karttoihin lähes kaikki Höljäkan rajojen ulkopuolellekin sijoittuvat paikat. Olen rajannut pois vain ne paikannimet, jotka ulottuvat merkittävän kauas kylän virallisista rajoista. Kartta ulottuu Höljäkan rajoista yhdestä viiteen kilometriä sekä länteen että itään ja pohjois–etelä-suunnassa vieläkin vähemmän. Olen tehnyt tällaisen rajauksen, sillä poikkeuksena kylän virallisista rajoista ovat muun muassa muutamat Höljäkan kylään kiinteästi kuuluvat paikat, jotka sijoittuvat kylien rajoille. Tällainen on esimerkiksi Oravisärkän talo, joka kartalla sijoittuu juuri Lipinlahden puolelle mutta joka väestörekisteritiedoissa kuuluu Höljäkan kylään (VRK 2003). Reviirikartat kuvaavat nimitaidon laajuutta, taajuutta ja suuntaa suhteessa nimioppaan ensisijaiseen olinpaikkaan Höljäkässä eli asuin-, lomanviettopaikkaan tai vanhaan kotitaloon (merkitty kolmiolla). Nimitaidon laajuus tarkoittaa sitä, miten kaukaa olinpaikasta nimiopas nimiä osaa. Taajuus puolestaan tarkoittaa sitä, miten tiheästi hän osaa paikkoja nimetä. Suunta osoittaa, mihin päin olinpaikasta katsottuna nimitaito painottuu. Lisäksi nimireviirikartat antavat kuvan nimitaitoon sisältyvien nimien määrästä eli siitä, miten paljon nimiopas nimiä osaa.

2.6 Nimenkäyttäjän suhde paikannimeen

Nimen osaaminen riippuu siitä, millainen tarve nimeä on käyttää. Nimenkäyttäjällä on aina jokin suhde paikannimeen. Nimitaitotutkimuksissa on pyritty hahmottelemaan niitä syitä, jotka kertovat millainen suhde nimenkäyttäjällä on paikkaan ja sen nimeen.

Peter Slotte on määritellyt syitä, miksi nimiä käytetään. Näitä ovat omistukseen, käyttöön, tapahtumaan, sijaintiin ja nimen muotoon perustuvat syyt. (1976: 130–133.) Parikymmentä vuotta myöhemmin Tiitola muokkasi tätä luokitusta aineistostaan esiin tulleiden tietojen mukaisesti nimittäen näitä seikkoja nimenosaamissyiksi lisäämällä Slotten luokitukseen työnteekoon, asukkaaseen ja keskusteluihin liittyvät syyt. Tiitola on erottanut käytöstä omaksi luokakseen työnteon korostaakseen ammatin ja elinkeinon vaikutusta nimitaitoon. Asukkaan mukaan osattu nimi eroaa tapahtuman mukaan osatusta nimestä siten, että nimenosaajalla on henkilökohtainen suhde paikkaan juuri asukkaan takia. Keskusteluiden perusteella osatut nimet ovat tuttuja ihmisten puheista, mutta muuta tietoa nimenkäyttäjällä ei nimestä ole. (1992: 35–39.) Tämä nimenosaamissy liittyykin mielestäni ensisijaisesti tunnistettuihin nimiin.

Vauhkonen puolestaan on erottanut Tiitolan luokittelusta tapahtuman ja ominaisuuden omiksi nimenosaamissyikseen ja laajentanut keskusteluiden perusteella osattujen nimien syiksi suulliset ja kirjalliset lähteet (2000: 8–10). Sekä Vauhkonen että Tiitola ovat nähneet ongelmallisena nimenosaamissyiden erittelyn, mutta vasta Kuronen (2001) on ottanut asiaan uudenlaisen näkökulman.

Kuronen näkee aiemmin määritellyt nimenosaamissyit ennemminkin nimenoppimis-syinä, sillä osaaminen tarkoittaa sitä, että nimi osataan yhdistää tarkoitteeseensa ja näin nimi osataan vain, jos sen käytölle on tarvetta. Sen sijaan nimet opitaan ennen kuin ne osataan, ja nimien oppimisessa syinä ovat Tiitolan ja Vauhkosen mainitsemat syyt. Kuitenkin Kuronen kritisoi sitä, miten nimioppaan on mahdotonta eritellä syitä nimen osaamiseen ja miten haastattelijan valmiina tarjoamat syyt voivat vääristää tulosta. Edelleen Kuronen tuo esiin syyt, joiden vuoksi nimiä käytetään. Nämä voivat mukailla vain osittain aiempien tutkielmien esittämiä nimenosaamissyitä, mutta käytännössä nimenkäyttösy on tarve käyttää nimeä. (2001: 5–6.)

Mielestäni yksinkertaistaen voidaan sanoa, että nimenkäyttösyit ovat aina kommunikatiivisen tarpeen mukaiset ja nämä tarpeet liittyvät aina joko yksilöön itseensä tai häntä ympäröivään yhteisöön. Itsensä ilmaisemisen, ympäröivän maailman hahmottamisen sekä ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisen tarpeet määrittelevät sen, miksi nimiä käytetään. Sen sijaan Tiitola ja edelleen Vauhkonen ovat onnistuneet löytämään selkeitä nimenoppimissyitä. Höljäkkäläisten nimioppaiden nimenoppimissyit ovat samoja kuin Vauhkosen luokittelussa määrittelemät omistus, käyttö, työnteke, tapahtuma, ominaisuus, sijainti, asukas, suulliset ja kirjalliset lähteet sekä nimen muoto.

3 NIMIOPPAIDEN NIMITAITOKUVAUKSET

Tässä luvussa esittelen jokaisen 16 nimioppaani nimitaitoa kuvailemalla sitä määrällisesti ja laadullisesti. Olen suhteuttanut kunkin nimioppaan paikanlajeittaiset nimimäärät hänen kokonaisnimimääräänsä, jotta eri paikanlajien suhteellinen osuus (prosentuaalinen osuus) tulisi näkyviin ja näin vertailukelpoiseksi. Laadullisesti puolestaan erittelen paikanlajiryhmien sisällä erityyppiset tarkoitteet (esimerkiksi maastonimistä vaarat, mäet, maantiemäet, alangot, kivet, kivikot, metsät, suot ja puut tai asutusnimistä talojen nimet ja asutun alueen nimet). Erityisesti asutusnimistö vaatii tarkempaa analyysiä, sillä se on monivivahteisinta nimistöä.

Lehikoinen on jakanut talonnimet monien erilaisten omistajaa ilmaisevien ominaisuuksien sekä sijainnin, talojen keskinäisen suhteen ja asumuksen jonkin piirteen mukaan (1988). Näin yksityiskohtaiseen jaotteluun ei tämän tutkielman aineisto anna syytä, vaan asutusnimien kohdalla olen kiinnittänyt huomiota siihen, millaisia nimiä nimenomaan yksittäisistä taloista tai tarkkarajaisista taloryhmistä käytetään. Aineistosta havaitsemani jako on näissä tapauksissa joko talonnimi tai asukkaannimi. Talonnimiin kuuluvat paikkaa ilmaisevalla johtimella -la muodostetut nimet (Mäntylä, Suhola), luontonimestä talonnimeksi siirtyneet nimet (Vastalahti, Saarilampi), appellaatiiveista asutusnimiksi kehittyneet nimet (Kauppa, Vanhakoulu, Vahtitupa, Keskus) sekä tietyt -mökki- tai -talo-perusosalla muodostetut nimet. Viimeksi mainituissa tapauksissa nimi on muodostettu sijaintinsa tai ominaisuutensa perusteella, ja nimeä on täsmennetty lisäämällä perusosa. Lautasillanmökki on Lautasillan 'silta'läheisyydessä, Ylämökki on alavammalla paikalla naapurissa sijaitsevan sukulaistalon vieressä, Pikku-mökki on nimensä mukaisesti pienikokoinen ja Jurttivaarantalot on selvärajainen taloryhmä vaaran päällä. Olen luokitellut genetiivimuotoisesta henkilönnimestä -mökki-perusosalla johdetun nimen asukkaan mukaan annettuihin nimiin (etu- ja/ tai sukunimi + mökki, kuten Pentti Sahaman mökki tai Eetunmökki, ja köllinimi + mökki, kuten Tollari-Annin mökki), mutta tästä poikkeuksena pidän Everikinmökkiä, jossa yhteys vanhaan miehen nimeen on hämärtynyt ja nimen määriteosa merkitsee nimenkäyttäjälle metsää, vaaraa tai lampea.

Talonnimiksi kutsumieni asutusnimien rinnalla puhun myös taloja tai taloryhmiä tarkoittavista asukkaannimistä, sillä näiden erityyppisten asutusnimien yleisyydellä erilaisten nimioppaiden nimitaidossa on havaittavissa eroja. Asukkaannimet ovat myös yleisin rinnakkaisnimityyppi (vrt. Ainala 1997: 50). Luokittelemiani asukkaannimiä ovat sukunimen (Tolvaset, Änäkäinen), etu- ja sukunimen (Voitto Kortelainen tai Nevalaisen Aimo ja Martta), etunimen (Aada, Tilda, Topi), köllinimen (Tippa-lita) tai tittelin ja sukunimen (Insinööri Eskelinen, Laivuri Kärkkäinen, Suutari Merta) mukaan muodostetut nimet.

Talojen ja taloryhmien lisäksi nimitaidoissa esiintyy asuttujen alueiden nimiä. Näiden nimien esiin tuleminen on ollut sattumanvaraista, joten määrät eivät kerro todellista nimitaitoa. Ne kuitenkin ovat mielenkiintoista tietoa niiltä osin, kun nimiopas käyttää tarkoitteeltaan suuripiirteisempää paikannimeä. Tällöin ei katso tarpeelliseksi tai ei osaa nimetä yksittäisiä asuinpaikkoja. Kepsu on puhunut asumusryhmän nimistä tutkiessaan rekisterikyliin kuuluvia kylännimiä ja kylänosien nimiä (1981: 201–202). Höljäkän nimistöä tarkastellessani olen näiden nimien lisäksi kiinnittänyt huomion myös yhden tai useamman nimioppaan käyttämiin asuttujen alueiden nimiin.

Osa asutun alueen nimistä on Höljäkän ja sen naapurikylien sekä kulmakuntien nimiä (Kuokanvaara, Vieki, Sulkainen). Virallisiksi nimiksi voidaan myös luokitella Pohjois-Höljää ja Etelä-Höljää, jotka ovat vakiintuneet koulupiiriin myötä. Sen sijaan luontonimestä alkuperäistä tarkoitettaan laajemman asutun alueen nimeksi ovat

vakiintuneet Heinävaara, Koirivaara, Mustavaara ja Saarilampi. Kaikille näille alueille menee tai niiden läpi kulkee tie, jonka varteen asutus on keskittynyt. Asuinpaikkojen ja artefaktien nimistä puolestaan ovat tarkoitetaan laajentaneet rautatieasemat Koivula ja Konna sekä Asema ~ Pysäkki 'kyläkeskuksen rautatieasema'. Johdetussa nimessä Pysäkkikangas tulee jo itsessään ilmi alkuperäisestä tarkoitteesta laajentunut merkitys 'pysäkkiä ympäröivä alue'. Nimissä Lautasilta 'silta'; 'entinen asuinpaikka', Uuro 'puro'; 'entinen asuinpaikka'; 'koulu'; 'metsätyömieskoti' ja Haarakivi 'kivi'; 'talo' kulttuurinimi on ollut ensi- tai toissijaisena tarkoitteena, josta nimi on siirtynyt laajempaan merkitykseen. On myös nimiä, joiden tarkoite on supistunut. Höljäkänranta on vain pieni yksittäinen veneranta laajalla ranta-alueella tai Höljällä kylännimenä voi toiselle tarkoittaa vain keskustajamaa.

Asutusnimistön kohdalla on erityistä huomiota kiinnitettävä myös kadonneiden tai autioiden paikkojen nimiin. Ainiala käyttää käsitettä kadonnut nimi tutkiessaan paikan nimistön muuttumista, ja hänestä nimi ei ole enää aktiivisessa käytössä, kun tarkoite on hävinnyt (Ainiala 1997: 24). Olen kuitenkin luokitellut nämä entisten asumusten nimet aktiivisesti osattuihin nimiin, sillä erityisesti vanhemmat nimioppaat käyttävät nimiä apunaan selvittäessään jotain asuinpaikan lähellä olevaa paikkaa. Vanhemmat, mutta myös muut kylänsä historiaa tuntevat nimioppaat osaavat paljon entisten asuinpaikkojen nimiä. Ainiala on käsitellyt kadonneen nimen määrittelemisen ongelmaa: nimi voi olla kadonnut, vaikka tarkoite olisikin olemassa. Hän näkee kadonneen nimen käsitteen jatkumona, jonka toisessa päässä ovat täysin unohdetut nimet ja toisessa monien muistissa säilyneet nimet. Ainiala ei erottele näitä toisistaan, sillä yhteistä kaikille kadonneille nimille on se, ettei niitä käytetä aktiivisesti. (Mts. 25–26.)

Nimitaitoa tutkittaessa on mielestäni huomioitava nimien käyttöyhteydet, sillä vanhat kyläläiset voivat keskenään puhua sujuvasti vanhoilla paikannimillä. Koska aineistoa kerätessä ei ole mahdollista tarkkailla todellista nimenkäyttötilannetta, on luokittelu perustettava nimioppaalta saatuu tietoon. Jaan entisten asuinpaikkojen nimet aktiivisesti ja passiivisesti osattuihin sen mukaan, kertooko nimenosaaja käyttävänsä nimeä vai ei. Esittelen nimioppaiden nimitaitoa paikanlajeittain suuruusjärjestyksessä niin, että kunkin nimioppaan nimitaidon suurin paikanlajiryhmä esitellään ensimmäisenä.

3.1 Vakituiset höljäkkäläiset

3.1.1 Naiset

Tyynne Pellikan, o.s. Kortelainen (s. 1925) nimitaitoon kuuluu 16 maastonimeä ja 55 vesistönimeä. Asutusnimet muodostavat suurimman yksittäisen paikanlajiryhmän lähes jokaisen nimioppaan nimitaidossa, niin myös Tyynen, jolla asutusnimiä on 91. Viljelys-nimiä hän osaa viisi (5) ja erilaisia artefaktien nimiä 26. Yhteensä nimitaitoon kuuluu 193 nimeä, joista tunnistettuja nimiä on neljä (eli 2 %). (Taulukko 1.)

Suurin paikanlajiryhmä (47 %) ovat asutusnimet. Tyynen asutusnimistössä on 71 talonnameä (esimerkiksi Kumpula, Kankaala, Pyyjoki), asukkaannimiä on 14 (esimerkiksi Kortelainen, Matti Hiltusen mökki) ja asutun alueen nimiä kuusi (esimerkiksi Heinävaara, Koirivaara). Kylän lounaisen kulmakunnan asutusnimien lisäksi tuttuja ovat myös Retusaaren asuinpaikat, sillä Tyynellä on kesämökki saarella. Lisäksi monia tuttuja paikkoja löytyy Höljään kylänrajan takaa Kopraksesta, joka kuuluu Lipinlahden rekisterikylään.

Tyynne osaa kolme nimeä vanhalle Heikuran suvun paikalle: Musta, Mustola ja Pää-

Musta. Kaksi ensin mainittua ovat tuttuja useammallekin nimioppaalle, mutta viimeiseksi mainitun nimen tausta voi selvitä, kun tiedetään, että vanha tila on jaettu ja on tullut tarve erottaa tilat toisistaan. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimi-arkistosta ei kuitenkaan löydy tietoa nimestä Pää-Musta.

Tyynen nimitaitoon kuuluu vesistönimiä 55, joka on 28 % kaikista nimistä. Niistä peräti 42 nimeä on Pieliseltä (kuten saarten nimet Lokki, Riepo, Koivusaaret, Retusaari) ja kymmenen nimeä mantereen puolelta (esimerkiksi lampien nimet Saarilampi ja Pysäkkilampi sekä syntymäkodin läheinen lähde Lanakanhete). Tähän löytynee selitys harrastuksista, joihin kuuluvat kesämökillä olo Retusaassa ja kalastusreissu puolison kanssa Pielisellä. Huomattavaa on, että Tyynellä on käytössään koko joukko Pielisen saarten, salmien, lahtien ja luotojen nimiä, jotka eivät rajoitu Höljäkän kylän alueeseen.

TAULUKKO 1. Tyynen Pellikan osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

TYYNE	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	16	0	16
Vesistönimet	52	3	55
yhteensä	68	3	71
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	90	1	91
Viljelysnimet	5	0	5
Artefaktien nimet	26	0	26
yhteensä	121	1	122
YHTEENSÄ	189	4	193

Artefaktien nimet, 13 % kaikista Tyynen nimitaidon nimistä, ovat pääasiassa teiden sekä kyläkeskuksen rakennuksien nimiä, muun muassa Uusitie, Lautasillantie ja Nuorisoseurantalo. Maastonimiä hänen nimitaidossaan on 8 %, jonka muodostavat kylän monien vaarojen nimet (esimerkiksi Jurttivaara, Konnanvaara, Jänevaara) sekä syntymäkotia Kumpulaa lähellä oleva metsäalueen nimi Lautasilta. Vähiten Tyynen,

kuten kaikkien höljäkkäläisten nimioppaiden, nimitaidossa on viljelysnimistöä. Tyynen nimitaidossa peltojen ja niittyjen nimiä on 3 % (esimerkiksi Inganlahti ja Oravinniityt).

Höljään ulkopuolelle, pääasiassa naapurikylään Lipinlahdelle, paikantuvat nimet ovat merkittävä osa Tyynen nimitaitoa. Hänen nimitaitoonsa kuuluvien nimien joukossa on näitä nimiä 33 eli 17 %. Enimmäkseen tällaiset nimet ovat asutus- ja vesistönimiä (Kanhun 'talo', Kusipuro 'kylänosa', Rotankanta 'saari', Ruohosalmi 'salmi'), minkä selittää se, että Tyne on asunut Lipinlahdessa ja liikkunut paljon Pielisellä myös Lipinlahden puolella. Yleisemmin Höljään ja naapurikyläiden rajoilta osattuja nimiä ovat Tyynen nimitaidossa Oravisärkkä 'talo', Suhola 'talo', Porosaari 'saarella sijaitseva kylä'.

Tyynellä on tiedossaan, muttei enää aktiivisessa käytössä, entisiä asuinpaikkoja (Kokkovaara, Ylä-Kokkovaara, Lautasillanmökki, Lekku, Lounat, Everikki) ja yksi artefaktikin, Lanakanportti. Tietoa on myös eri paikkojen rinnakkaisnimistä (esimerkiksi Välämälä ~ Kumpula, Keskus ~ Turunen, Rakastavaistenpolku ~ Lautasillantie). Välämälää Tyne pitää kotitalonsa Kumpulan haukkumanimenä. Nimen etymologinen tausta on epäselvä, ja nimiarkistoon samatarkoitteinen nimi on kirjattu muodossa Välämä (NA). Keskuksesta hän toteaa, ettei talosta ole järkevä puhua vanhalla nimellä varsinkaan nuoremmille, sillä Turunen kertoo paremmin, mitä taloa tarkoitetaan. Samoin Tyne muistaa tarvittaessa Uuron eli Uuron metsätyömiestalon myös Uuron kouluna. Jännevaaran ('vaara' ja 'talo') nykyinen virallinen nimitys Jännevaara on myös tuttu tienviitasta, ja Saarilammessa sijaitsevaa saarta kutsutaan Saarilammensaareksi ja Tyynen mielestä saarella ei olekaan mitään oikeaa nimeä.

Asutusnimistä Tyynen nimitaidossa osattuja ovat yhtä lukuun ottamatta kaikki. Vain Mustavaara luokituu tunnistettuihin nimiin, sillä Tyynellä ei ole tietoa paikan sijainnista tai siitä, kuka talossa asuu. Tyynen tunnistamia vesistönimiä ovat Pielisellä sijaitsevat Kivisalmi ja Mustasalmi sekä Pohjois-Höljässä oleva Koirilampi. Ensimmäiset mainitut kuuluvat niiden lukuisten vesistönimien joukkoon, jotka ovat tulleet tutuksi kalastusreissuilla, mutta koska aviomies vastaa suunnistamisesta eivät tututkaan nimet paikannut Tyynen mieleen sen vuoksi niin tarkasti. Koirilampi on taas hyvinkin tuttua Saarilampea ja Mustalampea lähellä, mutta kulkureiteiltä sivussa ja näkymättömissä.

Päivi Eskelinen-Hiltusen (s. 1963) nimitaito koostuu 314 nimestä eli Päivillä on haastatelluista höljäkkäläisistä määrällisesti runsain nimitaito. 36 on maastonimeä, 82 vesistönimistä, 134 asutusnimistä, kahdeksan (8) viljelysnimeä ja 54 artefaktin nimeä. Tunnistettuja nimiä kaikista nimitaidon nimistä on 12 eli 4 %. (Taulukko 2.)

Päivi erottuu muista samanikäisistä höljäkkäläisistä verraten suurella asutusnimistöllään. Asutusnimet muodostavat hänen nimitaidostaan 43 %, joita ovat 77 talonimeä (Purola, Konnanlampi, Vastalahti, Kankaala) ja 50 asukkaannimeä (Heikurat, Karhu, Asemapäällikkö Pankko, Kortelaisen Oiva). Tiedossa ovat uudempienkin talojen nimet (Hiekkala, Markkala, Rivi). Jukola on Päivin nimitaidossa nykyään asutusnimi, vaikka hänen elinaikanaan rakennuksessa on toiminut aiemmin kauppa.

Päivin asutusnimistöön kuuluu myös nimiä, jotka hän on oppinut vanhojen ihmisten kanssa käymisensä keskusteluissa (esimerkiksi Nahkasarana, Kaitala, Mukuli), eivätkä tällaiset nimet ole hänen aktiivisessa käytössään. Kyläalueen ulkopuolelle sijoittuvat talonnimet ovat Oravisärkkä, Riehala, Könttä, Uutela, Mukuli ja Koprass eli Aatamila. Asuttujen alueiden niminä Päivin nimitaidossa esiintyy seitsemän paikannimeä (esimerkiksi Haarakivi ja Uuro).

TAULUKKO 2. Päivi Eskelinen-Hiltusen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

PÄIVI	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	36	0	36
Vesistönimet	79	3	82
yhteensä	115	3	118
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	126	8	134
Viljelysnimet	8	0	8
Artefaktien nimet	53	1	54
yhteensä	187	9	196
YHTEENSÄ	302	12	314

Päivin nimitaidosta 26 % on vesistönimiä, mitä selittää se, että hän on aina asunut syntymäkodissaan Pielisen rannalla. Suomalasta katsottuna läheisten niemien, lahtien, saarien ja luotojen nimet (Pyöreenniemi, Likolahti, Tessukka ja Reikälauta) ja etäämpänä kylän alueella sijaitsevien lampien ja purojen nimet (Mustalampi, Laakkosenpuro) ovat Päivin osaamia, sillä alueet ovat tulleet tutuksi veneellä ja suksella liikkuesssa sekä hirvenmetsästysreissuilla. Etäisimmistä ja syrjäisimmistä paikoista mainittakoon Konnanvaaran laella sijaitseva Uilonen 'lampi' sekä sen takana Lieksan Varpasen kylän puolella sijaitseva Onkilampi. Pääosan vesistönimistäkin Päivi osaa, mutta muutamilla tunnistetuiksi nimiksi luokiteltavilla vesistönimillä on hauska nimiasu: Korpinperse 'lahti' Retusaareissa ja Jöyssi 'saari' kaukana Kynsisaaren takana, naapurikunnan Juuan puolella sekä Pohjois-Höljäkässä sijaitseva Leikkulampi. Päivin osaamat vesistönimet ovat hänen nimitaidossaan aktiivisessa käytössä.

Artefaktien nimet muodostavat Päivin nimitaidosta 17 %. Osuutta kasvattavat merkittävästi Suomalaisen mikrotopynimet (purettujen ja nykyisten latojen nimet sekä muut tilan alueelle rakennetut paikat, esimerkiksi Kertuli, Aleksanteri, Viisseinänen) sekä läheisten polkujen ja muiden artefaktien nimet (Suomalanniemenpolku, Tuulivaaranpolku, Tuulivaaran- eli Röninlaituri). Artefaktin nimi Ahlströmin- eli Rönin- eli Puottolaituri esiintyy ainoastaan Suomalassa syntyneiden oppaiden nimitaidossa.

Ahlström-niminen yritys rakennutti laiturin puunuittoa varten. Päivin nimitaidossa yleisemminkin osattuja artefaktien nimiä ovat paitsi kylän alueen teiden nimet myös muun muassa Nuorisoseurantalo, Kyllästämö, Jurtti 'entinen laskettelukeskus', Jurtti-vaaran päällä sijaitseva Palotorni, joka on viimeisiä pystyssä olevia palotornejä Nurmeksessa (Ylä-Karjala 2.8.2003). Erikoisimpia artefaktien nimiä ovat Palosärkkä soramontun nimenä, Kaivannonmutka tienosan nimenä Lipinlahden puolella sekä risteyksen tienviitasta opittu nimi Höljääkä as. 1. Nimitystä tästä Höljäkäntien kohdasta, jossa tie risteää kyläkeskukseen ja Mätäsvaaraan, käyttävät myös nuoremmat höljääkäläiset. Perimätietona Päivi tunnistaa myös nimen Kivisilta, jonka hän tietää sijaitsevan jossain pohjoiskylän puolella.

Maastonimien osuus Päivin nimitaidossa on 12 %, joka muodostuu paljolti vaarojen, maantiemäkien ja muiden maankohoumien nimistä (27 nimeä), mutta joukossa on myös muutamia soiden ja metsäalueiden nimiä. Tavallista laajempaa maastonimiosuutta selittää Päivin osallistuminen hirvenmetsästykseseen. Sen sijaan maatilalla asuvan viljelysnimistöön olettaisi olevan huomattavasti keskiarvoa laajempi. Näin ei kuitenkaan ole, sillä osuus on 3 %. Suomen pellot on annettu nykyään vuokralle ja niinpä Päivin viljelysnimistö on samalla tavalla muistitiedon varassa kuin muillakin sisaruksillaan. Sen sijaan vanhempaa ikäpolvea edustava Mauri on työskennellyt Suomen mailla suuren osan elämästään, joten hänelle viljelysnimet ovat elävämpiä.

Karoliina Turunen (s. 1982) taitaa yhdeksän (9) maastonimeä, 13 vesistönimeä, 32 asutusnimeä ja 26 artefaktin nimeä muttei yhtään viljelysnimeä. Hänen nimitaitoonsa kuuluu 80 paikannimeä, joista viisi on tunnistettuja nimiä eli yli 6 %. (Taulukko 3.)

Karoliinan nimitaidossa on eniten asutusnimiä (40 %), muun muassa Suomala, jossa Karoliina on ollut töissä, ja Timola, hänen ystävänsä kotipaikka. Karoliina tietää, että hänen kotitalossaan on toiminut puhelinkeskus, ja tietää kyläläisten kutsuvan taloa nykyäänkin Keskukseksi, mutta itse hän ei nimeä käytä. Saarilammen tila on Karoliinalle yksinkertaisesti mummola, eikä hän käytä paikasta talonnimeä. Sen sijaan, kun puhutaan Saarilammelle tai Saarilammen mummolaan lähtemisestä, käsittää Karoliinan nimen lammen nimenä. Eskelinen-nimellä kutsutun talon virallinen nimi Ahoranta on Karoliinan tiedossa, sillä nimi esiintyy talolle kääntyvän tienristeyksen viitassa. Pääasiassa Karoliina nimeää asumukset asujansa mukaan joko sukunimellä (Jääskeläiset, Eskelinen, Valjus) tai tuttavallisemmin lempinimellä (Voti eli Voitto Kortelainen). Aukkaan- ja talonnimiä Karoliina taitaa lähes yhtä paljon, aukkaannimiä on 13 ja talonnimiä 12. Lisäksi nimitaidossa esiintyy seitsemän asutun alueen nimiä (esimerkiksi Koivula, Konna).

Karoliinan nimitaidossa on asutusnimien rinnalla lähes yhtä paljon artefaktien nimiä (33 %), joita ovat kylän rakennukset (Seurantalo, Pysäkki ~ Asema, Vanha kauppa), kylän pääväylät ja niiden osat (Höljäkäntie, Mätäsvaarantie, Uurontie, Haarakiventie, Mäntyläntie ja Höljääkä as. 1 -risteys) ja muut rakennetut paikat, jotka ovat toiminnan kannalta keskeisiä (Kenttä 'urheilukenttä', Masto 'teleoperaattorin rakennuttama masto', Hautausmaa, Kylä 'Höljään keskusalue', Jurtti 'entinen laskettelukeskus'). Kauppa tarkoittaa nykyään asuinpaikkaa mutta keskusteluaiheen ja keskustelijoiden mukaan myös viimeiseksi kylässä kauppana toiminutta rakennusta. Nimellä on kaksi tarkoitetta, joista ensisijainen on asutusnimi. Sen sijaan Vanha kauppa ei ole asutuskäytössä ja on säilyttänyt vanhan tarkoitteensa nimenkäyttäjän muistitiedossa. Näin se on luokiteltavissa artefaktiksi.

Luontonimistä Karoliina osaa enemmän vesistönimiä (16 %) kuin maastonimiä (11 %). Pielinen ja Retusaari liittyvät vanhempien kanssa tehtyihin veneretkiin. Kylällä kotitalon takana on Paskalampi, mutta vanhempien puheesta tutuksi on myötä tullut rinnakkaisnimi Everikinlampi. Karoliina käy uimassa kyläkeskuksen toisella laidalla

Pysäkinlammessa. Karoliinan nimitaitoon sisältyy yleisemminkin niin sanottuja omia nimiä eli nimiä, jotka hän on itse keksinyt lapsena. Höljäkstä Nurmekseen päin ajaessa ovat Kirkasvetinenlampi (Höljäkäntien pohjoispuolella olevista Valkeislammista yksi), mikä onkin paikan ominaisuuteen viittaavalta nimeämisperusteeltaan ymmärrettävä, sekä Joutsenpaikka (Höljäkäntien ja Nurmes–Lieksatien risteyksessä oleva Lounatlampi). Vanhemman ikäpolven etähöljäkkäläinen Liisa mieltää Lounatlammen toiseksi ”joutsenlammeksi” Joutenlammen rinnalla: lammet ovat kuuluisia joutsenparvistaan. Lapsuuden leikkipaikkana muistiin on jäänyt myös Jurttivaarantien varressa oleva Isokivi. Samoin 1960-70-luvuilla lapsuuttaan Höljäkässä viettäneelle etähöljäkkäläiselle Jussille samainen Isokivi on tuttu paikka ja nimi.

TAULUKKO 3. Karoliina Turusen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

KAROLIINA	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	7	2	9
Vesistönimet	11	2	13
yhteensä	18	4	22
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	31	1	32
Viljelysnimet	0	0	0
Artefaktien nimet	26	0	26
yhteensä	57	1	58
YHTEENSÄ	75	5	80

Muita Karoliinan osaamia maastonimiä ovat muun muassa vaarojen nimet Jurtti ja Jänevaara sekä naapurikylän Kohtavaara sekä Suomalänmäki merkitsemässä ensimmäistä maantiemäkeä, joka lähtee koululta Suomalaan ja muille Höljäkänrannalla sijaitseville asuinpaikoille päin. Sen sijaan Suomalänmäillä Karoliina kertoo käyneensä marjassa, joten tällä nimellä tarkoitetaan samojen rinteiden metsäaluetta.

Karoliinalle kotitalon takana oleva lampi on Paskalampi, mutta hän on oppinut

vanhempiensa käyttämän Everikinlampi-nimenkin, vaikkei käytäkään sitä aktiivisesti. Karoliinan tunnistamia ovat nimet Mustavaara ja Konnanvaara sekä Porosaari ja Konnanlampi. Kysyttäessä tietääkö hän tien varteen ulottuvan suuren lammen Mätäs-vaaraan päin mentäessä, Karoliina vastaa myöntävästi, mutta ei yhdistä tuttua vesistöä tuttuun Konnanlampi-nimeen. Asutusnimestä ainoa tunnistettu on Putso.

Karoliinan nimitaidon pääpaino on rakennetuissa paikoissa. Asutus- ja artefaktien nimiä on lähes yhtä paljon. Tämän selittää se, että Karoliina on jo kolmisen vuotta ennen haastatteluhetkeä muuttanut Nurmeksen keskustaan, eikä hän liiku enää Höljäkässä niin paljon kuin nuorempana. Karoliinalle, kuten yleisemminkin nuoremmalle ikäpolvelle, Jurtti tarkoittaa yksinomaan Jurttivaaraa ja entistä laskettelukeskusta, mutta ei samannimistä taloa, joka on yksi kylän vanhimmista asutuista paikoista. On myös taloja, joiden rinnakkaisnimiä Karoliina tietää, mutta ei käytä niitä, vaan käyttää mieluummin asukkaiden nimiä. Asukkaiden tuttuuden mukaan Karoliina käyttää joko sukunimeä (Eskelinen), etunimi-sukunimi-yhdistelmää (Kärkkäisen Ari) tai pelkkää lempinimeä (Voti). Nimitaidossa esiintyy myös kylttinimiä (Höljäkkä as. 1 -risteys ja Ahoranta) sekä itsekeksittyjä nimiä (Paskalampi, Kirkasvetinenlampi, Joutsenpaikka, Tipupaikka).

Katja Heikuran (s. 1985) osaamat ja tunnistamat paikannimet ovat pääasiassa asutus- ja artefaktien nimiä, kuten Karoliinallakin. Katjan nimitaitoon kuuluu neljä (4) maastonimeä, kahdeksan (8) vesistönimeä, 29 asutusnimeä, 21 artefaktinnimeä muttei yhtään viljelysnimeä. Yhteensä Katjan nimitaito koostuu 62 paikannimestä, joista viisi on tunnistettuja nimiä eli 8 %. (Taulukko 4.)

Asutusnimet muodostavat Katjan nimitaidosta 47 %. Asukkaannimiä hänellä on 14 Esa Heikura, Korhonen, Jänikset, Atso, Alpo Sarkkinen, Kurkisen Eetu, Esan talo, Meriläisen Aino, Voti ~ Voitto Kortelainen ja talonnimiä 11, kuten Suomala, Timola, Pyyjoki, Putso. Asuttujen alueiden nimiä on neljä: kotikylän nimi Höljäkkä, keskustajaman nimi Kylä, kylänosa Pohjois-Höljäkkä ja naapurikylä Vieki.

Artefaktien nimiä, joita on nimitaidossa 34 %, ovat kyläkeskuksen rakennelmat (esimerkiksi Kyllästämö, Kenttä ja Hautausmaa), ja tiet, joiden nimiä Katja ei sano käyttävänsä vaan puhuvansa siitä, mihin on menossa. Uimarantaa Katja kutsuu Pysäkkilammeksi, sillä nimi merkitsee Katjalle nimenomaan uimarantaa, rakennettua artefaktia eikä vesistökohdetta. Rinnakkaisnimi Pieni Everikinlampi merkitsee sen sijaan itse lampea.

Luontonimiä Katjan nimitaitoon kuuluu 12, vesistönimien osuus koko nimitaidosta on 13 % mutta maastonimiä on vain 6 %. Osattuja vesistönimiä ovat Ranta =Pielisen ranta-alue=, Mustalampi =kodin lähellä oleva lampi=, Pielinen ja Pieni Everikinlampi Pysäkkilammen rinnakkaisnimenä, tunnistettuja nimiä ovat Retusaari, Porosaari, Konnanlampi ja Saarilampi. Konnanlammen osalta Katja toteaa, ettei ole kulkenut koko elämänsä aikana juuri Mätäsvaaraan päin vanhaa tietä pitkin. Maastonimistä Katja osaa nimet Haarakivi, Jurttivaara ja Pyssyvaara Lipinlahden puolelta.

TAULUKKO 4. Katja Heikuran osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

KATJA	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	3	1	4
Vesistönimet	4	4	8
yhteensä	7	5	12
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	29	0	29
Viljelysnimet	0	0	0
Artefaktien nimet	21	0	21
yhteensä	50	0	50
YHTEENSÄ	57	5	62

Katjan tietämiä muttei aktiivisesti käyttämiä asutusnimiä ovat kotitalon virallinen nimi Siirtola, naapurissa asuvan Esa Heikuran virallinen nimi Mustola ja tutun Korhosen virallinen nimi Purola. Kotitalon nimen Katja osaa muttei käytä sitä, vaan puhuu kodista. Tiedossa on myös talo nimeltään Haarakivi, mutta Katja ei käytä nimeä, koska ei käy siellä. Katjallakin on käytössään nimitys Rivi Kylällä sijaitsevasta rivitalosta, ja Metsätyömieskoti on muutaman kilometrin päässä Siirtolasta. Pysäkkilammen rinnakkaisnimen, Pieni Everikinlampi, Katja tietää ja tarkoitteeksi hän käsittää lammen. Teiden ja tienkohtien nimitykset Mustavaarantie, Toinen risteys Höljäkkään ja Mätäs-vaarantie ovat Katjalla aktiivisessa käytössä, mutta sen sijaan kotoa kyläkeskukseen vievää Uurontie-nimeä ei tarvitse käyttää, sillä riittää, kun sanoo, minne on menossa. Sama pätee useimpiin höljäkkäläisiin teihin Katjan nimitaidossa. Vastaavanlaisia vastauksia antoivat vain aivan vanhimmat nimioppaat. Katjan ainoa tunnistettu maastonimi on kotitalon läheisimmän vaaran nimi Mustavaara.

Katjan nimivarasto on suppea luontonimien osalta, mutta selvästi enemmän nimitaidossa esiintyy asutusnimiä ja artefakteja. Vesistönimistä neljä on osattuja, neljä tunnistettuja, ja neljästä maastonimestä yksi on tunnistettu. Asutusnimistä seitsemän on talonnimiä: Suomala, Timola ja Pyyjoki ainoita käytettyjä talon nimiä, kun taas Siirtola, Mustola, Purola ja Putso ovat rinnakkaisnimiä käytetyimmille asutusnimille. Artefaktien

joukossa on silmiinpistävän vähän teiden nimiä, sillä Katjan ei ole tarpeen puhua teitä pitkin kulkemisesta vaan olennaista on ilmaista se päämäärä, minne on menossa. Kuten Karoliinan nimitaidossa, tuttu höljäkkäläinen nimi Jurtti kuuluu Katjankin nimitaitoon, eikä se merkitse asuinpaikkaa vaan entistä laskettelukeskusta.

3.1.2 Miehet

Mauri Nevalaisen (s. 1926) nimitaitoon kuuluu 37 maastonimeä, 83 vesistönimeä, 79 asutusnimeä, 17 viljelysnimeä ja 49 artefaktinnimeä, yhteensä 265 paikannimeä. Suuren nimimäärän joukosta vain kolme luontonimeä ovat tunnistettuja (eli 1 %) (taulukko 5). Maurin nimitaito on määrällisesti toiseksi suurin vakituisten höljäkkäläisten vertailussa ja kolmanneksi suurin kaikkien höljäkkäläisten nimitaitojen määrällistä suuruutta vertailtaessa.

TAULUKKO 5. Mauri Nevalaisen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

MAURI	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	36	1	37
Vesistönimet	81	2	83
yhteensä	117	3	120
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	79	0	79
Viljelysnimet	17	0	17
Artefaktien nimet	49	0	49
yhteensä	145	0	145
YHTEENSÄ	262	3	265

Vesistönimet ovat suurin paikanlajiryhmä (31 %). Tähän vaikuttanee se, että haastattelin Maurin ensimmäisenä ja hän itse aloitti aktiivisesti ensin vesistönimistä.

Niistä suurin osa on Pielisen alueen nimistöä, sillä ympäri vuoden kalastusta harrastava Mauri tuntee Höljäkän kalastuskunnan alueen todella hyvin. Myös lammet ja maantiemäet ovat hirvenmetsästysreissuilla kulkevalle Maurille tuttuja, sillä niitä käytetään kiintopisteinä hirveä ajettaessa.

Kalastusta harrastavan ja Pielisen rannalla sijaitsevassa Suomalassa lähes koko ikänsä työtä tehneen Maurin tarkka Pielisen nimistön tuntemus ei hämmästyttä. Esimerkiksi lähdeettä veneellä Suomalan puottoniemestä ja suunnattaessa selälle, ohitetaan Reikäläuta 'luoto', Retusaaren Majalahti, Mustalahti ja Saunalahti sekä sivuutetaan Raikivi ja salmen suun karit vältetään ottamalla suunta Salonniemen kohdalta Kökölle 'kivi'. Mantereen puolelta läheiset Everikki- ja Pysäkkilampi sekä hirvenmetsästysreissuilla monet salolammet ovat Maurille tuttuja, mutta sen sijaan monillakaan puroilla ei ole merkitystä Maurille: Höljäkän kalastuskunnan alue rajoittuu Laakkosenpuroon ja Kekkosenpuroon, Rantosenpuron yli kulkee tuttu Koivulantie ja Everikkipuron yli kulkee Suomalaan vievä Höljäkänrannantie.

Asutusnimiä Maurin nimitaidossa on toiseksi eniten (30 %). Määrä on lähes yhtä suuri kuin vesistönimienkin. Talonnimiä, joita Mauri osaa 57, ovat esimerkiksi Timola, Jurtti, Jänevaara, mutta myös asukkaannimiä hänen nimitaidossaan esiintyy 16 (esimerkiksi Näivö, Erkki Kortelainen, Pentti Sahaman mökki, Eetunmökki, Pellikanmäki). Omistussuhteiden muuttuessa säilyvät vanhat ja uudet nimet Maurin nimitaidossa: oma syntymäkotini ja entinen Nevalan tilan torppa Kettula on nykyisin Professori Timo Mäkisen kesämökki, Mustavaara on nykyään Meriläinen ja Timola, jota nimeä Mauri käyttää, on viralliselta nimeltään Rantala. Nimitaitotutkimuksen aineistonkeruumenetelmän heikkoudesta kertoo se, ettei voi tietää, puhuisiko Mauri Timolasta kaikissa yhteyksissä vai vaihtaako hän tarvittaessa Rantalaan. Mauri osaa myös asutusnimiä, joissa määriteosana on asukkaan etunimi ja perusosana -mökki. Tällaisia hänen mainitsemiaan paikkoja ovat Tiinanmökki, Eetunmökki ja Eeminmökki, mutta myös sekä etu- että sukunimi ovat mukana nimessä Oiva Kortelaisen mökki ja köllinimi määriteosana on nimessä Tollari-Annin mökki. Tällaiset nimet Mauri mieltää vain omaksi tavakseen nimetä asumuksia, eikä hän pidä niitä oikeina niminä. Asuttujen alueiden nimiä Maurin aineistossa esiintyy kuusi (mm. Heinävaara, Tetrilampi 'kulmakunta Lipinlahdessa', Kylä 'Höljäkän keskustajama'. Mauri käyttää kadonneiden tai autioituneiden paikkojen asutusnimiä apunaan puhuessaan niitä lähellä sijaitsevista paikoista. Sitä vastoin hävinneiden paikkojen nimien sijaan Mauri käyttää maastonimiksi luokittelemiani -aukio-perusosaisia nimiä, joissa määriteosana on entisen asuinpaikan nimi (Jäätikkölä > Jäätikkölänaukio, Kansala > Kansalanaukio). Näin alkuperäinen asutusnimi on siirtynyt jo passiiviseen käyttöön. Perusosa -aukio lienee yleisemmän -autio- muodon variantti.

Artefaktien nimiä paikannimien joukossa on 19 % (esimerkiksi Hautausmaa, Koulu, Nahoittamo, Kyllästämö, Höljäkänrannantie). Mukana on kylän yhteisten rakennusten ja rakennelmien sekä teiden lisäksi mikrotoponyymeiksi luokiteltavia Suomalan maatilalan rakennelmia (Viljelystie, Puimaliiteri, Aleksanteri[nlato], Vilssoni 'lato'). Aleksanteri on saanut nimensä sukulaismiehen mukaan ja Vilssonin toisen ladon nimen ideaksi on antanut Suomalan vieras, joka oli kertonut vihaavansa maansa pääministerinä ollutta Harold Wilsonia.⁴ Harvinaisempi nimetty artefakti on Rumpu, joka on rakennettu Mätäsvaarantielle. Paikka tulee esille puhuttaessa maantiemäestä Rumpumäki, kartassa Ruppumäki. Osattuja, muttei enää käytettyjä, artefaktien nimiä ovat Suomalan

Harold Wilson oli brittiläinen poliitikko, joka oli vuosina 1964–70 ja 1974–76 maan pääministerinä ja jonka virkakausia olivat varjostaneet talouskriisi ja inflaatio (TTJ 1986, s.v. *Wilson, Harold*).

entisten, purettujen latojen nimet (esimerkiksi Suolato, Kenttälato), jotka elävät nykyään Maurin nimitaidossa peltojen nimien määriteosina.

Maastonimet muodostavat Maurin nimitaidosta 14 %. Joukossa ovat kylän vaarojen, soiden, maantiemäkien ja metsäalueiden nimet (esimerkiksi Härkäsuu, Polkimenvaara, Ryönnmäki, Everikki) sekä kylän kahden kuuluisan kiven nimet, Haarakivi ja Ryönnkivi. Vähäisempi paikannimi on Likosaaressa Matkasalmen rannalla oleva Karsikko-petäjä.

Viljelysnimiä on kaikilla nimioppailla vähiten, ja toisten nimitaidossa ei niitä ole lainkaan. Maurinkin nimitaidosta viljelysnimet muodostavat 6 %, joka koostuu mikrotoponyymeistä eli tutuista Suomen pelloista, kuten Laaja ja Autio. Näihin kuuluvat myös vanhojen purettujen latojen mukaan annetut Suoladonalue-tyyppiset nimet, joissa perusosa -ladonalue on perinteisemmän -latoala-muodon variantti. Oravinniityt 'yhteislaidun' on ainoa viljelysnimi, joka ei kuulu Suomen omistukseen eikä ole näin mikrotoponyymi. Useat peltojen ja latojen nimet Suomen mailta ovat erityispiirre Maurin nimitaidossa. Yleisesti ottaen hän osaa kertoa runsaasti tarinoita ja yksityiskohtia eri paikoista ja niiden nimistä.

Maurin nimitaidossa esiintyy myös nimi Saarilammensaari, joka sisältyy yleisesti muidenkin haastateltujen höljäkkäläisten nimitaitoon, mutta jota ei oikein mielletä oikeaksi nimeksi eikä näin aktiivisesti käytetä. Tunnistettuja nimiä on selvästi vähemmän vanhemmilla kuin nuoremmilla nimioppailla (taulukko 5). Maurin tunnistamat nimet ovat yksinomaan luontonimiä. Vesistöniminä Mauri on kuullut puhuttavan Lipinlahden puolelle jäävistä Ukonlammesta ja Akanlammesta. Maurin asutusnimiin kuuluu asuttuja, autioita ja kadonneita taloja: asutusnimien joukossa on 22 nimeä, jotka ovat pääasiassa Höljäkän entisiä asuinpaikkoja. Mukana on myös tietoa useiden asuintalojen rinnakkaisnimistä (eli ns. viralliset nimet). Maastonimenä tunnistettu on Pieni Polkimenvaara, jonka tarkkaa sijaintia Mauri ei osaa määritellä, vaan puhuu Polkimenvaarasta tai Polkimesta tarkoittaen kahden vierekkäisen vaaran muodostamaa kokonaisuutta. Maurilla ei ole aktiivisessa käytössään Kokkokivi- ja Jännevaara-muodoissa esiintyviä karttanimiä. Maurin nimitaidolle tunnusomaista on asutusnimien suuri määrä, joista osa on entisiä asuinpaikkoja. Näiden jo hävinneiden talojen nimillä Mauri voi edelleen puhua esimerkiksi ympäristön muista paikoista. Entisten asuinpaikkojen nimien tarkoittamat talot ovat voineet jo hävitäkin, mutta nimi on säilynyt muistitietona. Maurilla näiden nimien määrä korostuu, sillä hän oli haastattelua edeltävänä kesänä palauttanut mieleensä kadonneiden ja entisten asuinpaikkojen nimiä kyläsuunnitelmaa varten.

Viljo Kortelainen (s. 1930) taitaa 18 maastonimeä, 22 vesistönimeä, 97 asutusnimeä, 20 artefaktinimeä muttei yhtään viljelysnimeä. Yhteensä Viljon nimitaitoon sisältyy 157 paikannimeä, joista tunnistettuja nimiä on kahdeksan (eli 5 %). (Taulukko 6.)

Pääosa (62 %) on asutusnimiä, joista 83 on talonnimiä (Jännevaara, Putso, Musta, Kyllölä, Iisakkila) ja ainoastaan kymmenen asukkaannimiä (Eetu Kurkinen ~ Kurkela, Kokkosen Olli ~ Olli Kokkonen). Asuttujen alueiden nimiä (Mustavaara, Lipinlahti) Viljon aineistossa on neljä. Viljo taitaa valtavasti asuinpaikkojen virallisia nimiä ja tietää samoille taloille myös arkisessa kielenkäytössä käytettäviä tai käytettyjä rinnakkaisnimiä. Laajaan asutusnimitaitoon on syynä Viljon toiminta luottamuselimissä, ja lisäksi hän on oppinut perimätietoa isältään, joka oli toiminut Viljon lapsuudessa niin sanottuna uskottuna miehenä Höljäkässä.

Viljon nimitaidosta 14 % on vesistönimistöä, joka paikantuu kotitalan viereiselle Saarilammelle, muualle Höljäkän manneralueelle sekä Porosaareen, mutta Pielisen alueen nimistä tarve on käyttää Porosaaren lisäksi vain Retusaarta, Höljäkää 'salmi' ja sen ranta-aluetta Pielisen rantaa. Viljon taitamia paikannimiä kylän rakennetussa

ympäristössä ovat muun muassa Vanhatie, Uusitie, Uurontie, Pysäkki, Vanha Koulu ja Uusi Koulu. Artefaktien nimiä Viljon nimitaidossa on 13 %. Artefaktien joukossa on myös historiallista tietoa Höljään läpi kulkeneista kadonneista teistä sekä nuoruudesta tutusta Talvisavottatiestä ja Saarilammensaaren Kiimakentästä, jossa pidettyjä gramofonitansseja Viljo oli pikkupoikana kuunnellut kotirannastaan. Käytöstä on myös jäänyt jo Kyllästämon alkuperäinen nimi Kolho.

TAULUKKO 6. Viljo Kortelaisen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

VILJO	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	15	3	18
Vesistönimet	17	5	22
yhteensä	32	8	40
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	97	0	97
Viljelysnimet	0	0	0
Artefaktien nimet	20	0	20
yhteensä	117	0	117
YHTEENSÄ	149	8	157

Maastonimiä on 11 % nimitaidosta. Näitä ovat Saarilammen kodin läheiset vaarat, kuten Jurttivaara, jossa toimi vuosikymmeniä laskettelukeskus. Viljo mainitsee myös Pienenvaaran, joka ei esiinny muiden nimioppaiden nimistössä ja on nimensä mukainen maastokohde suuremman Saarivaaran vieressä. Lisäksi metsäalueet Kiieskangas, Tammakorpi, Salvukangas ja Lepikkoaho ovat Viljolle tuttuja läheisyytensä tai alueilla liikkumisen vuoksi.

Viljo on ainoa vanhempaan ikäryhmään kuuluvista nimioppaista, joka ei maininnut eikä kysyttäessä muistanut yhtään viljelysnimeä. Syy tähän on se, että Viljo on työskennellyt pääasiassa savotoilla ja kyllästämöillä.

Viljon nimitaidossa on lukemalla ja kuulemalla muistiin kerättyä perimätietoa:

tarinat ovat useimmiten hyvin tarkkoja yksityiskohtineen. Tämä ei välttämättä edellytä paikan sijainnin tietämistä. Viljo ei myöskään tunne kovin runsaasti vesistönimistöä, mutta sen sijaan valtavasti kylän taloja ja niiden asukkaita. Kahden muun vanhemman ikäryhmän vakituisten höljäkkäläisten tavoin Viljolla on runsaasti erilaisia rinnakkaisnimiä asutuksille. Viljo itse jakaa nimet virallisiin ja kansan suussa käytettyihin nimiin. Jälkimmäisillä hän tarkoittaa asuinpaikkojen kutsumanimiä, joita Pohjois-Karjalan murrealueella on perinteisesti muodostettu la-johtimella isännän etunimestä (Turunen 1956: 99). Viljon nimitaidossa tällaisia nimiä ovat esimerkiksi Iisakkila ja Jussila. Myös entisten asuinpaikkojen nimiä Viljon nimitaitoon kuuluu, mutta huomattavasti vähemmän kuin Maurilla tai Tyynellä. Omien sanojensa mukaan Lounais-Höljäkän tilat ovat tuttuja ainoastaan asukkaiden niminä; ainoa talon nimi, jonka hän tuolta alueelta tietää ja käyttää on Suomala. Luontonimissä on merkille pantavaa, että nimet ovat läheltä kotia tai kylän keskeisimmiltä paikoilta.

Viljon seitsemän osattua mutta passiivisesti käytettyä asutusnimeä ovat Rinneaho, Pihlajamäki, Välitalo, Lehtorinne, Porttimökki, Palukka ja Sipukkala, joista neljä ensimmäistä on talojen virallisia nimiä. Porttimökki on muistitietoa Nurmeksen ja Lieksan rajalla asuneen portinvartijan asumuksesta, Palukka on kadonnut asumus ja Sipukkala-nimen sijaan Viljo käyttää talon virallista nimeä Tienhaaraa. Tunnistettuja nimiä Viljolla on saman ikäryhmän vakituisiin höljäkkäläisiin verrattuna yli puolet enemmän, ja kaikki Viljon tunnistamat nimet ovat luontonimiä. Vesistönimistä tunnistettuja ovat Ryöninlähteet sekä Pielisen saaret Varpo, Ollikainen, Lokki ja Riepo muodossa Riepu. Maastonimien Ruunansuo ~ Afflekinsuo ~ -korpi taustalla on perimätieto, jonka mukaan suo sijaitsee tai on sijainnut Simon Afflekin⁵ ratsutien varrella Höljäkässä.

Markku Heikura (s. 1953) taitaa maastonimiä kymmenen, vesistönimiä 14, asutusnimiä 68, viljelys nimiä kaksi ja artefaktien nimiä 21. Yhteensä hänen nimitaitoonsa kuuluu 115 paikannimeä, joista tunnistettuja nimiä on ainoastaan yksi (eli alle 1 %). (Taulukko 7.)

Asutusnimet muodostavat Markun nimitaidosta yli puolet, 59 %. Talonnimiä hänen asutusnimistönsä kuuluu 34 (Mustola, Pihlajamäki, Saarilampi, Notkola, Pyyjoki, Suomala, Sarkkila, Alponaho, Vänskälä, Ikola, Karhula). Lähes saman verran, 27 asuinpaikkaa, Markku nimeää asukkaanimellä (Juutinen, Kärkkäinen, Onni Pellikka, Pennaset, Könttä, Tolvanen).

Markun nimitaidossa ainoa tunnistetuksi nimeksi luokiteltava nimi on asukkaanimi Lohtaja, jossa Markku tietää kasvatettavan lampaita mutta jossa hän ei ole käynyt. Asuttujen alueiden nimiä hän osaa seitsemän (mm. Pohjois-Höljäkkä ja Etelä-Höljäkkä).

Markulla on asutusnimiä kokonaismäärältään vähän verrattuna vanhempiin ja saman ikäluokan vakituisiin höljäkkäläisiin. Nimien määrä on samaa luokkaa aivan nuorimpien vakituisten höljäkkäläisten sekä oman ikäpolvensa etähöljäkkäläisten kanssa. Nuoremman ikäpolven tavoin myös Markulla on rakennetun ympäristön nimistö pääroolissa, sillä artefaktien nimien osuus on toiseksi suurin, 18 %. Yli puolet tästä on tiestöön liittyviä nimiä ja loput keskeisten kauppojen ja koulujen nimiä sekä Hautausmaa ja Kyllästämö. Mielenkiintoinen yksityiskohta Markun nimitaidossa on hänen suhteensa oman kotitalon Siirtolan nimeen. Vaikka se kuuluu vankasti hänen nimi-reviiriinsä, hän ei mielellään käytä nimeä, koska ei pidä siitä. Nuorempana hän jopa

5

Kruunun vuokraajana Pielisjärvellä 1600–1700-lukujen taitteessa toimineella Simon Afflekillä oli hovinsa niin Lieksassa kuin Nurmeksessakin. Affleck kulki alueellaan keräämässä joskus laittominkin keinoin valtiolle tuloja. (Saloheimo 1953: 92–93.)

häpesi nimeä, mutta koska talonnimi oli paikan tarkka osoite ennen haja-asutusalueen osoiteuudistusta, on se kuulunut pitkään jokapäiväiseen kielenkäyttöön.

TAULUKKO 7. Markku Heikuran osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

MARKKU	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	10	0	10
Vesistönimet	14	0	14
yhteensä	24	0	24
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	67	1	68
Viljelysnimet	2	0	2
Artefaktien nimet	21	0	21
yhteensä	90	1	91
YHTEENSÄ	114	1	115

Luontonimistö on Markulla vähäistä, sillä vaikka hän lenkkeilee mielellään, kulkee hän pääasiassa maanteitä pitkin. Vesistönimiä hänellä on enemmän (12 %) kuin maastonimiä (9 %). Luontonimistö käsittää pääasiassa höljäkkäläisten lampien ja vaarojen nimiä. Vesistönimissä muita kuin lampien nimiä ovat suuret Retusaari ja Porosaari sekä Pielinen. Maastonimien vaarojen ja mäkien nimistä (esimerkiksi Mustavaara, Jänevaara, Maitomäki) poikkeaa ainoastaan tunnettu Haarakivi.

Viljelysniminä Markku mainitsee kaksi lapsuudestaan tuttua vuokrapeltoa, joita kutsuttiin sijaintinsa mukaan Jurttivaaraksi ja Pyyjoeksi. Ensin mainittu oli vuokrattu Jurttivaaralla asuvalta Kalevi Ikoselta ja toinen Pyyjoen tilan isännältä. Tällainen viljelysnimen nimeämisperuste onkin aineistoni perusteella hyvin tavallinen, kun kyseessä on viljelysmaan vuokraaminen tai ostaminen kotitilan ulkopuolelta.

Esa Mustosen (s. 1982) nimitaidossa maastonimiä on 15, vesistönimiä 29, asutusnimiä 55, viljelysnimiä kaksi ja artefaktien nimiä 27. Yhteensä hänen nimitaitoonsa kuuluu 128 paikannimeä. Tunnistettuja nimiä hänen nimitaidossaan on 14 eli 11 %.

(Taulukko 8.)

Asutuspaikkojen nimet ovat Esallakin suurin paikanlajiryhmä (43 %). Hän taitaa talonnimiä (Kankaala, Sarkkila, Suomala, Tammensuo) selvästi enemmän (34 talon-nimeä) kuin asukkaannimiä (Tauriainen Jurtti-nimisestä tilasta, Kyllösen Anu ~ Haara-kivi, Putso ~ Putson Atso), joita on 12 nimeä. Esa kuitenkin toteaa, että yleensä taloja nimitetään sukunimen mukaan, vaikka myös talon nimi olisi tiedossa. Poikkeuksena hän mainitsee Suomalan, jonka asukkailla on eri sukunimet, jolloin talon nimi on selvin tapa puhua Suomalan Päivistä, Suomalan Pekasta ja Suomalan Maurista.

Jurtti on mielenkiintoinen esimerkki höljäkkäläisestä talonnimestä, joka ei ole enää nuorempien aktiivisessa käytössä, sillä nimi on siirtynyt tarkoittamaan Jurttivaaran rinteessä toiminutta laskettelukeskusta. Puhekielessä laskettelukeskuksen nimeksi on vakiintunut vaaran nimestä elliptoitusmuoto.

TAULUKKO 8. Esa Mustosen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

ESA	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	10	5	15
Vesistönimet	21	8	29
yhteensä	31	13	44
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	55	0	55
Viljelysnimet	2	0	2
Artefaktien nimet	26	1	27
yhteensä	83	1	84
YHTEENSÄ	114	14	128

Esan taitamat vesistönimet muodostavat 23 % hänen nimitaidostaan. Hän käy marjassa muun muassa Porosaareissa ja Kynsisaareissa naapurikylien puolella sekä Retusaareissa. Perheen mökkisaarta Esa kutsuu Suusaareksi. Virallisesti Likosaari-niminen paikka esiintyy Esan nimitaidossa Suusaarena, mutta Maurin nimitaidossa Toisena Suusaarena. Esan nimitaitoon eivät kuulu muiden Suusaarten nimet, mutta

Mauri ne osaa, joten hänellä on myös tarve yksilöidä ne nimien avulla. Höljäkänrannaksi Esa hahmottaa tarkalleen ottaen Suomalannrannan eli paikan, jossa kyläläiset säilyttävät veneitään. Huomion arvoista on myös se, että Esalle Höljäkälle meneminen tarkoittaa vesialueen rannalle, ei vesille, menemistä. Mantereen puoleisia vesistönimiä ovat Saarilampi ja Hökänniemi, jotka tarkoittavat Esalle myös laajempia alueita asujineen: ilmaukset asua Saarilammella tai asua Hökänniemellä ovat tavallisia. Esa on ikänsä asunut lähellä kyläkeskuksessa sijaitsevaa Everikkilampea, ja muutkin Everikki-alkuiset nimet ovat tuttuja, sillä hän kertoo kuullensa tarinoita vanhoista paikoista isältään ja isoäidiltään.

Artefaktien nimien osuus on 21 %. Tässä joukossa on muun muassa nimi Koulu, jonka tarkoite muodostuu kahdesta rakennuksesta. Uusi koulu ja Vanha koulu ovat nykyään eri perheiden asuttamia, minkä vuoksi ne on tarpeellista eritellä yksilöivillä nimillä. Koulu sen sijaan on artefakti, koska se tarkoittaa rakennuskokonaisuutta pihoineen ja johon liittyy muistoja kouluajoilta. Teiden nimet ovat tuttuja. Uusien ja nopeiden kulkuväylien joukossa esiintyy myös vanha Lautasillantie, joka on suosittu lenkkeilypolku. Muita rakennettujen paikkojen nimiä Esan nimitaidossa ovat Kenttä 'urheilukenttä' kylän keskustaajamassa, Vesilaitos 'jätevedenpuhdistamo' Mustosten Tammelan ohi kulkevan tien päässä ja Jurttivaaran päälle rakennettu Torni 'entinen palotorni'. Lisäksi Esalle Haarakivi tarkoittaa paitsi luontonimenä kiveä ja asutusnimenä taloa myös kyseisen talon asukkaan puutarha-alan yritystä.

Maastonimiä Esan nimitaidosta on 12 %. Maastonimien joukossa Esalla on Everikki 'metsäalue', johon kuuluvat edellä mainittu Everikkilampi sekä Everikkivaara, kadonnut asumus Everikinmökki ja umpeen kasvaneet Everikinlähteet. Nimitaitoon kuuluvat myös nimet Jurttivaara, Lounatvaara, Heinävaara ja Konnanvaara ~ Konna, joiden tarkoittamissa paikoissa Esa on käynyt. Konna ei siis merkitse Esalle kylän kulmakuntaa tai siellä olevaa junaseisaketta vaan vaaraa. Harrastuneisuudesta ei aina ole apua, sillä vaikka Esa käy lakassa, ei hän osaa yhtään suon nimeä. Tarvittaessa hän puhuu suosta sitä ympäröivien paikannimien, yleensä kulttuurinimien, avulla. Viljelysnimiä Esan käytössä on kaksi, jotka muodostavat 2 % Esan nimitaidosta. Sulkaistenniitty ja Kellonniitty ovat tai ovat olleet suvun omistuksessa Esan aikana.

Merkille pantavaa Esan kohdalla on muun muassa luontonimien (Saarilampi, Koirivaara) muuttuminen eräänlaiseksi asuinalueen nimeksi. Omistuksen vuoksi Saarilammen seutu on tuttua ja Koirivaaralle puolestaan lähtee tie, jossa nimi lukee. Toisaalta taas tarkoitteltaan laajempi ja rajoiltaan epätarkempi luontonimi Höljäkänranta tarkoittaa Esalle kyseisellä ranta-alueella sijaitsevaa venerantaa, jonka kautta kuljetaan matkalla saareissa olevalle kesämökille. Samoin kivenä ja asutuksena yleisesti tunnettu Haarakivi on laajentunut Esan kohdalla tarkoittamaan myös talon asukkaan pitämää yritystä.

Esan kahdeksan passiivisessa käytössä olevaa osattua asutusnimeä ovat Mustola Kankaalan mummolan rinnakkaisnimenä, Välitalo äidin kotitalon Sarkkilan rinnakkaisnimenä, entiset asumukset Everikinmökki ja Lautasillanmökki, Mustola Mustan eli Esa Heikuran rinnalla, Uutela tutun viekiläisen talon ja kyläkeskustan vanhan kaupparakennuksen nimenä sekä Pohjois-Höljäkän talojen nimet Notkola ja Pykälikkö. Ainoa passiivisesti käytetty artefaktin nimi Esan nimitaidossa on Höljäkän kyllästämön virallinen yritysnimi Höljakkä Oy. Osatuista luontonimistä passiivisesti käytettyjä on neljä vesistöön liittyvää nimeä: Pysäkkilampi, Everikinlähteet, Matkasalmi ja Saarilammensaari. Hävinneiden Everikinlähteiden olemassa olosta Esa kertoo tietävänsä isänsä ja isoäitinsä kertoman perusteella (EM). Nimiarkistossa ei lähteitä mainita (NA).

Esan nimitaidossa on huomattavasti enemmän tunnistettuja nimiä kuin muilla vakituisilla höljakkäläisillä. Seitsemän vesistönimeä ovat Lounatlampi, jonka sijaintia Esa osaa vain arvailla suurin piirtein; Konnanlampi, joka sekoittuu sijainniltaan

lähempänä kyläkeskustaa olevaan Pysäkkilampeen; Pielisen saaret Lokki, Ollikainen ja Varpo; tutun Koirivaaran läheisyydessä oleva Koirilampi ja kesämökin lähivesillä sijaitseva Kukkarosaari. Maastonimistä tunnistettuja ovat Polkimenvaara, Sammakko-vaara, Hopeavaara ja Jänevaara sekä metsäalueen nimi Lautakangas. Lisäksi tunnistettu on naapuritalon nimi Mikkola ja tien nimi Keljäntie Lipinlahden puolelta. Aiempiin tutkimuksiin verrattuna (ks. Ainiala ym. 2000: 350–351) Esan nimitaito vahvistaa sitä, että nimien osaamiseen ja tunnistamiseen vaikuttaa harrastuneisuus, luonnossa liikkuminen ja kiinnostus omaan elinympäristöön. Luontoonimien määrä on samanikäisiin verrattuna suurin, ja asutusnimistöä on myös enemmän. Kadonneita entisiä asuinpaikkoja ei nuorten nimitaitoon juuri kuulu, mutta Esa tietää Everikin ja Lautasillanmökin. Esan kertoman mukaan hän on kuullut vanhemmilta sukulaisiltaan vanhoista paikoista ja oppinut runsaasti Pielisen vesistönimistöä. Syynsä lieenee myös Esan aktiivisessa osallistumisessa kylätoimintaan.

3.1.3 Sukupuoli ja ikä nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä

Vakituisten höljäkkäläisten nimitaitoon kuuluu keskimäärin 164 paikannimeä. Keskimääräisesti enemmän nimiä taitaa kaksi naista ja yksi mies, ja keskimääräistä vähemmän nimiä osaa taitaa miestä ja kaksi naista. Naisten nimitaidot ovat nimioppaiden keskinäisessä vertailussa toisaalta suurimpien ja toisaalta pienimpien joukossa. Miestenkin nimitaitojen suuruudessa on hajontaa, mutta ei niin suurta kuin naisien kohdalla. Naisten ryhmässä yhtenä syynä hajontaan on neljän nimioppaan välinen suuri ikäero, sillä kärkipäähän sijoittuvat keskimmäisen ja vanhimman ikäryhmän naiset ja määrältään pienimmät nimitaidot on nuorimman ikäryhmän naisilla. Miesten ryhmässä vanhinta ikäryhmää edustaa kaksi miestä ja keskimmäistä sekä nuorinta ikäryhmää kumpaakin yksi mies. Naisten ja miesten välillä ei kuitenkaan keskimääräisesti tarkasteltuna ole suurta eroa. Naisten nimitaidon keskiarvo on kaikkien nimioppaiden nimitaidon keskimääräistä suuruutta hieman pienempi (162 nimeä) ja miesten puolestaan hieman suurempi (166 nimeä).

Selvistä nimitaidon suuruuseroista huolimatta naisten nimitaidoissa on yhteneväisyyksiä. Asutusnimistön osuus omassa nimitaidossaan on kaikilla lähes samansuuruinen (40–47 %) eivätkä yleisesti pienimmän paikanlajiryhmänkään, viljelynimistön, osalta erot ole suuria (0–7 nimeä eli 0–3 %). Luontoonimistä vesistönimiä on kaikilla enemmän kuin maastonimiä, mutta vesistönimien osuus on vanhemmilla nimioppailla suurempi (27 %) kuin nuoremmilla (15 %). Maastonimien osalta vaihtelu eri-ikäisten naisten välillä on pienempi, vain kuusi prosenttiyksikköä (6–12 %).

Miesnimioppaiden nimitaidon määrän hajonta on melko suuri, kuten naisillakin. Keskimääräistä enemmän nimiä taitavan Maurin (s. 1926) nimitaito jakautuu tasaisesti eri paikanlajien kesken ja hänellä poikkeuksellisesti suurin paikanlajiryhmä on vesistönimet, kun taas saman ikäryhmän Viljon (s. 1930) jonkin verran keskimääräistä pienemmässä nimitaidossa korostuvat voimakkaasti asutusnimet. Markun (s. 1953) ja Esan (s. 1982) nimitaidot ovat lähes yhtä suuria, mutta nuoremman miehen tunnistettujen nimien määrä kasvattaa hänen nimitaitoaan suuremmaksi.

Asutusnimistö on Maurin nimitaitoa lukuun ottamatta vakituisten höljäkkäläisten nimitaidoissa suurin paikanlajiryhmä. Taloja tai taloryhmiä tarkoittavia talonnimiä on vanhemmilla nimioppailla enemmän kuin nuoremmilla, joilla puolestaan on enemmän asukkaannimiä talojen niminä. Asutusnimistössä vanhimmillä vakituisilla höljäkkäläisillä - 1920-30-luvuilla syntyneillä Tyynellä, Maurilla ja Viljolla - on kokonaisuuden nimimäärästä riippumatta selvästi suurin osa (70-80 %) talonnimiä, kun taas asukkaan-

nimellä he nimeävät vain 10-20 % asutuista paikoista. Keskimmäisen ikäryhmän, eli 1950-60-luvuilla syntyneiden Markun ja Päivin, nimitaidossa talonnimien osuus pienenee ja asukkaannimien osuus kasvaa, mutta talonnimiä on kuitenkin vielä enemmän. Nuorimmilla, 1980-luvulla syntyneillä Karoliinalla ja Katjalla, suhde on kääntynyt toisin päin, sillä talonnimien osuus on enää alle 40 % ja asukkaannimien osuus 40-50 %. Sen sijaan Esalla talonnimien osuus on suurempi kuin keskimmäisen ikäryhmän edustajien, yli 60 %, ja asukkaannimiä hänellä on vain yli 20 % kaikista asutusnimistä. Kuitenkin kaikille kolmelle nuorimman ikäryhmän edustajalle on yhteistä selvästi suurempi asuttujen alueiden nimien osuus. Kun viidellä vanhimmalla nimioppaalla osuus on 10 % tai sitä pienempi, nuoremmilla osuus on noin 15-20 %.

Artefaktien nimien osuus korostuu nuorempien naisnimioppaiden nimitaidossa. Kuitenkaan nimien määrä ei ole sen suurempi kuin vanhemmilla tai miesnimioppailla, sillä pääpiirteittäin tarkasteltuna niin luonto- kuin kulttuurinimiäkin on eniten niillä, joilla on yleensäkin eniten nimiä nimitaidossaan. Esimerkiksi vanhimman ikäryhmän Tyynellä ja nuorimman ikäryhmän Karoliinalla on määrällisesti puolet vähemmän (26) artefaktien nimiä kuin keskimmäisen ikäryhmän Päivillä (54), mutta Maurin nimitaidossa niitä on vain hieman vähemmän (49) kuin Päivillä. Muilla nimioppailla artefaktien nimiä on saman verran tai hieman vähemmän kuin Tyynellä tai Karoliinalla. Kuitenkin vanhimman ikäryhmän Viljolla sekä nuorimman ikäryhmän Esalla on vesistönimien osuus yhdestä kahteen prosenttiyksikköä suurempi kuin artefaktien nimien osuus, mutta Markulla ero artefaktien nimien hyväksi on viisi prosenttiyksikköä. Ikä ei siis ole ainoa selittävä tekijä siinä, että nimitaito on kehittymässä yhä enemmän rakennetun ympäristön varaan, vaan nuorempienkin nimitaidossa luontonimistö elää, kun kiinnostus ja mahdollisuus tiedon saantiin on olemassa.

3.1.4 Harrastuneisuus ja työ nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä

Nimenkäyttäjän työn ja harrastusten luonne sekä kiinnostus omaan asuinympäristöön vaikuttaa nimitaitoon. Runsaasti nimiä osaavat ja tunnistavat ne nimioppaat, joiden toiminta kylässä ja kyläläisten keskuudessa on tavallista aktiivisempaa. Vakituinen höljäkkäläismies, joka on viljellyt maata koko elämänsä, liikkuu luonnossa kalastaen ja metsästäen sekä on hyvin perehtynyt kylänsä menneisyyteen ja nykyisyyteen, hallitsee määrällisesti toiseksi suurimman nimitaidon. Toisella miesnimioppaalla on ammattinsa ja luottamustoimiensa vuoksi laaja asutusnimitaito, mutta luontonimistössä hänen kohdallaan tulee esiin perehtyneisyys paikallishistoriaan. Vanhan viljelytilan keskiikäisen emännän nimitaito on määrältään kaikkein runsain. Hän toimii aktiivisesti muiden kyläläisten kanssa ja hänen harrastuksiinsa kuuluu monenlainen luonnossa liikkuminen, Nuorimman ikäryhmän miehen nimitaidon, joka on suuruudeltaan keskiikäisten nimitaidon tasolla, selittää puolestaan aktiivinen kylä- ja nuorisoseuratoiminta.

Vanhimman ikäryhmän naisnimioppaan nimitaito on määrällisessä vertailussa keskitasoa, mutta hänellä korostuu suhteellisesti runsas vesistönimistö. Vaikka hän asuu nykyisin Höljäkässä, on kotoisin sieltä ja on koko ikänsä viljellyt kotitilansa peltoa sekä viettänyt suurimman osan vapaa-ajastaan kotikylällään, on hänen aktiivinen nimitaitonsa vähäisempää, sillä työikäisenä hän on asunut Höljäkän ulkopuolella. Yhteydet kyläläisiin ovat säilyneet ja asutusnimistö onkin suuri, mutta liikkuminen maastossa on iän myötä vähentynyt. Enemmän hän on liikkunut puolisonsa kanssa Pielisellä, mikä selittää vesistönimien suuren määrän.

Lähes koko ikänsä kotitilallaan asuneen miesoppaan nimitaitoon vaikuttaa melko vähäinen luonnossa liikkuminen. Hänen nimitaitoonsa kuulu vain yhdeksän rinnakkais-

nimeä. Rakennettu ympäristö, ja siitä nimenomaan asutus- ja artefaktien nimet, muodostavat nimitaidon pääosan. Nuorimpien naisoppaiden elämämpiiri laajentui 1980–90-luvuilla merkittävästi Höljäkän ulkopuolelle. Päinvastoin kuin aiemmat ikäpolvet, he ovat käyneet alaluokilla koulua kotikylänsä ulkopuolella. Samalla kummankin tuttavuussuhteet ovat muodostuneet laajemmin Nurmeksen alueelle, eikä yläluokilla aikaa aiempien vuosikymmenten nuorison tapaan vietetty enää Höljäkän maitokopeilla vaan Nurmeksen torilla.

Vaikka aineiston ulkopuolelle on jätetty merkittävästi Höljäkän ulkopuolelle sijoittuvat paikannimet, on huomattava, että nuorimmilla nimioppailla artefaktien nimiksi luokiteltavia paikannimiä on myös Nurmeksen keskustan alueella, sillä heidän opiskelunsa ja paljolti myös vapaa-ajantoimintansa keskittyvät sinne. Vaikka nuorempien nimitaidossa artefaktien nimiä on suhteellisesti enemmän kuin vanhemmilla nimioppailla, eivät eri-ikäisten nimioppaiden artefaktien nimien määrät eroa suuresti toisistaan.

Kuten asutusnimien yleisyys, myös viljelysnimien vähäisyys on yhteistä kaikille vakituksille höljäkkäläisille nimioppailla. Kolmella nimioppaalla ei ole yhtään viljelysnimeä: eri-ikäisiä nimioppaita yhdistää se, etteivät he ole tekemisissä maanviljelyn tai peltomaiden kanssa omistamisen tai työnteon kautta. Muillakin nimioppailla viljelysnimien osuus on parin prosentin luokkaa, ainoan poikkeuksen tekee lähes koko ikänsä yhden maatalon töitä tehnyt nimiopas, jonka nimitaidosta 6 % on viljelysnimiä. Luontoonimistä vakituisten höljäkkäläisten nimitaidoissa vesistönimiä on jonkin verran tai selvästi enemmän kuin maastonimiä, joissa pääosassa ovat lukuisat vaarojen nimet. Vesistönimiä on luonnollisesti enemmän niillä, jotka tuntevat laajaa Pielisen aluetta enemmän. Jos taas Pielinen on tuntematon paikka, muodostuu vesistönimistö pääasiassa Höljäkän ja sen raja-alueiden lampien nimistä.

3.2 Etähöljäkkäläiset

3.2.1 Naiset

Liisa Marikainen, o.s. Pennanen (s. 1942) taitaa 17 maastonimeä ja 17 vesistönimeä, 79 asutusnimeä, kolme (3) viljelysnimeä ja 27 artefaktin nimeä. Yhteensä hänen nimitaitoonsa sisältyy 143 paikannimeä, joista kuusi on tunnistettuja nimiä (eli 4 %). (Taulukko 9.)

Asutusnimet kattavat Liisan nimitaidosta yli puolet, 55 %. Asutusnimistöön kuuluu 45 talonnameä (Aatamila ~ Jänevaara, Pellikkala, Siprula). Asukkaannimiä sitä vastoin on reilusti vähemmän, 28 nimeä (Tippa-Iita, Tilda Mäkinen, Köntät, Aata). Tippa-Iita ja nimen useat variantit ovat tyypillinen paikannimi nimenomaan etähöljäkkäläisten nimitaidossa, sillä Ahorannan talo tunnettiin nimenomaan sen asukkaasta, koulun terveys-sisaresta Irma Eskelisestä. Nykyään talossa asuvat saman Eskelisen suvun jälkeläiset ja talo nimetään joko sukunimellä tai talonnimellä. Asutun alueen nimiä Liisan nimitaidossa on kuusi, joista yksi on hänen kylän keskustaaajaman nimenä käyttämänsä Pysäkki.

TAULUKKO 9. Liisa Marikaisen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

LIISA	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	17	0	17
Vesistönimet	14	3	17
yhteensä	31	3	34
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	76	3	79
Viljelysnimet	3	0	3
Artefaktien nimet	27	0	27
yhteensä	106	3	109
YHTEENSÄ	137	6	143

Oman kotitalon, lähisukulaisten asuinpaikat sekä muut naapuritalot Liisa osaa nimetä tarkasti ja hallitsee myös yhdelle paikalle useampia rinnakkaisnimiä (esimerkiksi Pennala, Pää-Pennala ~ Päivälä, Kaukonmökki ~ Pihlajanotko, Kuittila, Haarakivi, Siprula, Eskinmökki). Nimellä Pennala Liisa nimittää myös vanhan Pää-Pennalan ja siitä lohkottujen Pennasten paikkojen muodostamaa asuinryhmää. Monille muille nimioppaille samasta tarkoitteesta puhutaan nimellä Pennaset (TP, MH, EI, VR, JM).

Liisan nimitaidossa artefaktien osuus on toiseksi suurin, 19 %. Puolet näistä nimistä on kulkuväylien nimiä, joista pääosa on muita kuin tienviitoissa esiintyviä nimiä: Hautausmaantie, Jatkolantie, Savikkolantie, Jurtintie, Pysäköintie, Tuulivaarantie, Pikitie, Vanha Viekin tie sekä kotoa Etelä-Hölkän koululle vievän polun nimi, Koulupolku. Ainoat viralliset tiennimet ovat Uurontie, Haarakiventie, Mäntyläntie ja Koivulantie. Viralliseksi nimeksi luen myös tienkyltissä esiintyvän Jännevaarantie-muodon variantin Jännevaarantie. Muita kuin asuinrakennuksia Liisa nimeää seuraavasti: Koivula 'seisake' Työväentalo ~ Kummitustalo, Hölkän entiset kaupat Kauppayhtiö, Raja-Karjala ja Jukola sekä koulut Vanha koulu, Uusi koulu ja Pohjois-Hölkän koulu. Lisäksi osattuja nimiä ovat Savikkolanriihi ~ Ruumisriihi, Savikkolanlato ja Kyllästämö.

Vesistö- ja maastonimien osuudet ovat Liisan nimitaidossa yhtä suuret, 12 %. Vesistönimistöä hänellä ei ole juurikaan Pieliseltä: hän nimeää suurimmat ja keskei-

simmmät tarkoitteet, mutta kuitenkin Liisa ei osaa paikantaa nimeämiään suuria saaria vaan tunnistaa ainoastaan nimet: Pielinen, Porosaari, Retusaari ja Suomalannranta ~ Ranta 'veneranta Suomalann naapurissa'. Sen sijaan kodin läheinen Jurttipuro eli Jortani ja siinä oleva Koskenkorva ovat hyvinkin tuttuja paikkoja. Myös muutamat lammet niin Höljäkän kuin Lipinlahdenkin puolelta sekä kylien rajalta ovat Liisalle tuttuja paikkoja ja niiden nimet osattuja nimiä (Jurttilampi, Konnanlampi, Pysäkkilampi, Saarilampi, Pyssylampi, Lekkulampi, Valkeiset ja Joutenlampi). Lounatlammen nimen Liisa ainoastaan tunnistaa, sillä hän ei pysty paikantamaan sitä. Oletettavasti nimi on tunnistettavissa paljon tutumman vaaran vuoksi, koska hän mainitsee nimet samassa yhteydessä.

Maastonimistä puolet ovat kylän vaarojen nimiä, joista yksi on osattu ja aktiivisesti käytetty Lounatvaara. Yhden vaaran nimen hän osaa Lipinlahdenkin puolelta (Pyssyvaara). Liisa taitaa maantiemäkien nimiä muun muassa kotipaikkansa ohi kulkevalta Vanhan Viekintieltä. Ensin on Haarakivenmäki, sitten Savikkolanmäki, sitten Jurttilammenmäki, jonka jälkeen Maitomäki. Ennen viimeistä nousua, Jänevaaranmäkeä, oli vielä yksi mäki, jonka nimeä Liisa ei muista, sillä mäki on tasoitettu nykyisen Lieksantien alta. Kaikki muut mäet ovat edelleen olemassa, joten myös niiden nimet elävät. Yksittäisistä kivistä tuttuja ovat kotipaikan läheiset Haarakivi ja Itkukivi. Vuonna 1962 on Liisan setä Pauli Pennanen kertonut lehtihaastattelussa löytäneensä kiven koulu-poikana. Kiveen on kaiverrettu vuosiluku 1721, jolloin Isoviha ja Suuri Pohjansota päättyivät. (NKA IV s. 113, Karjalan Maa 18.6.1962.)

Viljelysnimet muodostavat Liisan nimitaidosta vain 2 %. Nämä kolme viljelysnimeä ovat Liisan isän kauempaa Jänevaaralta viljelyä varten ostama tila, jonka virallinen nimi on Alapiha, mutta josta puhutaan Jänevaarana paikan sijainnin mukaan (vrt. MH, MN, HE) Kolmas Liisan osaama viljelysnimi on kotitalon Pennalan alapuolella sijaitseva niitty, joka on nimeltään Alaniitty.

Eeva Ikonen, o.s. Kärkkäinen (s. 1943) taitaa 21 maastonimeä, 26 vesistönimeä, 91 asutusnimeä, kolme (3) viljelysnimeä ja 25 artefaktin nimeä. Yhteensä hänen nimitaitoonsa kuuluu 166 paikannimeä, joista 11 on tunnisettuja nimiä (eli 7 %). (Taulukko 10.)

Asutusnimistö kattaa Eevan nimitaidosta yli puolet, 55 %. Puolet asutusnimistä (45 nimeä) on talonnimiä, kuten Ahola ~ Raiskio, Sarkkila, Juutila, Putso, Tuomaanaho, Kortela ~ Saarilampi, Pyyjoki, Purola ja Tuulivaara. Muut taloa tarkoittavat asutusnimet ovat henkilönimen mukaan nimettyjä (Pellikka, Alpo Sarkkinen, Kurkinen, Ikäkoivu) tai nimen perään on lisätty perusosa mökki tai kesäpaikka puhuttaessa vapaa-ajan asunnoista (Putson Atson mökki, Kokkosen mökki ja Simo Juutisen kesäpaikka). Tarkennusta asuinpaikan nimi kaipaa myös tapauksessa Sarkkisen Olavin ja Hiljan entinen talo, sillä talon entiset asukkaat muuttivat myöhemmin toiseen lähellä sijaitsevaan taloon, Aatamilaan eli Jänevaaraan. Appellatiivin kaltainen asutusnimi Eevan nimitaidossa on Metsätyömiestalo. Muuta asutusnimistöä edustavat kylänosien sekä lähimpien naapurikylien ja niiden kylänosien nimet: Kusipuro (Vieki, Lieksa), Sulkaiset (Varpanen, Lieksa), Egyptinkorpi (Vieki, Lieksa), Loukku (Vieki, Lieksa), Siltavaara (Vieki, Lieksa), Höljälampi, 'kyläkeskus', Tetrilampi (Lipinlahti).

Eevan nimitaidossa vesistönimien osuus on hieman enemmän kuin artefaktien nimiä: vesistönimien osuus on 16 % nimitaidosta. Nimistä suurempi osa, 18 nimeä, on mantereiden puolelta eri lampien (Konnanlampi, Saarilampi, Everikinlampi) sekä purojen (Koiripuro, Kuuttipuro) nimiä. Ovatpa mukana Saarilammessa olevan Saarilammen saaren sekä Kuuttilahden nimetkin. Loput ovat Pielisen saarien ja ranta-alueiden nimiä (Tessukka, Ollikainen, Retusaari, Suomalannranta, Purolannranta). Artefaktien nimiä Eevan nimitaidossa on 15 %. Nimistä 12 on tien- tai tienosannimiä (esimerkiksi Pikitie,

Risteys, Heinävaarantie, Uurontie), 11 tarkoittaa koulu-, kauppa-, asema- ja muita rakennuksia (esimerkiksi Uuron koulu, Raja-Karjala, Pysäkki, Konna, Nuorisoseuran-talo, Ollikaisen kalamaja) ja lisäksi artefaktien nimiin kuuluvat Hautausmaa ja Kolho 'kyllästämö'.

TAULUKKO 10. Eeva Ikosen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

EEVA	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	21	0	21
Vesistönimet	24	2	26
yhteensä	45	2	47
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	84	7	91
Viljelysnimet	1	2	3
Artefaktien nimet	25	0	25
yhteensä	110	8	118
YHTEENSÄ	155	11	166

Maastonimien osuus Eevan nimitaidossa on 13 %, josta puolet on vaarojen ja mäkien nimiä (Heinävaara, Lounatvaara, Raiskiovaara). Kahdelle vaaralle Eevalla on myös rinnakkaisnimet, tutusta Tuulimäestä hän on kuullut puhuttavan myös Tuulivaarana ja Jurttivaarasta hän käyttää myös lyhempää nimeä Jurtti. Huomioitava on, ettei Eeva – ainoana etähöljäkkäläisenä ja toisena saman ikäpolven höljäkkäläisenä – nimeä haastattelussa Jurtti-nimistä tilaa. Syynä siihen, ettei Höljäkän yhden vanhimman talon nimi tule esiin Eevan haastattelussa, voi olla se, ettei hänellä ole läheistä kontaktia taloon tai sen asukkaisiin. Maastonimistä Eeva osaa myös kuuden pohjoishöljäkkäläisen suon (esimerkiksi Hetesuo, Kolmilampiensuo) ja neljän metsäalueen (Loukunsalo, Tammakorpi, Miilunkalliot, Everikinkangas) nimet sekä kyläläisten hyvin tunteman kiven nimi, Haarakivi.

Viljelysnimien määrän osalta Eeva ei suurestikaan poikkea muiden nimioppaiden keskiarvosta, mutta poikkeuksellista on se, ettei hän osaa tarkkaan paikantaa kylän

yhteisiä viljelyalueita Kellokorpea ja Kellonniittyä. Hän kertoo usein puhuvansa vanhempien kyläläisten kanssa noista paikoista. Sen sijaan Eevan isän raivaama Ojitus kotitilan Aholan pohjoispuolella on hyvinkin tuttu paikka.

Tunnistettujen nimien joukossa Eevalla on seitsemän asutusnimeä. Kansikko on talo Lipinlahden puolella, jonne nuoruuden tuttava oli mennyt miniäksi. Saarivaaralta tuttuja paikannimiä vuosikymmenten takaa ovat Kärki ja Kurkinen. Mansikanviljelystä tuttua Martiskaista ja tutun asukkaan mukaan tunnistettua Nevalaa Eeva ei osaa paikantaa. Entisten talojen, Savikkolan ja Jatkolan, sijaintia hän ei myöskään osaa tarkasti sanoa. Tunnistettuja ovat myös vesistönimet Ukonlampi ja Akanlampi; Eevan isä kävi kalassa noissa paikoissa ja nimet tulivat keskusteluissa tutuiksi. Viljelysnimistä nimitaitoon kuuluvat Kellokorpi ja Kellonniitty, jotka molemmat ovat tunnistettuja, sillä Eeva ei osaa niitä paikantaa.

Leena Eskelinen (s. 1952) taitaa 22 maastonimeä, 57 vesistönimeä, 89 asutusnimeä, 17 viljelysnimeä ja 69 artefaktin nimeä. Yhteensä Leenan nimitaitoon sisältyy 254 paikanimeä, joka on toiseksi suurin määrä etähöljäläisten vertailussa ja kaikkien nimitaitajien kesken neljänneksi suurin. Tunnistettuja nimiä Leenalla on 16, joka on yli 6 % nimitaidosta. (Taulukko 11.)

Asutusnimistön osuus on Leenan nimitaidossa keskimääräistä pienempi, vain 35 %. Tunnistettujen asutusnimien määrä puolestaan on Leenalla suurempi kuin kenelläkään toisella haastatellulla höljäläisellä, peräti 12 tunnistettua nimeä. Osatuista nimistä valtaosa (46 asutusnimeä) on talonnimiä: mm. Lautasilta, Putso, Penttilä, Rivi, Vuokonaho. Leena tietää yhdeksälle talolle rinnakkaisnimet: Tuulivaara ~ Pennala, Timola ~ Rantala, Korpela ~ Kakkila, Korsu ~ Insinööri Eskelinen, Keskus ~ Sisko ja Heikki Turunen, Kankaala ~ Mustoset, Askola ~ Koppala, Juutinen ~ Juutila ja Rasila ~ Vänskä. Asutusnimien joukossa on myös asukkaiden mukaan pelkällä sukunimellä tai sekä etu- että sukunimellä nimettyjä paikkoja. Lisäksi Leenan asutusnimistöön kuuluu muutamia keskeisiä rakennettuja paikkoja, kuten Keskusta ~ Pysäkki, Kopräs, Pohjois-Höljälä ja Etelä-Höljälä.

Artefaktien nimien osuus Leenan taitamassa nimistössä on 27 %, ja keskiarvoltaan näiden nimien määrä on melko suuri. Syynä tähän ovat Leenan osaamat Suomalan vanhojen ja nykyisten latojen nimet sekä muut kotitilan rakennettujen paikkojen nimet (mm. Aleksanteri 'lato', Kuusenjuurilato, Yläportti ~ Ryönninmäenportti, Kaivo, Viisiseinänen 'aitta', joita hän osaa 20. Niin kylän yleisten kuin Suomalan mailla kulkevien teiden ja muiden kulkuväylien sekä niiden osien nimiä Leena osaa 24 (mm. Höljälänrannantie, Ruunamäenpolku, Lautasillan tienhaara, Niityntie, Uusi tie, Mätäsvaarantie, Risteys). Muut artefaktien nimet tarkoittavat rautatieasemia, kalasaunoja, kouluja, kauppia ja muita kylän rakennettuja paikkoja (Koivula, Konna, Saunalahden kalasauna, Ahlströminlaituri ~ Rönninlaituri, Talo ~ Nuorisoseurantalo, Pysäkki, Ollikaisen kalasauna, Etelä-Höljälän koulu ~ Koulu, Vanha koulu, Uusi koulu, Kyllästämä, Jukola, Raja-Karjala, Kauppayhtiö, Hautausmaa, Kopräksen seisake, Hirvinhoitamo, Pohjois-Höljälän koulu ~ Uuron koulu).

Vesistönimiä Leenalla on 22 % nimitaidosta. Luonnollisesti Suomalasta kotoisin olevana Leena hallitsee paljon Pielisen nimistöä, ja erityisesti Suomalaa lähellä olevilla rannoilla ja vesillä on paljon tuttuja saaria (23), mutta myös lahtia (esimerkiksi Saunalahti), niemiä (esimerkiksi Suomalanniemi), salmia (Suomalansalmi ja Höljälä), luotoja (Reimaluoto ja Reikälä), kiviä (Vatikivi ja Kökkökivi) ja yksi kalliokin (Reimikallio). Höljälän mantereen alueelta osattuja ja tunnistettuja vesistönimiä ovat keskeisimpien lampien sekä muutamien tuttujen purojen nimet, kuten Lounatlampi ja Konnanlampi sekä Everikinpuro.

TAULUKKO 11. Leena Eskelisen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

LEENA	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	22	0	22
Vesistönimet	53	4	57
yhteensä	75	4	79
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	77	12	89
Viljelysnimet	17	0	17
Artefaktien nimet	69	0	69
yhteensä	163	12	175
YHTEENSÄ	238	16	254

Maastonimien osuus Leenan nimitaidossa on 9 %, joka on hieman alle keskitason etähöljäkkäläisten vertailussa. Sen sijaan vakituisiin höljäkkäläisiin verrattuna osuus on melko pieni. Leenan maastonimistö koostuu varsin monipuolisesta valikoimasta eri paikanlajeja. Vaarojen ja mäkien nimien (mm. Jurttivaara, Lounatvaara, Ruunamäki) lisäksi joukossa on metsien nimiä sekä maantiemäkien ja kivien nimiä sekä yhden suon, kallion, ahon ja alangon nimet (Niitynkuve 'metsä', Raitakorpi 'soistuva metsä', Raita-aho 'metsä', Raiskio 'metsä', Ryöninmäki 'maantiemäki', Nyppylä 'pieni maantiemäki', Suurimäki ~ Isomäki, Leipäkivi, Ryöninkivi, Hemminsuo, Aho, Tammensuonalanko ja Tuulivaarankallio).

Viljelysnimien osuus Leenan nimitaidossa on 7 %, kuten Heikki-veljelläkin (HE). Viljelysnimien suureen määrään heidän osaltaan on yhtenä selityksenä se, että heitä oli mahdollista haastatella sähköpostilla ensimmäisen haastattelun jälkeen. Leenan osaamat viljelysnimet ovat pääasiassa Suomen nykyisinkin tai ainakin aiemmin omistamia. Ainoastaan Maantieltä näkyvät Jurtinpellot ja tutusta Retusaaresta osattu Penttilänkorpi eivät ole osattuja nimiä omistussuhteen kautta.

Leenan tunnistamat nimet ovat pääasiassa asutusnimiä. Näitä ovat Otso Suhonen,

Loukku, Tervämäki, Tuulimäki, Piilo, Juutinen ~ Juutila, Musta, Siirtola, Tuomaanaho, Kokkovaara, Maitomäki ja Mustavaara, jotka ovat tuttuja puheista ja jääneet mieleen asukkaiden, tapahtumien tai nimen muotooperusteiden vuoksi. Sekä alueellisesti että nimimuodoiltaan keskenään läheiset mutta Leenalle etäisemmät Musta, Siirtola ja Mustavaara sekoittuvat tarkoitteiltaan hänen nimitaidossaan. Asutusnimien lisäksi Leena tunnistaa kolme vesistönimeä, Jurttipuro, Koirilampi ja Ryöninlähteet, joista hän on kuullut tai lukenut tarinoista.

Varpu Rajahalme, o.s. Nevalainen (s. 1957) taitaa 19 maastonimeä, 21 vesistönimeä, 51 asutusnimeä, kaksi (2) viljelysnimeä ja 24 artefaktin nimeä. Yhteensä Varpun nimitaitoon kuuluu 117 paikannimeä, joista 15 on tunnistettuja nimiä (eli 13 %). (Taulukko 12.)

TAULUKKO 12. Varpu Rajahalmeen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

VARPU	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	12	7	19
Vesistönimet	18	3	21
yhteensä	30	10	40
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	46	5	51
Viljelysnimet	2	0	2
Artefaktien nimet	24	0	24
yhteensä	72	5	77
YHTEENSÄ	102	15	117

Asutusnimien osuus Varpun nimitaidosta on 43 %, josta talonniminä hän osaa mm. nimet Timola ~ Rantala, Suomala, Kokkovaara, Konnanlampi, Purola, Ahoranta, Penttilä, Maunola. Talonnimet Ikola, Pyyjoki, Saarilampi, Tuomaanaho ja Vastalahti Varpu tunnistaa, sillä hän ei osaa paikantaa niitä. Esimerkiksi Pyyjoki talonnimenä on tuttu asukkaasta käytetyn nimen (Pyyjoen Martti) vuoksi. Sukunimen tai etu- ja suku-

nimen mukaan osatut asutusnimet esiintyvät Varpun nimitaidossa joko osattujen talonnimien rinnakkaisnimenä, joita hän kertoo käyttävänsä samalla tavalla kuin talonnimiäkin. Kesämökit esiintyvät Pielisen rannalta kotoisin olevan Varpun puheessa muodossa, jossa omistajan nimen genetiivimuodon perään on lisätty perusosa mökki. Niin Varpulla kuin muillakin nimioppailla talo nimeltään Näivö (virallisesti Särkkälä) tunnetaan nimenomaan sukunimen mukaisella nimellä. Virallista nimeä ei käytetä, ja vain muutamat sen tietävät. Myös lakkautetun Etelä-Höljään koulun entisen opettajan pariskunnan talo kyläkeskuksen tuntumassa tunnetaan nimellä Tammensuo, joka on entisten asukkaiden sukunimi. Sattumaa on, että talo sijaitsee suon vieressä.

Artefaktien osuus Varpun nimitaidossa on 21 %, joista 11 on teiden tai tienosien nimiä (Konnantie, Pikatie, Uurontie, Lautasillantie) ja loput seisakkeiden (Koivula, Pysäkki), latojen (Tammensuonlato, Isolato), kauppojen (Raja-Karjala, Jukola, Kauppayhtiö) sekä muiden rakennettujen paikkojen nimiä (Kansakoulu, Kyllästämo, Nuorisoseurantalo, Hautausmaa, Ollikaisen kalamaja).

Luontonimistä vesistönimiä Varpun nimitaidossa on hieman enemmän, 18 %. Maastonimiä on puolestaan 16 % nimitaidosta. Yli puolet, 12 nimeä, Varpu taitaa Pielisen alueelta melko läheltä kotitaloa (esimerkiksi Suomalansalmi, Sammakkolahti), ja etäisimmät nimet ovat Höljään saaria, Varpo ja Ollikainen. Muut yhdeksän vesistö-nimeä ovat kotitalon läheisyydestä, kylän keskustaajamasta ja merkittävimpien kulku-reittien varrelta (esimerkiksi Konnanlampi, Iso-Everikki, Pysäkkilampi ~ Pikku-Everikki). Varpu tunnistaa myös vesistönimet Lounatlampi, yksiköllisenä Valkeislampi ja Lehnilahti, mutta näiden paikkojen sijaintia hän ei osaa määritellä tarkasti tai lainkaan. Yksi itsekeksitty nimikin Varpun nimitaidossa on, Teerilampi, jolla hän tarkoittaa Valkeislammista pohjoisinta. Lammen jäällä voi keväisin nähdä teeriä soitimella.

Maastonimissä suurin paikanlajiryhmä ovat vaarojen nimet, joita Varpu osaa kahdeksan (esimerkiksi kodin lähellä sijaitsevat Sammakkovaara, Hopeavaara ja Tallivaara sekä Ruunamäki Retusaareissa, mutta myös kaukaisemmat mutta suuret luontokohteet Jurttivaara, Konnanvaara, Jänevaara ja Lounatvaara). Kaksi maantienmäkeä (Mäkisenmäki ja Koulunmäki ~ Isomäki) Varpu osaa myös nimetä. Runsaasti Varpulla on myös tunnistettuja maastonimiä, sillä puheista ovat tulleet tutuksi muun muassa Maitomäki, Ryöninkivi, Saarivaara ja Hemminsuo.

Viljelysnimenä Varpu muistaa kotitaloon kuuluvan Laajan ja Sammakkolahden-niityn, jotka ovat 2 % Varpun nimitaidosta. Huomionarvoista on se, että Nevalan talon asukkaan näkökulmasta Laaja riittää pellonnimeksi, mutta naapuritalon Suomalan näkökulmasta on puhuttava Nevalanlaajasta (vrt. HE).

3.2.2 Miehet

Kari Ikonen (s. 1938) taitaa 20 maastonimeä, 23 vesistönimettä, 112 asutusnimettä, yhden viljelysnimen ja 26 artefaktin nimeä. Yhteensä Karin nimitaitoon kuuluu 182 paikan-nimeä, joista tunnistettuja nimiä on 11 (eli 6 %). (Taulukko 13.)

Asutusnimien osuus on Karilla kaikkiin nimioppaisiin verrattuna ylivoimaisen suuri, 62 %, sillä kun hän osaa asutusnimiä toistasataa, jää muiden paikanlajien määrä pariin-kymmeneen ja viljelysnimet yhteen nimeen. Asutusnimistä 41 on talonnimiä (mm. Saari-lampi, Tuomaanaho, Kurkela, Jänevaara) ja loput on asukkaan nimen mukaan nimettyjä. Lisäksi asutusnimistöön kuuluu kolmen laajemman asutetun alueen nimeä: Sulkainen (Varpanen, Lieksa), Mätäsvaara (Varpanen, Lieksa) ja Pysäkki 'keskustaajama' (Höljää). Asutusnimien joukossa Karilla on myös pääosa kaikista hänen tunnist-

mistaan nimistä. Suhosen Kari osaa yhdistää vain epätarkasti Retusaareen ja Pauli Pennasen paikka, Otto Pennasen paikka, Maitomäki, Savikkola ja Jatkola ovat niminä tuttuja.

Artefaktien osuus Karin nimitaidossa on 14 %, joista 11 on tiennimiä (mm. Vanha Lieksantie, Putsontie, Saarivaarantie), kolme koulun (Koulu ~ Uuron koulu ja Etelä-Höljäkän koulu) ja kolme kaupan nimiä (Jukola, Kauppayhtiö ja Raja-Karjala). Lisäksi on muutamia muita kylän rakennettujen paikkojen nimiä (Kyllästämö ~ Kolho, Seurojen-talo, Hautausmaa, Jurttirinne ~ Jurttivaara 'laskettelukeskus', Työväentalo, Metsästys-maja ja Konna).

Vesistönimiä Karin nimitaidossa on 13 %. Lampien, saarien, purojen, lahtien, rantojen ja salmien nimet ovat Karin liikkumisen kannalta keskeisimpiä ja läheisimpiä (esimerkiksi Heinälampi, Porosaari, Saaripuro, Purolanlahti, Penttilänranta, Suomalansalmi).

TAULUKKO 13. Kari Ikosen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

KARI	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	16	4	20
Vesistönimet	23	0	23
yhteensä	39	4	43
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	105	7	112
Viljelysnimet	1	0	1
Artefaktien nimet	26	0	26
yhteensä	132	7	139
YHTEENSÄ	171	11	182

Maastonimien osuus on 11 %, joista vaarojen, mäkien ja soiden nimiä eniten (esimerkiksi Putsonvaara, Maitomäki, Kolmilampiensuo). Mukana on myös metsien ja maantie-mäkien nimiä (esimerkiksi Tammakorpi, Isomäki). Neljä paikannimeä Kari tunnistaa: Miilunkalliot, Hetesuo, Kunttasuo ja aviopuolison kotipaikan läheinen Suurisuo ovat

tulleet tutuiksi keskusteluissa. On huomattava, että Höljässä on useita Suurisuo-
nimisiä paikkoja, joista Karille kotitaloa lähin on tutuin.

Viljelysnimien osuus Karilla on pieni, 0,5 %. Ainoa osattu viljelysnimi on Kellon-
niityt. Karin viljelysnimien vähyyteen voi yhtenä syynä olla ainakin se, että hän teki
12-13-vuotiaasta asti töitä savotoilla ja sen jälkeen teollisuuden työntekijänä.

Olavi Pennasen (s. 1945) nimitaitoon kuuluu peräti 296 paikannimeä. Niistä maasto-
nimiä on 21, vesistönimiä 83, asutusnimiä 154, viljelysnimiä seitsemän ja artefaktien
nimiä 31. Tunnistettuja nimiä Olavin nimitaidossa on kaksi (eli alle 1 %). (Taulukko 14.)

TAULUKKO 14. Olavi Pennasen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikan-
lajeittain.

OLAVI	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	21	0	21
Vesistönimet	82	1	83
yhteensä	103	1	104
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	153	1	154
Viljelysnimet	7	0	7
Artefaktien nimet	31	0	31
yhteensä	191	1	192
YHTEENSÄ	294	2	296

Asutusnimiä Olavin nimitaidossa on noin puolet, 52 %. Talonnimiä hän osaa 74
(Maitomäki, Tuulimäki, Oinola, Raiskionaho) ja taloista käytettyjä asukkaannimiä
hieman enemmän, 76 (Olavi Sarkkinen, Mäkisen Tilda, Insinööri Eskelinen, Ratavartijan
mökki). Lisäksi Olavin aineistossa esiintyi neljä asutun alueen nimeä (Höljässä ~ Asema
~ Kylä ja Loukku). Asutusnimien joukossa on myös toinen tunnistetuista nimistä: Olavi
tuntee höljäkkäläisen talonnimien Sirola, mutta ei osaa paikantaa sitä tarkasti.

Vesistönimiä Olavin nimitaidossa on vajaa kolmannes (28 %), joista suurin osa
kuuluu Pielisen alueen nimistöön – liikkuihan Olavi paljon vesillä Höljässä ollessaan.

Pieliselle sijoittuvia nimiä on 63 ja Höljään manneralueeseen kuuluvia vesistönimiä hän osaa vain 20 nimeä, joista 14 on lampien nimiä. Pielisen nimistöä Olavi osaa hyvinkin tarkkaan: useille saarille hän osaa useampia rinnakkaisnimiä (esimerkiksi Piipponen ~ Likosaari ~ Kummelisaari) ja tiedossa ovat myös hyvät kalapaikat ja turvalliset kulkureitit, kuten Topronluiska ja Syväjuuma. Olaville on myös Pieliseltä nimi Hevonpersiiniemi tuttu, jonka sijainnista hänellä ei ole tarkkaa tietoa, joten paikannimi on toinen hänen nimitaitonsa tunnistetuista nimistä (ks. alaviite 6, s. 68).

Artefaktien nimiä Olavin nimitaidossa on vain kymmenesosa. Teiden niminä Olavi käyttää tapaa nimetä sen talon mukaan, johon tie vie (Maunolantie, Suomalantie) mutta myös virallisia nimiä (Konnantie, Lieksa-Nurmestie) hän osaa ja käyttää. Olaville myös kyläkeskuksen vanhojen kauppojen (Jukola, Raja-Karjala ~ Telegäinen, Kauppayhtiö) lisäksi vanha kauppa oli Unto Sarkkinen ~ Tuomaanaho.

Maastonimiä Olavin nimitaidossa on 7 %. Suuret ja asutut vaarat (Konnanvaara, Heinävaara) tai mäet (Maitomäki) (8), maantiemäet (Loiruntermä, Savikkolanmäki) (7), kolme suota, kaksi kiveä ja yksi kuusi saavat nimen. Tuo yhden puun nimi on Jänevaarankuusi, joka näkyy Pieliselle ja toimii onkipaikan merkinä.

Viljelysnimet muodostavat 2 % Olavin nimitaidosta, ja noihin nimiin kuuluvat hänen perheensä aiemmin viljelemät viljelysmaat: Riihipelto oli riihen takana, Vaarapelto Jänevaaralla, Niittypelto Maitomäellä, Alapelto Maitomäen alla, Pyyaho Lekkuun mennessä sekä kotitalosta muutaman kilometrin päässä sijaitsevat yhteispellot Kellokorpi ja Kellonniityt.

Heikki Eskelinen (s. 1950) taitaa 21 maastonimeä, 64 vesistönimettä, 46 asutusnimettä, 13 viljelysnimettä ja 46 artefaktin nimettä. Yhteensä Heikin nimitaitoon sisältyy 190 paikannimettä. Tunnistettuja nimiä Heikin nimitaidossa on kolme (eli 2 %). (Taulukko 15.)

Heikki on ainoa 16 nimioppaasta, jonka suurin paikanlajiryhmä ovat vesistönimet (34 %). Syitä tähän voi etsiä hänen ammatillisesta kiinnostuksestaan tai melko vähäisestä yhteydestään muihin höljäkkäläisiin. Pääosa nimistä on Pieliseltä, sillä Heikki nimeää vain 12 mantereen puoleista vesistöpaikkaa. Pielisen rannalla lapsuutensa asuneena Heikki osaa hyvin tarkasti erityisesti Suomen läheisen vesialueen nimistöä (Höljällä 'salmi', Nymanin reimari, Varpo 'saari', Kökkö 'kivi').

Asutusnimiä ja artefaktien nimiä Heikin nimistössä on yhtä paljon (24 %). 46 asutusnimestä 26 on talonnimiä (mm. Timola, Purola, Vastalahti, Puttola), 15 asuinpaikkaa Heikki nimittää asukkaannimellä (mm. Näivö, Vallen mökki, Tilta) ja lisäksi haastatteluaineistossa esiintyy viisi asutun alueen nimeä (Pohjoiskylä, Uuro, Mätäs ~ Mätäsvaara, Pysäkkikangas). Heikin asutusnimistössä ei ole kuin muutama rinnakkaisnimi, kuten Jurtin rinnakkaisnimenä asukkaannimi Tauriainen. Artefaktien joukossa ainoastaan Heikille ominaisia ovat Pysäkkikangasta 'kyläkeskus' rajaavat Etelävaihde 'junaradalla oleva vaihde' ja Santamäki 'junaradan rakennustöiden jälkeen jääneet hiekkakasat'. Lisäksi Heikin artefaktien nimiin kuuluvat Suomen monet entiset ja nykyiset ladot sekä muut synnyinkodin maille rakennetut paikat.

Maastonimiä Heikin nimitaitoon kuuluu 11 %. Mukana ovat Suomalaa lähimmät maankohoumat, kuten Tuulivaarankallio, kylän suurimmat vaarat, Jurttivaara ja Konnanvaara, sekä asutuksestaan tutut ja tunnistetut nimet Mustavaara ja Kokkovaara. Heikki nimeää myös kaksi kiveä Haarakivi ja Ryöninkivi, kolme metsää Niitynkuve, Männikkö ja Raitakorpi sekä kaksi suota Valkeiset ja Hemminsuo. Myös kolme maantiemäkeä hän osaa nimetä.

TAULUKKO 15. Heikki Eskelisen osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikkalajeittain.

HEIKKI	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	19	2	21
Vesistönimet	63	1	64
yhteensä	82	3	85
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	46	0	46
Viljelysnimet	13	0	13
Artefaktien nimet	46	0	46
yhteensä	104	1	105
YHTEENSÄ	187	3	190

Viljelysnimiä Heikillä on vähiten, 7 %. Muihin nimioppaisiin verrattuna määrä on suhteellisesti suurimpien joukossa. Leena-siskolla (LE) on viljelysnimien osuus yhtä suuri ja vakituisista höljäkkäläisistä Maurilla (MN) on vain hieman pienempi osuus. Heikin lapsuudessa Suomalän peltoja viljeltiin ja niillä työskenneltiin päivittäin. Minulla oli mahdollista haastatella Heikkiä sähköpostitse ja tarkentaa viljelysnimistöön liittyviä tietoja. Suomalän peltöjen lisäksi Heikki osaa muutamia kotitilan ulkopuolistenkin peltöjen ja niittyjen nimiä, Nevalanlaaja ja Nevalankorpi sekä Oravinniityt.

Tunnistettuja nimiä Heikin nimitaidossa ovat maastonimistä asukkaistaan tuttu, mutta paikannukseltaan epävarma Kokkovaara ja Suomalän vanhemman väen puheista tuttu Mustavaara. Vesistönimistä tunnistettu on vain Korpinperse, jonka tarkoitteesta ja sijainnista Heikillä ei ole täysin tarkkaa tietoa.

Jussi Muikku (s. 1964) hallitsee 11 maastonimeä, 26 vesistönameä, 53 asutusnameä, kaksi viljelysnimeä ja 36 artefaktin nimeä. Jussin nimitaitoon kuuluu 128 paikannimeä, joista 12 on tunnistettuja (eli 9 %). (Taulukko 16.)

TAULUKKO 16. Jussi Muikun osaamien ja tunnistamien nimien määrät paikanlajeittain.

JUSSI	osatut nimet	tunnistetut nimet	YHTEENSÄ
Luontonimet			
Maastonimet	10	1	11
Vesistönimet	24	2	26
yhteensä	34	3	34
Kulttuurinimet			
Asutusnimet	46	7	53
Viljelysnimet	2	0	2
Artefaktien nimet	34	2	36
yhteensä	82	9	91
YHTEENSÄ	116	12	128

Jussin nimitaidosta 41 % on asutusnimiä. Talonnimiä hän taitaa 32, asukkaannimen mukaan hän nimeää 17 asuinpaikkaa ja neljälle asutulle alueelle hän osaa myös nimet. Talonnimien joukossa on kotitalon Särkkälän läheiset paikannimet Jurtti ja Haarakivi, joista molemmille Jussi mieltää kaksi tarkoitetta: Toisaalta Jurtti on virallisesti Jurtti-niminen talo, mutta myös tuttu Korhosten paikka Jurttivaaran päällä. Samoin toisaalta Haarakivi on paitsi Kyllösten talo myös Höljäkätien toisella puolella oleva Kilpeläisten paikka. Näistä kahdesta Kyllösten paikka on virallisesti Haarakivi, mutta mielleyhteys Kilpeläisten talon ja Haarakivi-nimen välillä on syntynyt talon kohdalla sijainneen maitolaiturin nimikyltistä. Jussin lisäksi myös Päivillä on sama käsitys, mutta hän yhdistää nimen vain Kilpeläiseen ja kutsuu Kyllösten paikkaa asukkaannimellä.

Artefaktien nimien osuus on 28 %. Yleisesti osattujen kauppojen, koulujen ja kyläkeskuksen rakennettujen paikkojen nimien lisäksi Jussilla on nimitaidossaan nimet maitolaitureille, nuorten suosituille kohtaamispaikoille sekä kotitalon läheiselle teleoperaattorin keskuskopille, jota hän nimittää Puhelinmökiksi. Teiden nimien joukossa Jussilla on myös kolme eri tarkoitetta samalle nimelle: hän nimittää Jurtintieksi Jurttivaaralle, hiihtokeskukselle ja Jurtin tilalle vieviä teitä. Vesistönimiä Jussin taitamaan nimistöön kuuluu viidennes (20 %). Voisi olettaa, että nuorempana hinaajalla työskennelleen Jussin nimitaitoon kuuluisi paljon enemmän vesistönimiä, mutta hän kertoo liikkuneensa Höljäkänkin vesillä aina merikortin avulla. Lisäksi Jussi toteaa, ettei hänellä

ole koskaan ollut ketään vanhempaa höljäkkäläistä mukanaan, jolta olisi voinut nimet oppia. Pieliseltä osattuja nimiä Höljäkän alueelta ja sen ulkopuoleltakin ovat Suomalansalmi, josta matka Pieliselle alkoi, suuri Porosaari ja sieltä mieleen ovat jääneet nimet kalastuspaikka Ertonlahti ja Hevonpersiinsaari⁶. Nimioppaistani Jussi ja Viljo osaavat nimen Hevonpersiinsaari ja Olavi rinnakkaisnimellä Hevonpersiinniemi. Lisäksi Retusaari, Hökänselkä ~ Poroselkä ja Kynsisaari ovat osattuja nimiä. Höljäkän ja Lipinlahden rajalla Kekkosenrannalla on ollut Jussin ukilla venepaikka. Samoin kauempana Höljäkän vesialueelta on lapsuuden retkipaikka Hiekkasaaret. Höljäkän alueen saarista Ollikainen ja Varpo kuuluvat Jussin nimitaitoon. Yhteensä Pielisen alueen vesistönimiä on 14, mantereen puolelta niitä on 12, joista suuri osa on Höljäkän lampia ja puroja sekä Lounatlampi ja Joutenlampi Lipinlahden puolelta.

Maastonimiä on 9 %. Pääosa nimistä ovat vaarojen nimiä, jotka ovat paikkoina läheisiä tai keskeisiä Jussille. Polkimenvaara-nimen Jussi on oppinut kartasta, sillä hän kertoo usein liikkuvansa metsissä ja jälkeenpäin katselevansa kartasta paikkojen nimiä. Muita maastonimiä ovat lapsuuden leikkipaikka Jurttivaaralle vievän tien varressa, Isokivi, joka kuuluu myös parikymmentä vuotta myöhemmin samalla kivellä leikkineen Karoliinan nimitaitoon. Ryöninkivistä Jussi kertoo kuulleensa, ja Pikitien varressa oleva Pirunpelto on jäänyt Jussin mieleen erikoisuutensa ja keskeisen sijaintinsa vuoksi. Huomionarvoista on sekin, että myös Jussin nimivarastoon kuuluu sama Pienivaara-nimi kuin vakituisten höljäkkäläisten ryhmään kuuluvalla Viljollakin, mutta tarkoitteena hänellä on toinen kooltaan pieni vaara.

Viljelysnimiä on 2 %, ja tuohon osaan kuuluvat Jussin nimitaidossa kaikkiin nimioppaisiin verrattuna tavallisimmat viljelysnimet, Oravinniitty ja Kellonniitty. Jussille nämä paikat ovat tuttuja omien isovanhempiensa kautta, joiden viljelys- ja niittymaot sijaitsivat noilla paikoilla.

Tunnistettuja nimiä Jussilla on pääasiassa asutusnimien joukossa. Tuomaanaho on vain nimenä tuttu ja Vuokonaho on tullut tutuksi äidin puheista, Mukuli ja Tuulivaara sekä Tuhkasen Pekka ~ Arola ovat tuttuja asukkaistaan ja Mutkalan Jussi yhdistää jonnekin Pysäkin asutulle alueelle. Vesistöniminä Lekkulampi ja Ryöninlähteet ja maastonimi Ryöninkivi ovat tuttuja niminä, mutta sijaintia Jussi ei tiedä. Myös artefaktien nimistä Maitomäentie ja Maunolantie ovat tulleet pelkästään niminä tutuiksi, eikä Jussi osaa yhdistää niitä tarkoitteeseen.

3.2.3 Sukupuoli ja ikä nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä

Koska etähöljäkkäläisten nimioppaiden ikäjakauma ei ole samanlainen kuin vakituisten höljäkkäläisten nimioppaiden, ryhmät eivät ole vertailukelpoisiakaan ikänsä puolesta. Tarkoituksenani on sen sijaan hahmottaa kahden erilaisen höljäkkäläisryhmän nimitaitoa yksilöiden avulla. Etähöljäkkäläisistä puolet ovat syntyneet 1930-40-luvuilla ja puolet 1950-60-luvuilla.

Etähöljäkkäläisten nimitaitoon kuuluu keskimäärin 184 nimeä. Keskimääräistä enemmän nimiä taitavat vanhemman ikäryhmän mies (s. 1945) sekä nuoremman ikäryhmän nainen (s. 1952) ja mies (s. 1950). Vain hieman alle keskiarvoisen määrän

⁶ Opettaja Rauni Ihalaista on haastateltu Karjalaiseen 8.3.1981 paikannimien kansanetymologioista. Hän kertoo, että *Porosaaren* etelärannalla on niemi, joka tulvien aikaan jää saareksi. Koska paikka ei ole ollut asukkaiden mielestä mikään oikea saari muttei niemikään, nimettiin se *Hevonperseensaareksi*. (NKA XVI s. 87.) Peruskarttaan (4314:06) paikka on nimetty murteellisessa muodossa *Hevonpersiinsaari*.

nimiä osaa myös vanhin etähöljökkäläinen mies. Lisäksi kahdella vanhemman ikäryhmän naisella sekä nuoremman ikäryhmän miehellä ja naisella nimitaito jää alle keskiarvon. Miesten nimitaito on etähöljökkäläisten ryhmässä suurempi (keskimäärin 199 nimeä) kuin naisten (170 nimeä).

Etähöljökkäläisnaisten nimitaidossa on kaikilla asutusnimistö suurin paikanlajiryhmä ja samoin miesoppailla, lukuun ottamatta yhtä, jolla vesistönimistö on suurin paikanlajiryhmä. Sekä miehistä että naisista nuorimmilla on vähiten asutusnimiä nimitaidossaan. Vesistö- ja artefaktien nimien osuudella nimitaidossa on vaihtelua: naisilla artefaktien nimet ovat suurempi paikanlajiryhmä, ja samoin nuorimmilla nimioppailla niiden osuus on selvästi suurempi kuin vesistönimien. Kaikilla oppailla on maastonimiä vähemmän kuin vesistönimiä, ja samoin kaikilla pienin paikanlajiryhmä on viljelysnimistö.

Asutusnimistö muodostuu etähöljökkäläisten vanhemman ikäryhmän nimioppailla siten, että nimiä on määrällisesti enemmän kahdella miehellä, mutta talonnimiä on suhteellisesti enemmän asukkaannimiä kahdella naisella. Talonnimien osuus vaihtelee vanhemmassa ikäryhmässä 37–57 %, ja asukkaannimien osuudessakin on näin ollen reilua vaihtelua 35–61 %. Mitä vähemmän asutusnimiä nimioppaan nimitaidossa on, sitä suuremmaksi osoittautuu talonnimien suhteellisesti suurempi määrä. Sen sijaan määrällisesti eniten asutusnimiä tietäneiden miesten talonnimien ja asukkaannimien välinen suhde on hyvin erilainen: eniten nimiä osaavalla on lähes yhtä paljon molempia, kun toisella asukkaannimiä on reilusti enemmän. Naisten osalta talonnimien ja asukkaannimien suhteelliset osuudet ovat samansuuruisia.

Nuoremman ikäryhmän nimioppailla kaikilla on talonnimien suhteellinen määrä 55–64 % eli selvästi suurempi kuin vanhemmalla ikäpolvella. Asukkaannimien suhteellinen osuus on 30–39 %. Suhteellisesti eniten talonnimiä osaavalla etähöljökkäläisellä on myös määrällisesti asutusnimiä eniten, mutta vähitenkään asutusnimiä osaavalla talonnimiä on vain yhdeksän prosenttiyksikköä vähemmän.

Artefaktien nimien osuus naisten nimitaidossa on lähes yhtä suuri tai suurempi kuin vesistönimien osuus. Ainoastaan yhdellä vanhemman ikäryhmän nimioppaalla (s. 1943) vesistönimet edustuvat hieman suurempana ryhmänä kuin artefaktien nimet. Miesten nimitaidossa artefaktien nimet nousevat toiseksi suurimmaksi ryhmäksi vain vanhimalla ja nuorimmalla etähöljökkäläisellä. Vanhimman nimitaidossa artefaktien nimiä on kuitenkin vain hieman vesistönimiä enemmän, molempia on vajaa kuudennes. Nuorimmalla ero on selvempi, sillä artefaktien nimien osuus on vajaa kolmannes ja vesistönimiä nimitaitoon kuuluu tasan viidesosa. Vesistönimet ovat puolestaan artefaktien nimiä suurempi paikanlajiryhmä kahdella muulla etähöljökkäläisellä miehellä. Maastonimien määrällinen osuus on kaikilla etähöljökkäläisillä samansuuruinen, keskimäärin parikymmentä nimeä muodostaen kaikkien nimitaidosta noin kymmenesosan. Viljelysnimet ovat niin määrällisesti kuin suhteellisestikin kaikilla pienin paikanlajiryhmä, keskimäärin 2 %. Suurimmat osuudet ovat Suomasta kotoisin olevilla sisaruksilla, joiden määrä nousee seitsemään prosenttiin.

Sukupuolessa näyttäisi olevan etähöljökkäläisten ryhmässä jonkin verran vaikutusta nimitaitoon, mutta ikäeroja tässä ryhmässä ei saada näkyviin. Syynä voi olla se, ettei ryhmän sisällä ole selvää hajontaa iällisesti. Sen sijaan harrastuneisuudella voi olla vaikutusta nimitaitoon.

3.2.4 Harrastuneisuus ja työ nimitaitoon vaikuttavina tekijöinä

Runsaasti nimiä osaavat ja tunnistavat Olavi (298) ja Leena (254) ovat olleet toimeliaita

ja aktiivisia höljäkkäläisiä omilla tahoillaan. Olavi on nuorena miehenä Höljään savotoilla työskennellessään toiminut ammattiyhdistysliikkeessä, ja ainakin jäsenmaksujen kerääminen ennen maksuautomaattien ja verkkopankkien aikaa on edellyttänyt kiertämistä talosta toiseen. Muutettuaan pois Höljäästä Olavi on käynyt kotikylällään säännöllisesti ja aiemmin osallistunut esimerkiksi iltamien järjestelyihin. 1970–80-luvuilla hänellä oli käytössään kesäviettopaikkakin Höljässä, joten oleskelu kylässä oli silloin tiiviimpää, mutta nykyäänkin hän viettää lomaansa kesäisin Höljään saarissa teltaillen.

Leena puolestaan on jättänyt kotinsa ja kotikylänsä vakituksena asuinpaikkana jo nuorena, mutta koko ikänsä Suomala ja Höljää ovat olleet hänelle keskeinen kiintopiste, jonne on palattu säännöllisin väliajoin. Tietoliikenneyhteyksien kehittyminen on mahdollistanut yhteydenpidon kotiseuduille sähköisessä muodossa, mikä on osaltaan innostanut hänet kehittämään laajempaa höljäkkäläistä yhteydenpitoa ja yhteistyötä Internet-sivustojen kautta.

Olavin ja Leenan nimitaidoissa on selvä ero siinä, että Olavilla korostuu laajalle levittäytyvä ja rinnakkaisnimiä pursuava asutusnimistö, mutta Pielisen vesillä ahkerasti liikkuvana Olavi hallitsee laajalti vesistönimistöäkin. Muut paikanlajit sen sijaan ovat selvästi vähempänä. Leenalla nimitaito keskittyy pitkälti Suomen läheisyyteen ja kylän keskustajamaan, Pysäkillä. Sen sijaan eri paikanlajien välillä nimitaito jakautuu tasaisemmin niin, että asutusnimistöä on reilu kolmannes, artefaktien nimiä vajaa kolmannes ja vesistönimiä reilu viidennes muiden paikanlajien jäädessä vähäisemmäksi. Leenalla kuitenkin viljelysnimistö on verraten suuri.

Keskiarvoa enemmän nimiä taitaa myös Heikki (190), jonka nimitaito jakautuu tasaisesti eri paikanlajiryhmien kesken. Heikin poikkeuksellisessa nimitaidossa artefaktien nimet tulevat vesistönimien jälkeen yhtä suurella osuudella kuin asutusnimet. Nimitaidon luonnetta selittävät Heikin vähäiset kontaktit laajemmin kylän alueella sekä liikkuminen Pielisen vesillä.

Keskimääräistä hieman vähemmän nimiä taitavat Kari (182) ja Eeva (165), joiden nimitaidoissa korostuu asutusnimistö. Kummallakin myös seuraavaksi suurimpien paikanlajiryhmien, vesistö- ja artefaktien nimien, osuudet ovat keskenään lähes yhtä suuret. Avioparilla nimitaito on kaikessa suhteessa melko samanlainen, sillä paikanlajiryhmästä riippumatta suhteelliset osuudet ovat samaa suuruusluokkaa. Molemmat tuntevat keskimääräistä (noin 84 nimeä) enemmän Höljään entisiä ja nykyisiä asukkaita ja näin myös asutusnimistöä. Yhtenä syynä voi olla molempien vuosikymmeniä ja satojen kilometrien välimatkan kestänyt kotiseuturakkaus: vaikka työn perässä on ollut muutettava pääkaupunkiseudulle, Höljää on pysynyt jokakesäisenä lomanviettopaikkana. Osoituksena tästä pariskunta muutti kesällä 2003 eläkepäivikseen takaisin Nurmekseen ja Höljääkseen.

Pienimmilläänkin etähöljäkkäläisten nimitaidot ylittävät sadan nimen rajan. Liisalla (143), Jussilla (128) ja Varpulla (117) korostuu nimitaidossa asutusnimistö – kuitenkin niin, että vanhemman ikäryhmän edustajalla osuus on yli puolet ja nuoremman ikäryhmän oppailla noin kaksi viidesosaa. Liisan nimitaidossa asutusnimistö on siis pääosassa, sen sijaan nuoremmilla nimioppailla jako eri paikanlajiryhmien kesken on tasaisempaa.

Liisan nimitaidon painottuminen asutusnimistöön selittyy käänteisesti: luontoonimistö ja muu rakennettu nimistö eivät ole nuorena tyttönä kylästä poismuuttaneelle enää niin elävää, sillä nykyään Liisan elämänpiiri Höljässä keskittyy Pennasten suvun maille, Jurttivaaran juurelle. Sen sijaan kylän entinen ja nykyinenkin asutus on Liisalle tuttua laajemmaltakin alueelta ja Höljään ulkopuoleltakin. Rinnakkaisnimiä 79 asutusnimen joukossa on kymmenen. Jussilla rakennettu ympäristö korostuu siten, että asutus-

nimistön rinnalla vajaa kolmannes nimitaidosta on artefaktien nimiä, joukossa sellaisiakin, joita muut nimioppaat eivät mainitsekaan (esimerkiksi eri maitokoppien nimet). Pielisellä paljon liikkuneen Jussin nimitaitoon kuuluu viidenneksen verran vesistönimiä. Osuuden voisi olettaa ennakolta olevan suurempikin, mutta koska Jussi on liikkunut veneellä ja hinaajalla merikorttien avulla, eivät nimet ole olleet olennaisia. Varpulla puolestaan luontonimistö on suurempi kuin Jussilla, vaikka hänelläkin rakennettu nimistö on suurempi kuin luontonimistö. Maastonimien suhteellinen osuus poikkeaa Varpun nimitaidossa selvästi sekä kaikkiin etähöljakkäläisiin että kaikkiin höljäkkäläisiin nimioppaisiin verrattuna: 16 prosentin maastonimiosuus on suhteellisesti suurin. On kuitenkin huomioitava, että molemmissa paikanlajiryhmissä Varpulla on tunnistettuja nimiä, ja niitä hänellä on kaikkiin nimioppaisiin verrattuna eniten juuri maastonimien joukossa (7 nimeä). Yleisesti Varpun luontonimistön runsauteen löytyy selitys harrastuneisuudesta metsästykseen ja kalastukseen yhdessä aviopuolison kanssa. Kuitenkin kun suunnistaminen on jonkun muun vastuulla, on liikkuminen passiivisempaa, eivätkä tutut paikat ja puheissa kuullut paikannimet välttämättä yhdisty nimitaidossa.

3.3 Kokoavasti höljäkkäläisten nimioppaiden nimitaidosta

Etähöljakkäläisten nimioppaiden nimitaidon määrä vaihtelee 117:stä 296 paikannimeen. keskimääräinen nimimäärä on 184. Vakituksilla höljäkkäläisillä nimien määrän keskiarvo on pienempi, 164 paikannimeä, mutta paikannimien määrällinen hajontakin on suurempi, 62–314 paikannimeä. Syynä tähän on se, että vakituisten höljäkkäläisten ryhmässä on 20-vuotiaita höljäkkäläisnuoria, kun taas etähöljakkäläisistä nuorimmatkin ovat keski-ikäisiä, noin 40–55-vuotiaita.

Nimenkäyttäjän ikä vaikuttaa siis enemmän nimitaitoon kuin hänen asumisensa pysyvyys nimiympäristössä. Nuoremmilla on suppeampi nimitaito kuin vanhemmilla, mutta erityisesti muutamat keski-ikäiset (PE, OP, HE ja LE) osaavat ja tunnistavat enemmän nimiä kuin aivan vanhimmat nimioppaat. Sukupuolen vaikutus nimitaitoon tulee mies- ja naisryhmiä vertailtaessa esiin, vaikkakin yksilöiden väliset erot ovat suuria. Miehillä on määrällisesti suurempi nimitaito kuin naisilla. Kuitenkaan vakituksilla höljäkkäläisillä sukupuoliero ei ole kovinkaan suuri, mutta etähöljakkäläisillä ero on selvempi.

Suurimpana nimitaitoon vaikuttavana muuttujana on kuitenkin harrastuneisuus ja työ. Toiminnan ja mielenkiinnon kohteet vaikuttavat siihen, miten paljon, kuinka laajasti ja miten tiheään nimiä taidetaan. Ahkerasti asuinympäristössään ja koko kylän alueella liikkuvalla, kotikylänsä historiasta ja tulevaisuudesta kiinnostuneella sekä työtä kotikylällänsä tekevällä nimenkäyttäjällä on runsas nimitaito.

Haastattelutilanteessa vakituisten höljäkkäläisten kanssa pääpaino on luonnollisesti nykypäivässä ja nykyisessä nimistössä. Samoin heidän joukossaan ikäerot ovat suuremmat. Etähöljakkäläisillä erityisesti asutusnimistössä korostuvat vanhat tai entiset asutusnimet nykynimistön rinnalla tai jopa sitä suurempana nimiryhmänä. Nimioppaan iästä ja hänen kiinnostuksestaan paikallishistoriaan riippuu, osaako tai tunnistaako hän katoamassa olevien tai kadonneiden paikkojen nimiä.

Useimmiten naisilla, joilla luontonimistö korostuu keskimääräistä suurempana, tuossa nimiryhmässä on myös runsaasti tunnistettuja nimiä. Syynä luontonimistön runsauteen on harrastuneisuus luonnossa liikkumiseen, metsästykseen tai kalastukseen. Koska Höljässä sijaitsee Pielisen rannalla, vesistönimien määrä on poikkeuksetta suurempi kuin maastonimistö. Tunnistetuiksi nimiksi nimet jäänevät siksi, että

liikkuminen tapahtuu yleensä aviopuolison kanssa, jolloin usein mies suunnistaa ja naisen liikkuminen on passiivisempaa. Nimitaidossa tämä näkyy siinä, ettei hyvinkin tuttujen paikannimien sijoittaminen kartalle tai luontoon ole helppoa.

Etähöljäkkäläisten nimitaidoissa asutusnimistö muodostuu pääasiassa suurimmaksi osaksi talonnimistä, mutta huomionarvoista on se, ettei talonnimien suhteellinen osuus ole heillä niin suuri kuin vakituksilla höljäkkäläisillä. Samalla myös asukkaannimet ovat lisääntyneet asutusnimien ryhmässä. Paikalliset talonnimet näyttävät siis unohtuvan, mutta sen sijaan entisetkin asukkaat muistetaan hyvin.

Näyttäisi siltä, että pohjoiskarjalaiselle nimistölle erikoiset henkilönnimet muuntuvat helposti paikannimiksi, mutta sitä vastoin tutut -nen-lopvaiset sukunimet taivutetaan yhtä helposti -IA-johtimisiksi paikannimiksi (Suhonen -> Suhola, Juutinen -> Juuttila, Kortelainen -> Kortela jne.). Myös sellaiset asumukset, joissa on tai on ollut muutakin kuin asutustoimintaa, säilyttävät vanhan paikannimensä (Keskus, Kauppa ~ Jukola, Koulu ~ Uuron koulu jne.). Toisaalta vanhempi väki mieltää kylän taloja edelleen artefakteiksi (tässä tapauksessa kaupoiksi tai kouluiksi), sillä aiemmin kauppiaat ovat toimineet omassa talossaan. Niinpä esimerkiksi Tuomaanaho, Virkkunen (nyk. vir. Ellinnotko), Putso elävät vanhemman nimenosaajan muistissa edelleen vanhoina tarkoitteina.

Aineistossani nousee esiin myös joukko nimiä, jotka tiivistävät ja yksinkertaistavat kielenkäyttöä nimittämällä usean tarkoitteen muodostamaa kokonaisuutta yhteisellä nimellä. Kollektiivinimiksi nimittämäni paikannimet tarkoittavat useamman selkeästi toisistaan erottuvan tarkoitteen muodostamaa ryhmää. Tällaisia nimiä on pääasiassa asutusnimistössä mutta myös muissa paikanlajiryhmissä. Pennala ~ Pennaset-nimellä kutsutaan vanhan Pää-Pennalan ja siitä lohkottujen saman suvun jäsenten omistamien paikkojen muodostamaa asuinryhmää. Pennala kuuluu kollektiivinimenä talonnimien ryhmään, kun taas Pennaset asukkaannimiin. Muita asuinryhmää tarkoittavia nimiä ovat talonnimiin kuuluvat Jurttivaarantalot Jurttivaaran päällä ja Koulut Pysäkillä, ja asukkaannimiin luokiteltavat Heikurat Mustavaarantien varressa, Juutiset Saarilammella, Nevalaisen Elvin mökit Saarilammella ja Tuhkaset Pysäkillä. Kaikille kollektiivinimille yhteistä on se, että tarkoitteet sijaitsevat keskenään melko lähekkäin ja niitä yhdistää jokin sama nimenantoperuste: asumukset ovat saman suvun hallinnassa, ne sijaitsevat samalla maastosta selkeästi erottuvalla paikalla, asumuksilla on sama omistaja tai niillä on tai on ollut sama käyttötarkoitus. Tällä keinolla kieli pyrkii yksinkertaistamaan ja tiivistämään ilmaisua, sillä onhan helpompi puhua Pennalasta tai Pennasista kuin luetella vaikkapa Raminmökki, Pää-Pennala ja Kaukonmökki. Toisaalta puhujalla ei välttämättä ole tarkkaa tietoa talojen omistajista ja asukkaista, jolloin yleistävämpi kollektiivinimi on helpompi tapa puhua tarkoitteesta.

Vesistönimien joukossa kollektiivinimiä ovat Everikinlähteet, Everikinlammet, Koivusaaret, Kolmilammet, Munasaaret, Rajusaaret, Retulahden suusaaret, Ryöninlähteet, Suusaaret, Säynesaaret, Valkeislammet, Varissaaret ja Vatikivet. Maastonimistä kollektiivinimiä ovat ainoastaan Polkimenvaarat ja artefaktien nimistä vain Lounaan metsäautotiet. Näiden nimien tarkoitteet ovat konkreettisesti toisistaan erillisiä mutta lähekkäin sijaitsevia paikkoja, jotka muodostavat samanlaisten tarkoitteiden ryhmän.

Viljelysnimien joukossa kollektiivinimet ovat erilaisia, sillä vaikka niidenkin tarkoite muodostuu useammasta lähekkäin sijaitsevasta samankaltaisesta paikasta, tarkoittaa sama nimi eri nimioppaalle hieman eri paikkaa. Esimerkiksi Oravinniityt ovat kylälaisten yhteistä viljelyaluetta, jossa jokaiselle on oma erillinen alue "se oma Oravinniitty". Näitä ei voi katsoa varsinaiseksi kollektiivinimiksi, mutta niiden lisäksi on sellaisiakin viljelysnimiä, joilla on useamman lähekkäin sijaitsevan paikan muodostama täysin sama tarkoite (esimerkiksi Jurtinpellot, Pitkätsarat).

Höljäkkäläisten nimitaidoissa tulee esille myös itsekeksittyjä nimiä. Ne ovat tavallisesti lapsuudesta tuttuja nimiä. Enemmän tällaisia nimiä esiintyy nuorempien oppaiden nimitaidoissa. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi leikkipaikkana käytetty Isokivi ja koulumatkan varrella sijainnut eväänsyöntipaikka Leipäkivi. (Suuren) Everikilammen rinnakkaisnimenä esiintyy käytössä nimi Paskalampi. Lounatlammeista puhutaan Joutsenpaikkana sekä pohjoisimmasta Valkeislammeista käytetään nimeä Teerilampi sillä perusteella, että paikat ovat kyseisten lintulajien suosimia soidin- ja pesintäpaikkoja sekä muuttomatkan levähdyslampia.

4 NIMIEN OSAAMINEN JA TUNNISTAMINEN

4.1 Osatut nimet

Eri nimioppaiden osattujen nimien määriä tarkasteltaessa ei nimitaidossa ole nähtävissä eroa siihen, mikä on nimitaidon kokonaisnimimäärä. Niin vakituisten höljäkkäläisten (taulukko 17) kuin etähöljäkkäläistenkin (taulukko 18) osattujen nimien määrät ovat suhteessa yhtä suuret kuin kokonaisnimimäärät. Vanhimmat ja harrastuneisuudeltaan aktiivisimmat nimioppaat osaavat eniten nimiä.

TAULUKKO 17: Vakituisten höljäkkäläisten osaamat nimet.

Osatut nimet	Tyyne	Mauri	Viljo	Markku	Päivi	Esa	Karoliina	Katja
Luontonimet								
Maastonimet	16	36	15	10	36	10	7	3
Vesistönimet	52	81	17	14	79	21	11	4
yhteensä	68	116	32	24	115	31	18	7
Kulttuurinimet								
Asutusnimet	89	79	97	67	126	55	31	29
Viljelysnimet	5	17	0	2	8	2	0	0
Artefaktien nimet	26	49	20	21	53	26	26	21
yhteensä	120	145	117	90	187	83	57	50
YHTEENSÄ	188	261	149	114	302	114	75	57

Vakituisten höljäkkäläisten yhteenlaskettu osattujen nimien määrä, jossa siis samatkin nimet toistuvat, on 1260 nimeä. Keskimäärin vakituinen höljäkkäläinen osaa 158 nimeä. Jokainen heistä osaa enemmän kulttuurinimiä kuin luontonimiä, myös Mauri, jolla kuitenkin vesistönimien määrä on suurempi kuin yleisesti osatuimman paikanlajiryhmän, asutusnimien, määrä. Ainakaan sukupuoli ei näytä selittävän osattujen nimien määrää vakituisten höljäkkäläisten ryhmässä, mutta iällä on jonkinlainen vaikutus nimitaitoon. Suurimmat nimimäärät ovat vanhimman ikäryhmän nais- ja miesnimioppaalla sekä keskimmäisen ikäryhmän naisella. Sen sijaan keskimääräistä jonkin verran

vähemmän nimiä osaavat vanhimman ikäryhmän mies, keskimmäisen ikäryhmän mies ja nuorimman ikäryhmän mies. Vähiten osattuja nimiä on nuorimman ikäryhmän naisilla. Vaikka siis osattujen nimien määrä ei pienene säännönmukaisesti iän pienetessä, jonkinlainen määrän väheneminen iän myötä on nähtävissä.

Osattujen nimien laadullisista ominaisuuksista selvin on se, että jopa kolmella nimioppaalla ei ole yhtään osattua viljelysnimeä. Kaikilla näillä oppailla nimitaidon pääpaino on muuten rakennettujen paikkojen nimissä, ja kaikilla osattujen nimien määrä on keskimääräistä pienempi. Osattujen viljelysnimien määrässä on nimioppaiden välillä suuria eroja, sillä Suomessa asuvat ja työtä tekevät nimioppaat osaavat niitä eniten. Kuitenkin myös vakituisten höljäköläisten vanhimmalla nimioppaalla on kolmanneksi eniten viljelysnimiä.

Huomattavia ovat myös Markun ja Esan osaamien nimien määrät. Vaikka nimitaitokuvauksissa luvussa 3 Esalla nimien määrä on suurempi kuin Markulla, osattuja nimiä vertailtaessa heidän välillään ei ole eroa.

TAULUKKO 18: Etähöljäköläisten osaamat nimet.

Osatut nimet	Kari	Liisa	Eeva	Olavi	Heikki	Leena	Varpu	Jussi
Luontonimet								
Maastonimet	16	17	21	21	19	22	12	10
Vesistönimet	23	14	24	82	63	53	18	24
yhteensä	39	31	45	103	82	75	30	34
Kulttuurinimet								
Asutusnimet	105	76	84	153	45	77	46	46
Viljelysnimet	1	3	1	7	13	17	2	2
Artefaktien nimet	26	27	25	31	46	69	24	34
yhteensä	132	106	110	191	104	163	72	82
YHTEENSÄ	171	137	155	294	186	238	102	116

Etähöljäköläisten yhteenlaskettu osattujen nimien määrä on 1399, jolloin keskimäärin etähöljäköläinen osaa 175 nimeä. Etähöljäköläisten osattujen nimien määrässä ei ole niin suurta hajontaa kuin vakituksilla höljäköläisillä, mikä johtuu heidän suuremmista

ikäeroistaan. Etähöljäläisistä keskimääräistä enemmän nimiä osaavat vanhemman ikäryhmän nuorin mies sekä nuoremman ikäryhmän vanhimmat mies ja nainen, joista jälkimmäiset ovat sisaruksia. Etähöljäläisten vanhin nimiopas, mies, osaa nimiä niukasti keskiarvoa vähemmän. Sen sijaan saman ikäryhmän naiset jäävät tuntuvammin keskiarvon alapuolelle, ja vähiten nimiä osaavat koko joukon kaksi nuorinta nimiopasta.

Myös etähöljäläisistä jokaisella on kulttuurinimistön osuus suurempi kuin luontoonimistön, vaikka Heikillä vesistönimiä on asutusnimiä enemmän. Osattu viljelysnimistö on kaikilla nimioppailla pienin, mutta etähöljäläistenkin ryhmässä Suomessa syntyneiden nimioppaiden osattujen nimien määrä on suurin viljelysnimistön osalta.

4.1.1 Vakituisten höljäläisten nimeviirit

Opaskohtaisia nimeviirikarttoja (liitteet 3–18) tarkastelemalla voidaan nähdä, millä tavoin nimenkäyttäjän osaamat nimet (merkitty pisteillä) sijoittuvat tutkimusalueelle ja suhteessa hänen asuin- tai olinpaikkaansa (merkitty kolmiolla). Nimeviirikartoissa on esitetty pelkästään osatut nimet, sillä tunnistettujen nimien kriteerinä on, ettei opas ole osannut paikantaa sitä selvästi eikä niitä siksi näy kartallakaan. Tarkastelen ensin vakituisten höljäläisten nimeviirikarttoja.

Tyynen nimeviiri keskittyy kyläkeskuksen ja lounaisen Höljälän alueelle laajentuen merkittävästi myös Lipinlahden Kopraksen puolelle. Höljälän itäisiin ja pohjoisiin osiin mentäessä nimitaito harventuu ja keskittyy lähinnä asuinpaikkoihin ja suurempiin luontokohteisiin. Sen sijaan Pielisellä pienemmät luodot ja salmetkin ovat Tyynelle tuttuja ja luonnollisesti myös syntymäkodin Kumpulan, nykyisen kodin Hiekkalan ja kesämökin Vappusenniemen lähialueet vähäisimpine kohteineen ovat osattuja. Päivin nimeviiri rajoittuu melko tarkasti kylänrajojen sisäpuolelle. Päivin nimitaito on paitsi määrällisesti suuri myös alueellisesti laaja, vaikka se selvästi harventuukin kylän pohjoisimpiin osiin mentäessä ja keskittyy siellä lähes yksinomaan asutusnimiin. Tihentymiä on eritoten Suomalän ympäristössä sekä keskustaajamassa, mutta merkille pantavaa on myös teiden ja muiden kulkuväylien varrelle keskittyvä nimitaito. Näihin nimiin kuuluu myös laaja Pielisen alue, jossa useimmat saarien ja pienempienkin paikkojen nimet ovat osattuja.

Karoliinan nimeviiri on selvästi vanhempia vakituksia höljäläisnaisia suppeampi. Osaltaan tähän vaikuttaa paitsi nuori ikä myös se, että Karoliinan koti sijaitsee keskustaajamassa, jolloin yleisesti kaksi keskeisintä nimeviirin tihentymäaluetta, kodin ympäristö ja kyläkeskus, yhdistyvät. Asutusnimien osalta hänen viirinsä ulottuu jonkin verran laajemmalle Etelä-Höljälän alueella, ja joitain rakennettujen paikkojen nimiä Karoliina osaa kylän itäisestä ja pohjoisesta osasta. Katjan nimeviiri on samantyylinen kuin Karoliinanakin, mutta erotuksena on vain se, että Katjalla pohjoisessa kylänosassa sijaitsevan kodin ympärille muodostuu toinen nimitihentymä ja kylän keskustaajamaan toinen. Eteläisestä kylästä sekä naapurikylistä Katja osaa myös nimistöä, joka muodostuu etupäässä rakennettujen paikkojen nimistä.

Vakituisten höljäläisnaisten nimeviirit eroavat selvästi toisistaan, kun verrataan vanhempia ja nuorempia nimioppaita. Sen sijaan kun keskimmäisen ja nuorimman ikäryhmän edustajilla nimeviireissä on selviä tihentymiä oman kodin ja keskustaajaman alueella, vanhimmalla nimioppaalla ei ole havaittavissa mitään selkeää tihentymäaluetta.

Miehistä Maurilla nimeviiri on Päiviin verrattuna hyvin samanlainen, eikä yksinomaan sen vuoksi, että molemmille Suomalän alue on keskeistä nimien osaamisaluetta. Myös Maurilla nimeviiri laajenee kauas kotikulmilta ulottuen kaikkiin ilmansuuntiin,

mutta erityisesti pohjoiseen. Pielisen rannan nimistö on Maurilla tarkkaan osattua. Toisella vanhimman ikäryhmän miehistä, Viljolla, nimireviiri keskittyy selvästi oman kotitilan ympäristöön ja suuntautuu enemmän pohjoiseen kuin etelään kohti keskustaaajamaa. Kylän keskustassa Viljon nimireviirissä ei ole merkittävää tihentymää kuten useimmilla nimioppailla.

Myös Markulla nimitaito keskittyy oman kotitalon ympäristöön. Hänen nimireviirinsä laajenee tasaisesti kotoa pohjoisen suuntaan sekä kohti lounasta, jossa sijaitsee keskustaaajama. Keskustaaajamassa nimireviirissä on tihentymää, mutta selvästi myös kotoa vanhoja maanteitä pitkin Nurmekseen päin Markun nimireviiri on melko tiivistä. Esan nimireviiri ulottuu laajasti kyläalueelle, mutta on tiivis ainoastaan keskustaaajaman ja samalla kodin ympäristössä. Pielisellä hänen nimireviirinsä keskittyy kesämökin läheisyyteen.

Vakituisten höljäkkäläisten miesnimioppailla nimireviirit ulottuvat kotipiiriä laajemmalle alueelle. Merkittävin ero sukupuolten välillä on nuorimmilla nimioppailla, sillä naisilla nimireviiri on selvästi keskittynyt tiiviimmälle alueelle kuin ikäryhmän yhdellä miehellä. Sen sijaan keskimäisen ikäryhmän miehellä on selvästi suppeampi ja harvempi nimireviiri kuin naisnimioppaalla, sillä heidän liikkumisensa kylän alueella on kovin erilaista harrastuseroista johtuen. Vanhimman ikäryhmän nimioppaista miehet eroavat toisistaan merkittävästi myös harrastuneisuudesta johtuvien erojen vuoksi.

4.1.2 Etähöljäkkäläisten nimireviirit

Liisan nimireviirissä selvät tihentymät ovat kotipaikan läheisyydessä sekä kylän keskustaaajamassa. Myös laajemmin hänen nimireviiriinsä kuuluu osattuja nimiä, mutta reviiri harvenee selvästi. Kotipaikalta koilliseen kulkeneen entisen maantien varsi perheen omistamalle etäisemmälle viljelystilalle asti kuuluu Liisan tiiviimpään nimireviiriin. Eevalla puolestaan nimireviiri hajaantuu kolmialueeseen: oman kotitalon, aviopuolison kotitalon sekä keskustaaajaman alueelle. Koska Eeva on nimioppaista se, joka on kotoisin pohjoisimmasta kyläosasta, kuuluu hänen nimireviiriinsä paikannimiä kylän koilliskulmalta ja osittain kylän itärajan takaakin. Toisaalta Eevan nimitaito suuntautuu myös kylän eteläisiin osiin ja Pieliselle saakka.

Leenan nimireviirin tihentymä muodostaa yhtenäisen ketjun Suomalasta toisaalta Pieliselle ja toisaalta keskustaaajamaan. Reviiri ulottuu myös kauas pohjoiseen ja itään harvempana ja asutusnimistöön keskittyvänä. Kulkureiteistä paitsi vesistö myös maantiet ja rautatie määräävät Leenan nimireviirin suuntaa. Varpulla nimitihentymät ovat myös kotitilan ja keskustaaajaman alueilla. Varpulla, jolla nimitaito on määrällisesti pienimpi, reviiri laajentuu Pohjois-Höljään ja kylän itäisiin osiin, vaikkakin hyvin harvana.

Etähöljäkkäläisten naisten nimitaito on suuruudeltaan vaihteleva, mutta kaikille yhteistä on se, että reviiri laajenee merkittävästi kotikulmia edemmäs. Nimireviirin tiheys kaukaisimmilla alueilla vaihtelee henkilön harrastuneisuuden mukaan.

Miesnimioppaista Karilla nimireviiri on rakenteeltaan samanlainen kuin hänen aviopuolisonsa Eevan: oma kotitalo, puolison syntymäkotina ja keskustaaajama muodostuvat reviiriin keskeisimmiksi nimenosaamisalueiksi. Kuten Eevalla, myös Karilla nimireviiri ulottuu harvana Pieliselle. Etähöljäkkäläisen Olavin nimireviiri on kaikkia nimioppaita vertailtaessa laajin: osattuja nimiä on niin Höljään pohjoisimmissa osissa kuin Pielisellä Höljään eteläkolkissa. Erityisesti asutusnimistön laaja osaaminen on ominaista Olavin nimitaidolle, mutta hänellä selvin nimitihentymä on keskustaaajamassa. Oman kotitalon ympäristö ei eroa selvästi kylän muista asutuista alueista, mutta

keskustaajaman asutus vuosikymmenten takaa tähän päivään vaikuttaa tihentymän muodostumiseen. Myös Pielisen nimistö on Olavin nimireviirin keskeinen paikka, vaikka tihentymiä ei paikoin laajalla vesialueella pystykään muodostumaan.

Heikin nimireviiri keskittyy tiiviisti Suomen ympäristöön sekä Pielisen alueelle. Myös keskustaajamassa reviiri on tiheää, mutta siitä pohjoiseen tai Lieksan ja Nurmeksen suuntaan reviiri harvenee selvästi. Heikin nimireviiri ulottuu kuitenkin melko laajalle alueelle. Jussilla nimireviiri muodostuu pääasiassa lähekkäin sijaitsevan kotitalon ja keskustaajaman alueelle. Reviiri suuntautuu tihentymästä Nurmekseen päin, vaikka myös kylän pohjois- ja itäosissa on osattuja paikannimiä. Myös Pieliselle nimi-reviiri ulottuu harvana.

Etähöljakkäläisten miesten nimitaito on suuruudesta ja tiheydestä riippumatta kaikilla melko tai hyvin laaja. Nimireviirien luonne on hyvin samanlainen kuin naisillakin, sillä harrastuneisuus vaikuttaa merkittävästi reviirin tiheyteen. Vakituisiin höljäkkäläisiin verrattuna etähöljakkäläisillä on laajemmat nimireviirit, mutta eroon vaikuttaa nimioppaiden suuret ikäerot. Niinpä onkin parempi sanoa, että höljäkkäläisistä vanhempien ja keskimmäisten ikäryhmien nimioppaiden nimireviirit ovat laajemmat kuin aivan nuorimpien eikä tähän näytä vaikuttavan se, asuuko höljäkkäläinen vakituisesti kylässä vai ei.

4.2 Tunnistettut nimet

Tunnistettujen nimien määrissä on niin vakituisten kuin etähöljakkäläisten ryhmässä suuret opaskohtaiset erot. Syitä tunnistettujen nimien määrään voivat olla vuosikymmeniä vanhan muistitiedon epävarmuus tai yksilön yksinkertaisen selkeä nimitaito, jossa nimenkäyttäjälle riittää osattu nimistö. Syynä voi olla myös se, että opas ei vain ole haastattelussa tullut maininneeksi niitä nimiä, joita hän ei osaa sijoittaa kartalle tai maastoon.

Vakituisten höljäkkäläisten yhteenlaskettu tunnistettujen nimien määrä on 53, eli keskimäärin jokainen vakituinen höljäkkäläinen tunnistaa seitsemän nimeä. Useammalla nimioppaalla tunnistettuja nimiä on enemmän luontonimien ryhmässä, sillä pääosalla heistä on kulttuurinimissä vain 0–2 tunnistettua nimeä.

Ällä ei näytä olevan vaikutusta nimien tunnistamiseen, vaan pikemminkin syynä on kiinnostus omaan kotikylään. Vakituista höljäkkäläisistä eniten tunnistettuja nimiä on nuorimman ikäryhmän Esalla (14) sekä keskimmäisen ikäryhmän Päivillä (12). Kolmanneksi eniten tunnistettuja nimiä on vanhimman ikäryhmän Viljolla (8). Heistä kaikki ovat kertoneet joko lukeneensa tai kuulleensa vanhemmilta sukulaisiltaan tai tuttaviltaan runsaasti Höljäkän paikoista ja niiden historiasta. Sekä vanhimman ikäryhmän Tyynellä että nuorimman ikäryhmän Karoliinalla ja Katjalla tunnistettuja nimiä on jokaisella viisi. Vähiten nimiä tunnistavat vanhimman ikäryhmän Mauri (3) ja keskimmäisen ikäryhmän Markku (1). Naisia ja miehiä ryhminä vertailtaessa havaitaan, ettei tunnistettujen nimien määrissä ole suurta eroa: naiset tunnistavat yhteensä 27 nimeä ja miehet 26. (Taulukko 19.) Eniten nimiä tunnistaneiden nimioppaiden (EM, PE, VK) erona on se, että miesten tunnistamat nimet ovat pääasiassa luontonimiä, mutta sen sijaan naisnimioppaan tunnistamat nimet ovat asutusnimiä.

TAULUKKO 19: Vakituisten höljäkkäläisten tunnistamat nimet.

Tunnistetut nimet	Tyyne	Mauri	Viljo	Markku	Päivi	Esa	Karoliina	Katja
Luontonimet								
Maastonimet	0	1	3	0	0	5	2	1
Vesistönimet	3	2	5	0	3	8	2	4
yhteensä	3	3	8	0	3	13	4	5
Kulttuurinimet								
Asutusnimet	2	0	0	1	8	0	1	0
Viljelysnimet	0	0	0	0	0	0	0	0
Artefaktien nimet	0	0	0	0	1	1	0	0
yhteensä	2	0	0	1	9	1	1	0
YHTEENSÄ	5	3	8	1	12	14	5	5

Etähöljäkkäläiset tunnistavat nimiä enemmän kuin vakituiset höljäkkäläiset. Etähöljäkkäläiset tunnistavat yhteensä 76 nimeä, eli keskimäärin jokainen etähöljäkkäläinen tunnistaa kymmenen nimeä. Tunnistettuja nimiä on eniten iältään nuorimmilla etähöljäkkäläisillä Leenalla, Varpulla ja Jussilla, mutta yhtä paljon tai keskimääräistä enemmän tunnistavat myös vanhemman ikäryhmän Kari ja Eeva. Näiden viiden nimioppaan välillä ei ole mitään muuta selvää syytä tunnistettujen nimien runsauteen kuin se, että he ovat etähöljäkkäläisiä. Kuitenkin osa etähöljäkkäläisistä tunnistaa melko vähän paikannimiä, sillä keski-ikäisillä Olavilla ja Heikillä sekä vanhimmalla etähöljäkkäläisnaisella Liisalla niitä on nimitaidossaan kahdesta kuuteen. (Taulukko 20.)

On vaikea tietää, mikä tai mitkä seikat ovat syynä yksittäisten etähöljäkkäläisten tunnistettujen nimien määrän vaihteluun. Yhtenä tekijänä on varmasti ainakin se, että heillä on kylän nimistöön pitempi etäisyys niin ajallisesti kuin fyysisestikin kuin vakituksilla höljäkkäläisillä. Toiseksi, haastattelutilanteessa on vaikeaa selvittää, osaako nimiopas paikantaa nimen. Kaikki eivät ole tottuneita kartanlukijoita eivätkä hahmota paikan sijaintia kartalla, vaan osaisivat varmimmin paikantaa nimen menemällä kyseiseen paikkaan. Tämä tulee esille haastatteluissa, kun nimioppaat toteavat tietävänsä paikan, jos lähtisimme nyt käymään siellä. Tämä ei ikävä kyllä ole mahdollista, ja siksi aineistonkeruussa on pakko tyytyä oppaan suulliseen selitykseen. Samalla myös nimen osaamisen tai tunnistamisen tulkinta vaikeutuu.

TAULUKKO 20: Etähöljäkkäläisten tunnistamat nimet.

Tunnistetut nimet	Kari	Liisa	Eeva	Olavi	Heikki	Leena	Varpu	Jussi
Luontonimet								
Maastonimet	4	0	0	0	2	0	7	1
Vesistönimet	0	3	2	1	1	4	3	2
yhteensä	4	3	2	1	3	4	10	3
Kulttuurinimet								
Asutusnimet	7	3	6	1	1	12	5	7
Viljelysnimet	0	0	2	0	0	0	0	0
Artefaktien nimet	0	0	0	0	0	0	0	2
yhteensä	7	3	8	1	1	12	5	9
YHTEENSÄ	11	6	10	2	4	16	15	12

Yhteensä kaikkien 16 nimioppaan tunnistetuksi luokiteltavia nimiä aineistossa on 94. Niistä 43 on asutusnimiä (eli 46 %), 24 vesistönimiä (eli 26 %), 21 maastonimiä (eli 22 %), neljä artefaktien nimiä (eli 4 %) ja kaksi viljelysnimiä (eli 2 %). Pääasiassa tunnistettujen nimien tarkoitteet ovat pienempiä, kaukaisempia ja vähäisempiä paikkoja, mutta myös suurempien ja keskeisempien paikkojen nimet voivat olla tunnistettuja. Luvussa 5.4 esiteltävään Höljäkän yhteiseen nimistöön on yhtymäkohtia tunnistettujen nimienkin osalta. Nämä nimet ovat Heinävaara 'vaara', Jurttipuro, Jänevaara 'vaara' ja 'talo', Konnanlampi 'lampi', Konnanvaara, Lekkulampi, Lounatlampi, Maunola 'talo', Nevala 'talo', Ollikainen, Purola, Putso, Porosaari, Pysäkinlampi, Pyyjoki, Retusaari, Ryöninkivi, Saarilampi 'lampi' ja 'talo', Saarivaara, Tuomaanaho 'talo', Tuulivaara 'talo', Varpo, Vastalahti 'talo'.

Tunnistettujen nimien osuudet nimioppaiden nimitaidosta ovat suurimmillaan yli kymmenesosa kaikista nimitaitoon sisältyvistä nimistä eikä nimioppaiden joukossa ole yhtään, jolla ei tunnistettuja nimiä olisi (taulukko 21).

TAULUKKO 21: Tunnistettujen nimien osuus nimitaidosta.

Tunnistetut nimet / kaikki nimet	VAKITUISET HÖLJÄKKÄLÄISET				ETÄ- HÖLJÄKKÄLÄISET			
NAISET	Tyyne 2 %	Päivi 4 %	Karoliina 6 %	Katja 8 %	Liisa 4 %	Eeva 7 %	Leena 6 %	Varpu 13 %
MIEHET	Mauri 1 %	Viljo 5 %	Markku 1 %	Esa 11 %	Kari 6 %	Olavi 1 %	Heikki 2 %	Jussi 9 %

Vakituisten höljäkkäläisten naisnimioppaiden tunnistettujen nimien osuus on keskimäärin 5 %, ja vakituisten höljäkkäläisten miesnimioppaiden 4,5 %. Sen sijaan etähöljäkkäläisten naisnimioppaiden keskiarvoinen tunnistettujen nimien osuus nimitaidosta on 7,5 %, kun etähöljäkkäläisillä miesnimioppailla osuus on vakituisten höljäkkäläisten tapaan 4,5 %.

Keskimäärin kaikilla naisnimioppailla tunnistettujen nimien osuus nimitaidosta kasvaa, mitä nuorempi nimiopas on. Ainoastaan etähöljäkkäläisellä Leenalla osuus on hieman pienempi kuin häntä vanhemmalla Eevalla, mutta kuitenkin suurempi kuin vanhimmalla Liisalla. Miesnimioppailla puolestaan niin vakituisten kuin etähöljäkkäläistenkin ryhmässä nuorimmilla on selvästi suurin osuus tunnistettuja nimiä. Muuten nimioppaiden erot vaihtelevat iästä riippumatta.

Kaikkia nimioppaita verratessa voi huomata, että nuorimmalla väellä on eniten tunnistettuja nimiä niin määrällisesti kuin suhteellisesti. Pääasiassa tunnistetut nimet ovat joko asutusnimiä tai luontonimiä. Vain harvalla on artefaktien tai viljelysnimissä tunnistettuja. Suurimmat yksittäiset, nimiopaskohtaiset, tunnistettujen nimien määrät ovat asutusnimien joukossa.

4.3 Höljäkkäläiset paikannimien osajina ja tunnistajina

Nimitaidon luokittelu ei ole yksiselitteisen helppoa. On pohdittava, voiko vakituisten höljäkkäläisten ja etähöljäkkäläisten tai vanhojen ja nuorten nimioppaiden nimitaitoa luokitella samoin perustein? Esimerkiksi vanhemman etähöljäkkäläisen naisnimioppaan kielenkäytössä autioituneilla asuinpaikoilla on tärkeä asema, sillä hän ei pysty ilmaisemaan tarkoitustaan mahdollisten uusien paikkojen ja niiden nimien avulla. Yleensäkin vanhemman ihmisen nimitaidossa muistoilla, muistetuilla kadonneilla paikoilla, on erilainen asema kuin nuorilla – vanhat ihmiset ovat eläneet kadonneiden paikkojen ja nimien aikaan, mutta nuoremmilla ne todella ovat vain muistitietoa, yleensä muilta kuultua eikä itse elettyä.

Jako osattuihin ja tunnistettuihin nimiin on yksinkertaistava tapa käsitellä nimitaidon piirteitä. Osattu nimi mainitaan oma-aloitteisesti, oppaalla on sekä paikasta että nimestä vanhaa ja nykyistä tietoa ja hän käyttää nimeä nimitaitonsa tai nimenkäyttöyhteyden mukaan joko aktiivisesti tai passiivisesti. Nimenkäyttöyhteyden määrittäminen nimestä on kuitenkin mahdotonta. Tunnistettu nimi puolestaan ”kuulostaa tutulta” kysyttäessä tai jostain syystä nimi on ”jäänyt mieleen” tai on ”kuultu hauska

nimi” muiden – yleensä saman yhteisön vanhempien asukkaiden – puheesta tai vanhoista tarinoista. Myös tunnistettuja nimiä voi käyttää aktiivisesti tai passiivisesti, sillä esimerkiksi nimiasunsa vuoksi opitut nimet (esimerkiksi Hevonpersiinniemi, Kullinkalliot, Korpinperse) voivat elää aktiivisina puhetilanteissa vaikka puhuja ei edes tietäisi tarkoitteen sijaintia tai laatua sen tarkemmin.

Tarve käyttää paikkaa tekee tarkoitteen ja näin myös nimen tutuksi. Lähtökohta nimen osaamiseen on tarpeessa käyttää paikkaa ja nimeä. Kuitenkin sellaisiakin paikkoja tiedetään ja nimiä tunnistetaan, joiden tarkoittamaa paikkaa ei käytetä. Höljökkäläisen aineiston perusteella huomataan, että paikan katoaminen on tehnyt nimen käyttämisen tarpeettomaksi, mutta nimi ja paikka säilyvät muistitietona. Myös paikan omistussuhteiden muuttuminen tekee nimen aktiivisen käyttämisen tarpeettomaksi, tai nimenkäyttäjän poistuminen nimenkäyttöalueelta on tehnyt tarpeettomaksi käyttää nimeä, mutta nimi – ja mahdollisesti myös tarkoite – muistetaan.

Kun enää vain nimi kuulostaa tutulta, on katoamisprosessi jo melko pitkällä: nimen-tunnistajalla ei ole enää omakohtaista kosketusta nimen tarkoitteeseen. Kun pelkkä nimi on enää tuttu, on nimellä joitain ominaisuuksia, jotka tekevät siitä elävän. Tällaisia ominaisuuksia ovat höljökkäläisessä aineistossa nimen erikoinen ulkoasu, nimen tarkoitteen merkittävyys edelliselle sukupolvelle tai edellisille sukupolville, suvun omistussuhde nimen tarkoitteeseen ja nimen tarkoitteen keskeinen asema ympäristössään.

Etähöljökkäläiset osaavat ja tunnistavat keskimäärin enemmän nimiä, mutta eniten ja keskimääräistä enemmän nimiä taitavat nimioppaat edustavat tasaisesti molempia ryhmiä ja ovat sekä naisia että miehiä. Eniten nimiä taitavat vakituisesti Höljäkässä asuva 40-vuotias nainen, 57-vuotias etähöljökkäläismies, 75-vuotias vakituisesti Höljäkässä asuva mies ja etähöljökkäläinen 50-vuotias nainen. Myös 76-vuotias vakituisesti Höljäkässä asuva nainen, 64-vuotias etähöljökkäläismies ja 52-vuotias etähöljökkäläismies osaavat ja tunnistavat keskimääräistä selvästi enemmän nimiä. Vähiten ja keskimääräistä vähemmän nimiä osaavat ja tunnistavat vakituisesti kylässä asuvat 16- ja 19-vuotiaat naiset sekä 50-vuotias mies, 45-vuotias etähöljökkäläisnainen, 19-vuotias vakituisesti kylässä asuva mies, 38-vuotias etähöljökkäläismies, 60- ja 59-vuotiaat etähöljökkäläisnaiset sekä 72-vuotias vakituisesti Höljäkässä asuva mies.

Eniten tai keskimääräistä enemmän nimiä taitavat ovat iältään jonkin verran vanhempia henkilöitä, sillä heidän ikänsä keskiarvo on 59 vuotta. Heistä neljä on miehiä ja kolme naisia. Vähiten tai keskimääräistä vähemmän nimiä taitavien keskiarvoinen ikä on 42 vuotta, joista naisia on viisi ja miehiä neljä.

Etähöljökkäläisten nimioppaiden yhteenlaskettu nimistö muodostuu suuremmaksi kuin vakituisten höljökkäläisten. Etähöljökkäläisillä taitavat enemmän nimiä, koska heidän ikärakenteensa on erilainen kuin vakituisten ryhmässä. Koska ryhmät eivät ole iällisesti vertailukelpoisia, on kuvaavampaa tarkastella osattujen ja tunnistettujen nimien osuutta suhteessa ryhmän kokonaisnimimäärään. Vakituisten höljökkäläisten ryhmän yhteinen nimimäärä on 1313 paikannimeä, josta 1260 on osattuja (eli 96 %) ja 53 tunnistettuja (4 %). Etähöljökkäläisien nimioppaiden yhteenlaskettu nimimäärä on 1475, josta osattuja 1399 (eli 95 %) ja tunnistettuja 76 (eli 5 %). Kun vakituisten höljökkäläisten kokonaisnimimäärä on etähöljökkäläisten vastaavasta luvusta noin 90 %, on osattujen nimien kohdalla suhde samansuuruinen. Sen sijaan tunnistettujen nimien osalta vakituisten höljökkäläisten nimistö on vain noin 70 % etähöljökkäläisten tunnistettujen nimien määrästä. Suhteellisesti vakituiset ja etähöljökkäläiset ovat melko samanlaisia siinä, kuinka paljon he osaavat nimiä. Sen sijaan selvempi ero heidän nimitaitojensa välille syntyy nimien tunnistamisessa.

Paikannimen käyttäminen eroaa sekä osattujen että tunnistettujen nimien osalta,

sillä nimitaitoon kuuluvia nimiä käytetään aktiivisesti tai passiivisesti. Passiivinen käyttö eroaa aktiivisesta siten, että vähimmillään se on nimen käyttämistä hyvin harvoin mutta se voi olla myös hyvin taajaa käyttöä tietyissä keskusteluyhteyksissä. Aktiivisesti käytetyt osattu ja tunnistettu nimi eroavat toisistaan siinä, ettei tunnistetun nimen tarkoitteen sijaintia osata paikantaa tarkasti, mutta nimeä käytetään. Olipa nimi osattu tai tunnistettu, mieltää nimenkäyttäjän sen käyttämisen arvoiseksi.

On ymmärrettävää, että tunnistettua nimeä, jonka tarkoitetta tai sen sijaintia ei tiedetä, käytetään hyvin harvoin, mutta miksi osattua nimeäkin käytetään passiivisesti? Osattu mutta passiivisesti käytetty nimi tarkoittaa paikkaa, jossa ei käydä usein tai joka sijaitsee kaukana. Syynä voi olla myös se, että paikasta puhutaan muuten kuin nimellä. Esimerkiksi perheen lähtiessä paikkaan, jossa he pitävät venettä, ei nimiopas puhukaan esimerkiksi Höljäkänrantaan menemisestä vaan sanoo menevänsä veneelle (KT). Syynä osatun nimen passiiviseen käyttöön voivat olla myös nimenkäyttäjien asenteet ja arvostukset. Nimi voidaan osata, nimestä ja nimen tarkoitteesta sekä sijainnista voidaan tietää paljonkin, mutta siitä huolimatta nimeä ei käytetä, jos sitä ei mielletä oikeaksi, tavalliseksi tai hyväksi nimeksi.

Tavallisin esimerkki Höljäkässä on Jännevaara vaaran ja talon virallisena nimenmuotona yleisemmän Jännevaaran rinnalla. Virallisen nimen kannalla on nimiopas, joka pohtii, miten jotkut kylläkin kutsuvat paikkaa Jännevaaraksi (EM) tai joka toteaa nimen olevan Jännevaara, vaikka aiemmin on kutsuttukin Jännevaaraksi (TP). Kuitenkin kumpikaan ei haastattelun aikana käytä geminaatallista muotoa, vaan vanhempi muoto sujahtaa puheeseen luontevammin. Kaikki eivät edes tiedosta puhetilanteessa oudon geminaatallisen muodon olemassaoloa (KT, LM, EI, KI). Toiset ihmettelevät, miksi Jännevaara esiintyy virallisissa yhteyksissä Jännevaarana (MH, HE). Usein sain kuulla nimioppaillani huomautuksen, ettei nimen määräiteosa ole mikään Jänne- vaan Jäne-. Monilla siis rinnakkaismuoto Jännevaara kuuluu osattujen nimien joukkoon, mutta useimmat eivät sitä käytä.

Myös talonnimet Koppala, Sipukkala ja Sammakkola tulivat yksittäisten nimioppaiden nimitaidoissa esille niminä, joita nimiopas itse piti tai joita hän arveli yleisesti pidettävän epäsovinnaisina niminä. Kuinka ollakaan, kaikki mainitut nimet ovat menettäneet asemansa virallisina niminä, mutta kaksi ensin mainittua elävät edelleen monen nimioppaan nimitaidossa ja ovat joko aktiivisessa tai passiivisessä käytössä. Viimeksi mainittu talonnimi sen sijaan on jo kaikkien nimen osanneiden nimioppaiden passiivisessä käytössä.

Nimitaidon jakaminen osattuihin ja tunnistettuihin nimiin on monien nimien kohdalla hyvin helppoa: tutut, läheiset ja jokapäiväiset paikannimet ovat osattuja, mutta vanhat, kadonneet ja etäiset paikannimet tunnistettuja. Nimioppaiden nimitaitoon sisältyy kuitenkin runsaasti nimiä, joiden taitamisen laatua on hyvin vaikea arvioida ilman arkipäiväistä keskustelukontekstia. Nimitaitohaastattelun institutionaalinen keskustelumuoto voi vaikuttaa siihen, että nimiopas kokee tärkeämmäksi tuoda esiin nimiä, joiden tarkoitetta tai sijaintia hän ei edes tiedä tai muista - tai joita hän ei käytä. Juuri tämän vuoksi nimien jakaminen aktiivisesti ja passiivisesti käytettyihin nimiin on paikoin jopa mahdotonta.

Selvää kuitenkin on, että yksilöiden nimitaidoissa on olemassa paikannimiä, joita he osaavat, ja nimiä, joita he ainoastaan tunnistavat. Samoin on selvää, että nimien käyttämisessä on eroja, sillä toisia käytetään jokapäiväisessä viestinnässä aktiivisesti ja toisia harvinaisemmissa keskusteluyhteyksissä. Tällä tarkoitan esimerkiksi tilanteita, joissa vanhat tuttavat puhuvat vuosikymmenten takaisista asioista tai joissa vanhemmat siirtävät perimätietoa lapsilleen kertomalla paikallishistorian tapahtumista ja paikoista. Tulkittaessa tällaisissa tilanteissa käytettyjä nimiä passiiviseksi käytetyiksi

nimiksi on suhteutettava nimien käyttäminen laajempaan kontekstiin, arkipäiväiseen keskusteluun, jossa muistelemisen ja perimätiedon siirtämisen voi ajatella olevan harvinaisempaa kuin nykyhetken arkisista menemisistä ja tekemisistä puhuminen.

5 HÖLJÄKKÄLÄINEN NIMIMAISEMA

5.1 Höljakkäläisten yhteiset nimet sekä syitä niiden osaamiseen ja tunnistamiseen

Kun kieltä tutkitaan osana sosiokulttuurista kontekstia, on analysoitava, mikä kielessä pysyy ja mikä muuttuu, mikä siinä on erilaista ja mikä samankaltaista sekä mihin kieltä käytetään. Näin tehdään kielen heijastamaa yhteiskuntaa ja sen jäseniä näkyväksi. (Nuolijärvi 2002: 14–15.) Kuten sosiologisessa kielentutkimuksessa, myös sosio-onomastisessa nimitaitotutkimuksessa pyritään luomaan kokonaista kuvaa tutkittavasta kielen ilmiöstä sekä selittämään sen taustalla vaikuttavia sosiaalisia muuttujia: nimitaitotutkimuksella maalataan paikannimistä muodostuvaa nimimaisemaa, johon vaikuttavat nimenkäyttäjien yksilölliset ja sosiaaliset taustatekijät. Kielentutkimuksessa liikutaan mikrotasolla, josta saatavalla tiedolla pyritään ymmärtämään laajempia rakenteita. Laadullisten tapaustutkimusten kautta pyritään pääsemään laajempiin yleistyksiin, joita ei kuitenkaan voida tehdä aivan suoraviivaisesti (mts. 19). Nimitaitoa tutkiessa selvitetään nimenkäyttäjän taitamaa nimistöä yksityiskohtaisesti ja pyritään luomaan useiden samassa yhteisössä asuvien nimioppaiden nimitaidosta yleiskuva.

Nimioppaiden muodostama joukko erilaisia Höljäkän asukkaita ja kylän nimistön käyttäjiä antaa kuvan siitä, mitkä paikannimet ovat yleisimpiä eli mitä nimiä osataan tai tunnistetaan. Olen luokitellut nimioppailta nimestämistäni paikannimistä yleisimmiksi ne, jotka on osannut tai tunnistanut vähintään yhdeksän nimiopasta eli yli puolet haastatelluista. Pieni joukko erilaisia höljakkäläisiä ei edusta koko kylän väestöä niin, että tulokset olisivat yleistettävissä koko kylää koskeviksi, mutta se avaa mielenkiintoisen näköalan höljakkäläiseen nimimaisemaan.

Osattujen ja tunnistettujen nimien taustalla on niin yleisiä kuin yksilöllisiäkin syitä siihen, miksi nimi tiedetään ja sitä käytetään tai mistä yhteydestä nimi on oppaalle tuttu. Nimenosaamis- tai paremmin nimenoppimisiksi on luokiteltu omistus, käyttö, työnteko, tapahtuma, ominaisuus, sijainti, asukas, suulliset ja kirjalliset lähteet sekä nimen muoto (Vauhkonen 2000). Koska vakituiset ja etähöljakkäläiset tarjoavat nimistöä eri ajoilta, on kiehtovaa koota kuvaa sekä yhteisestä höljakkäläisestä nimimaisemasta että tarkastella näiden kahden erilaisen ryhmän välisiä eroja yksittäisten nimien osalta.

Yleisimpiä niin vakituisten kuin etähöljakkäläisten osaamia tai tunnistamia paikan-nimiä on yhteensä 56, joista 24 asutusnimiä, 13 vesistönimiä, 11 artefaktin nimiä ja kahdeksan maastonimiä. Kaikkien tai lähes kaikkien (15–16) nimioppaiden osaamia tai ainakin tunnistamia nimiä ovat Jurttivaara 'vaara', Konnanlampi 'lampi', Kyllästämö, Nuorisoseurantalo, Pielinen 'järvi', Porosaari 'saari', Pysäkinlampi 'lampi', Retusaari 'saari', Saarilampi 'lampi' ja Suomala 'talo'. Lisäksi 13–14:n nimioppaan osaamia tai tunnistamia nimiä ovat Everikinlampi 'lampi', Hautausmaa, Konnanvaara 'vaara', Lounatlampi 'lampi', Metsätyömieskoti, Putso 'talo', Pyyjoki 'talo', Timola 'talo' Höljäkän rannalla' ja Uurontie. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin Höljäkän yleisimpiä paikannimiä paikanlajeittain, ja selvitän, millaisia paikkoja nimet tarkoittavat.

Asutusnimistö on yleisimmin osattua tai tunnistettua nimistöä, ja pääosin yleisimmin tunnetaan vanhat talonnimet. Jos talon asukkaat ovat vaihtuneet vuosien ja vuosikymmenten aikana, voi jokainen yksittäinen nimenkäyttäjä muistaa yhden tai jopa useamman asukkaan nimellä taloja. Ainoa kaikkien osaama asutusnimi on talonnimi Suomala. Talo ja sen asukkaat ovat tulleet elämän varrella tutuiksi työn tai tuttavuus-suhteiden kautta, ja Suomala kuuluu Höljäkän vanhimpaan ja yhä asuttuun talokantaan. Nimenosaamista vahvistaa sekin, että nykyisin talossa asuu kylätoiminnassa

aktiivisesti mukana oleva lapsiperhe.

Kaikista nimioppaista 13 osaa myös talonnimen Timola sekä asuinpaikan nimen (Uuron) Metsätyömieskoti. Timola on Suomen tavoin Etelä-Höljään vanhoja taloja. Timola ei kuulu kauempana Pohjois-Höljässä asuvien Viljon (vh), Markun (vh) eikä Eevan (eh) nimitaitoon, mutta sitä vastoin muille nimioppaille talo on joko läheinen maantieteellisesti tai tuttavuussuhteiden kautta. (Uuron) Metsätyömieskoti on Pohjois-Höljässä sijaitseva palveluasuntola eläkkeellä oleville puu- ja metsätalouden työmiehille. Talonnimet Putso ja Pyyjoki osaa 12 ja tunnistaa yksi nimiopas. Putso on tuttu asukkaastaan Putson Atsosta eli Atso Heikurasta sekä talon pitkästä ja värikkästä historiasta: Putsossa ovat vanhemmat pohjoishöljäläiset käyneet kouluaan ja paikka muistetaan nykyäänkin entisestä isännästäan valtiopäivämies Mikko Heikurasta ja talossa runonkerumatkoillaan vierailleesta Elias Lönnrotista. Pyyjoki kuuluu Suomen tavoin Höljään vanhimpaan ranta-asutukseen, ja moni kertoo tuntevansa paikan nimenomaan asukkaastaan.

Kahdentoista nimioppaan nimitaidossa esiintyvät osattuina talonnimet Haarakivi tarkoittaen virallisesti sen nimistä taloa, Konnanlampi ja Mäntylä. Sekä talonnimen Nevala että Purola osaa 11 nimiopasta ja tunnistaa yksi, ja Tuomaanaho on yhdeksän osaama ja kolmen tunnistama talon nimi. En ole laskenut Haarakivi-nimiin mukaan kahta tapausta, joissa nimi yhdistetään naapuritaloon. Erityisesti vanhempi väki yhdistää Haarakiven kylän taksinkuljettajaan, ja nuoremmille paikka on tuttu talon nuoren emännän vuoksi. Monelle nimioppaalle talo on myös lähinaapuri. Konnanlampi on yksi Höljään vanhoista ja isoimmista taloista, ja talo tunnetaan paitsi asukkaistaan myös historiastaan muun muassa yhtenä kylän vanhoista kestiekievareista. Höljään yksi iso talo, Mäntylä, puolestaan on tuttu maaseutumatkailupalveluistaan. Nevala ja Purola ovat myös Etelä-Höljään vanhempaa talokantaa. Tuomaanaho on Pohjois-Höljään vanhempaa asutusta, ja vanhempien nimioppaiden nuoruudessa talossa on toiminut kauppa.

Yksitoista nimiopasta osaa tai tunnistaa talonnimet Jurtti, Jännevaara (virallisesti Jännevaara), Keskus 'talo, jossa on toiminut aiemmin kylän puhelinkeskus' ja Sipukkala. Jurtti kuuluu Höljään vanhimpaan asutukseen. Talo on toiminut niin kestiekievarina kuin koulunakin. Jännevaara on Pohjois-Höljään vanhoja isoja taloja, johon monella nimioppaalla on tai on ollut kontakti asukkaiden tai viljelysmaan vuokraamisen tai ostamisen kautta. Keskus on puolestaan ollut Höljään keskustaajaman ydin aikana, kun puhelinyhteydet tulivat Höljään ja kaikki viestiliikenne kulki talon kautta. Sipukkala puolestaan sijaitsee kilometrin päässä kyläkeskuksesta Vanhan Lieksantien eli Mätäsvaarantien ja Pohjois-Höljään haarautuvan Uurontien risteyksessä. Myös talonnimestä muutamalla nimioppaalla on muotoperusteisiin pohjaava oma tarinansa: tilan kolmiomainen muoto on virittänyt nimenkäyttäjien mielissä monenlaisia kansan-etymologioita.

Asutusnimien joukossa ovat kymmenen nimioppaan taitamat talonnimet Ahoranta ja Rivi, Maunola-nimen osaa yhdeksän ja tunnistaa yksi, Vastalahti-nimen osaa kahdeksan ja tunnistaa kaksi. Ahoranta sijaitsee Lieksan suuntaan vievän vanhan maantien varressa, talo näkyy tielle ja risteyksessä on nimikyltti. Talon asukkaat ovat aktiivisia ja näkyviä persoonia, jotka tunnetaan kyläläisten keskuudessa. Rivi on kylän keskustaajamassa olevan rivitalo-osakeyhtiön elliptinen nimi. Höljään Rivi -asunto-osakeyhtiön virallinen nimi näkyy pihassa olevassa kyltissä Höljäänrannantielle. Maunola puolestaan sijaitsee hieman syrjässä kulkuväyliltä: Konnantieltä haarautuu tälle kylän vanhimpien tilojen joukkoon kuuluvalla paikalla oma tie. Talon vanha isäntä on kuitenkin niin Höljässä kuin laajemminkin Nurmeksessa tunnettu lähiseudun ainoana ammattikalastajana. Vastalahtikin sijaitsee hieman syrjässä pääkulkuväylältä,

Hökänniementieltä, josta Pielisen rannassa olevalle talolle on kuitenkin nimikyltti.

Yhdeksän nimioppaan nimitaitoon kuuluvat nimet Kesäniemi, Notkola ja Näivö. Saarilampi ja Tuulivaara ovat kahdeksan osaamia ja yhden tunnistamia nimiä. Kesäniemi sijaitsee kaukana itäisessä Höljäkässä lähes Hökänniementien päässä. Paikka ja sen asukkaat tunnetaan vuosien varrelta siitä, että he ovat viljelleet mansikkaa myyntiin ja olleet ainakin näin liiketoiminnan kautta olleet yhteydessä useisiin kyläläisiin. Notkola on pohjoishöljäkkäläinen talo Putsontien varresta, joka on kaikille nimenosaajille tuttu isännästäan. Näivö puolestaan on talo Hökänniemessä, joka on ainoa asukkaanimellä yleisesti osattu asutusnimi. Virallista nimeä Särkkälä ei monikaan tiedä eikä sitä ainakaan käytetä. Sen sijaan pohjoiskarjalaiseen nimikorvaan erikoisempi karjalainen sukunimi sopii käyttäjilleen paremmin. Saarilampi on talo samannimisen lammen rannalla Uurontien varressa, ja myös asukkaat ovat tuttuja useimmille nimioppaille. Tuulivaara on entinen asuinpaikka ja nykyinen vapaa-ajanasunto lounais-Höljäkässä Suomalan, Nevalan ja Timolan lähellä. Talon entiset asukkaat tai nykyiset omistajat ovat monille tuttuja.

Vesistönimistä Pielinen on luontevasti kaikkien osaama nimi, mutta myös merkittävien kulkuväylien varrella sijaitsevat suuret lammet Konnanlampi ja Saarilampi sekä Pielisellä olevat läheiset suuret saaret Porosaari ja Retusaari ovat kaikille osattuja tai tunnistettuja nimiä. Keskustaajaman lammista Pysäkkilampi, jonka rannassa on kylän uimaranta, on 14 nimioppaan osaama ja vain yhden tunnistama. Lammen vanha rinnakkaisnimi Pieni Everikinlampi ei kuulu yleisimpien nimien joukkoon. Toinen keskustaajaman lampi, Everikinlampi, on 13 nimioppaan osaama nimi, eikä sen nuorempi rinnakkaisnimi Koulunlampi ole kovinkaan yleinen. Yhtä yleiseksi Everikinlammen rinnalle nousee kymmenen osaama ja kolmen tunnistama nimi Lounatlampi, sillä tarkoite sijaitsee kylää halkovan kantatien varressa, vanhan ja uuden tien risteyksessä.

Yhdentoista nimioppaan osaama tai tunnistama on Pielisellä saaren nimi Ollikainen, joka on vesillä liikkuville tuttu pysähdyspaikka. Saareen on rakennettu kalamaja, joka on vapaasti kaikkien käytössä. Kymmenen nimioppaan nimitaidossa esiintyy osattu nimi Valkeislammet, joka tarkoittaa kolmen lammen ketjua Höljäkän keskustaajamaan tuovan Höljäkäntien varressa. Yhdeksän nimioppaan osaamat tai tunnistamat nimet ovat myös Jurttipuro, Lekkulampi ja Varpo 'saari'.

Artefaktien nimistä kaikki ovat ainoastaan osattuja eli jos nimi kuuluu nimitaitoon, tietää nimenkäyttäjä sen tarkoitteen ja osaa paikantaa sen kylän alueelle. Kyllästämä ja Nuorisoseurantalo ovat 15 nimioppaan osaamia nimiä. 14 nimiopasta osaa nimen Uurontie ja 13 nimitaitoon kuuluu Hautausmaa. Yksitoista nimiopasta mainitsee Mätäsvaarantien, kymmenen puolestaan kylän entisten kauppojen nimet, Jukola ja Kauppayhtiö. Yhdeksän nimioppaan taitoon sisältyvät paikannimet Haarakiventie, Höljäkäntie, Pysäkki 'juna-asema' ja Raja-Karjala 'entinen kauppa'.

Maastonimistä yleisimpien nimien joukkoon yltävät kylän keskellä sijaitseva ja vuosikymmeniä vilkkaan yritystoiminnan keskuksena toiminut Jurttivaara, joka on kaikkien nimioppaiden osaama nimi, kauas joka puolelle kylää näkyvä Konnanvaara on 13 osaama ja yhden tunnistama nimi ja Heinävaara, jolla sijaitsee useita entisiä asuinpaikkoja ja nykyisiä vapaa-ajanasuntoja, osaa 11 ja tunnistaa yksi nimiopas. Jänevaara vaarannimenä on kymmenen osaama ja yhden tunnistama nimi, Haarakivi 'kivi' ja Lounatvaara ovat molemmat kymmenen nimioppaan nimitaidossa osattuja nimiä. Kaikkien näiden nimet näkyvät kylteissä sellaisinaan tai teiden nimien määriteosina. Yhdeksän nimioppaan osaamat tai tunnistamat nimet ovat tarinasta tuttu Ryöninkivi ja asuttu Saarivaara.

Yhteiseksi höljäkkäläiseksi nimistöksi muodostuvaa paikannimien joukkoa tarkasteltaessa huomataan yleisten nimenosaamis-/nimenoppisimissyyden selittävän sitä,

miksi nimiä osataan tai opitaan. Luontevasti asutusnimistössä pääsyy on asukkaan tunteminen, kun taas luontopaikkojen nimet opitaan ja osataan yleensä sijainnin ja ominaisuuden vuoksi. Niin kulttuuri- kuin luontonimistön oppimista ja osaamista vahvistaa paikan käyttö. Muita syitä yleisesti taidettujen nimien oppimiseen ja osaamiseen ovat nimen muoto, paikkaan liittyvä tapahtuma, työnteke, omistus sekä suulliset ja kirjalliset lähteet. Jotkin edellä mainituista syistä ovat yleensä yksilökohtaisia eivätkä yleisiä, kuten nimen muodon mieltäminen erikoisemmaksi, yksittäinen paikkaan liittyvä lapsuuden tapahtuma tai yhden suvun omistussuhde paikkaan.

Höljökkäläistä aineistoa tarkasteltaessa voi havaita seikkoja, jotka vahvistavat nimen osaamista tai tunnistamista useampien nimenkäyttäjien keskuudessa. Nämä seikat ovat tarkoitteen suuri koko tai sen keskeinen sijainti, paikassa tapahtuvan toiminnan merkittävyys, nimen esiintyminen tienviitoissa ja kylteissä, paikkaan liittyvä tarina tai erikseen asutusnimistössä merkitsevää on se, että asukas on aktiivinen, persoonallinen tai muuten näkyvä henkilö yhteisössään. Luontonimissä (esimerkiksi Haarakivi, Ryöninkivi, Valkeislammet) tulee esiin, miten miehet osaavat tai tunnistavat luontopaikkojen nimiä enemmän kuin naiset. Sen sijaan vakituisten ja etähöljökkäläisten välillä on huomattavissa selvä ero rakennetun nimistön osalta: paikkojen entiset tarkoitteet (esimerkiksi rakennus on toiminut aiemmin kauppana) elävät vahvemmin etähöljökkäläisten nimitaidossa. Niinpä Jukola, Kauppayhtiö ja Raja-Karjala kuuluvat kaikkien etähöljökkäläisten nimitaitoon, kun vakituisista höljökkäläisistä vain muutama mainitsi nimiä. Syynä tähän ei välttämättä ole se, etteikö vanhempi vakituinen höljökkäläinen tietäisi nimeä, mutta tarkoite on muuttunut hänen nimitaidossaan konkreettisesti asuinpaikaksi, joten Raja-Karjala on nykyisin Juutinen. Samoin osoitemuutoksen myötä tienristeyksiin ilmestyneet kylttinimet vaikuttavat vahvemmin kylällä vakituisesti asuvien nimitaitoon, kun taas etähöljökkäläisillä niillä ei ole yhtä suurta merkitystä, vaan teistä puhutaan vanhaan tapaan esimerkiksi sen mukaan, mihin taloon tie vie. Vakituiset höljökkäläisten osaavat yleisemmin myös keskustaajamaan 1980-luvulla rakennetun rivitalon nimen Rivi.

Höljökkäläisten yhteisessä nimistössä asutusnimistö on suurin ryhmä, viljelysnimistö puolestaan pienin. Luontonimistä vesistönimet ovat selvästi maastonimiä osatumpaa nimistöä, ja artefaktien nimet muodostavat vesistönimien jälkeen kolmanneksi suurimman paikannimiryhmän. Yksilölliset erot höljökkäläisten kesken ovat kuitenkin melko suuria. Pääasiassa näihin vaikuttavat harrastuneisuus, mutta myös iällä on vaikutuksensa.

5.2 Rinnakkaisnimet

Nimitaitohaastatteluilla keräsin nimiä yhteensä 756 paikalle. Näistä nimistä yhteensä 213 paikalla on yksi tai useampi rinnakkaisnimi. Rinnakkaisnimiä on luontonimistössä enemmän vesillä (34 tarkoitetta) kuin mailla (10 tarkoitetta). Yleisimpiä rinnakkaisnimet ovat asutusnimistössä (124 tarkoitetta), ja artefaktien nimillä rinnakkaisnimiä on 41 tarkoitteella. Viljelysnimillekin aineistossa on rinnakkaisnimi neljälle tarkoitteelle. Kulttuurinimillä on siis selvästi enemmän rinnakkaisnimiä (169 tarkoitteella) kuin luontonimillä (44 tarkoitteella). Rinnakkaisnimiä eri paikanlajiryhmissä eri tarkoitteille on yhteensä 332, ja yhden tarkoitteen rinnakkaisnimimäärä vaihtelee yhdestä viiteen nimeen.

Rinnakkaisnimistä sekä leksikaalisesti että syntaktissemanttisesti eroavat nimet (Likosaari ~ Palosaari ~ Toinen Suusaari) ovat syntyneet eri lekseemeistä, ja niiden taustalla ovat eri nimenantoperusteet. Samoin Pienen Everikkilammen rinnakkaisnimenä

käytetty Pysäkkilampi on samalla tavalla leksikaalisesti ja syntaktissemanttisesti eroava rinnakkaisnimi, mutta sen sijaan samasta paikasta käytetty kolmas rinnakkaisnimi Pieni Everikki eroaa ensin mainitusta ainoastaan leksikaalisesti eli nimi on lyhentynyt. Tällaisia rinnakkaisnimiä Höljäkän nimistössä esiintyy runsaasti: Lounat-vaara ~ Lounat 'vaara'; 'entinen asuinpaikka', Polkimenvaara ~ Polin 'vaara', Kanasaari ~ Kana 'saari', Ruukinsarat ~ Ruukki 'pelto', Uuro ~ Uuron koulu tai nykyinen Uuron metsätyömiestalo, Hinkalolato ~ Hinkalo 'lato'. Höljäkän nimistössä esiintyy myös määriteosaltaan lyhentyneitä rinnakkaisnimiä, vaikkakin vähemmän kuin perusosaltaan lyhentyneitä: Jurttipuro ~ Puro, Retusaari ~ Saari, Saarilammensaari ~ Saari, Urheilukenttä ~ Kenttä. Näille kaikille on yhteistä se, että paikka on nimenkäyttäjälle maantieteellisesti hyvin läheinen ja keskeisen toiminnan paikka. Höljäkkäläisen nimistön rinnakkaisnimitapauksista löytyy myös paikkoja, joilla on monenlaisia nimivariantteja. Yksi on Suomalalan kalasauna (omistussuhteen mukaan nimetty) eli Saunalahden kalasauna (sijainnin mukaan nimetty). Samaisesta paikasta käytetään lisäksi lyhentyntä rinnakkaisnimeä Kalasauna, mutta myös redusoitunutta (eli nimen keskellä oleva elementti on elliptoitunut) rinnakkaisnimeä Saunalahdensauna.

Asutusnimistölle tyypillinen rinnakkaisnimisyys tarkoittaa sitä, että talonnimen rinnalla käytetään asukkaannimeä tarkoittamassa taloa. Näin esimerkiksi Konnanlampi on Herranen, Purola on Korhonen, Putso on Heikura, Pyyjoki on Eskelinen ja niin edelleen. Hyvin tavallista on myös henkilönnimestä johdettu talonnimi, jota käytetään rinnakkain asukkaannimen kanssa: Ikonen ~ Ikola, Suhonen ~ Suhola, Tolvanen ~ Tolvala, Ristola ~ Karjalainen, Ollinaho ~ Ollinmökki ~ Olavi Heikura ja Valle ~ Vallenmökki. Tavallisia ovat myös köllinimet rinnakkaisina asutusniminä, esimerkiksi Tippa-lita ~ Eskelinen ~ Ahoranta, Tätserintalo ~ Elvi Nevalainen ~ Mäntylä ja Voitto Kortelainen ~ Mutkala. Virallisia talonnimiä esiintyy myös jonkin verran käytetympien asutusnimien rinnalla. Niinpä esimerkiksi tutumpien Koppalan, Sipukkalan ja Timolan rinnalla esiintyvät viralliset nimet Askola, Tienhaara ja Rantala.

Nopeimmin mutta myös kestävästi rinnakkaisnimisyyden syntymiseen vaikuttavat asuntojen omistus- tai haltijasuhteen muutokset. Niinpä sama asuinpaikka voi elää saman nimioppaan nimitaidossa niin vuosikymmenten takaisten asukkaiden mukaan annettujen asutusnimien kuin nykyhetken omistajan nimenkin mukaan. Esimerkiksi ennen talo oli Veikko Vartiainen, mutta nykyään Tarmo Tuhkanen, tai Vahtitupanakin tunnettu, ratakartalle rakennettu talo on ollut myös Rokkanen sekä Issikainen, mutta nykyään Pekka Sorsa. Nopeasti muuttui myös entisessä koulurakennuksessa oleva asuinpaikan nimi, kun nimioppaalle paikka oli ollut edellisenä talvena Jänikset, mutta talokauppojen jälkeen Ollikaiset.

Höljäkän nimistöstä ovat saarien nimet mielenkiintoinen esimerkki elliptoituneista rinnakkaisnimistä. Joidenkin saarien nimien määriteosan perään on välttämätöntä liittää perusosa -saari ja toisiin ei. Näin esimerkiksi Retusaari ei voi olla rinnakkaisnimeltään *Retu, vaikkakin nimioppaat, joilla on läheinen kontakti paikkaan lyhentävät nimen Saareksi. Myöskään Porosaari ei voi olla *Poro, Lehtosaari *Lehto, Koivusaaret *Koivut tai Suusaaret *Suut. Sen sijaan Lokki, Kana, Varpo ja Riepo riittävät saarien nimiksi, vaikka tarvittaessa voidaan lisätä perusosa -saari. Kolmantena ovat saarien nimet, joille ei missään yhteydessä lisätä perusosaa: Ollikainen, Tessukka, Karahka ja Piipponen.

Höljäkkäläisessä nimistössä rinnakkaisnimitapaukset ovat tavallisimpia asutusnimistössä: yleensä talonnimen rinnalla käytetään asukkaannimeä ja lisäksi talolla voi olla virallinen nimi, jota ei kuitenkaan käytetä. Samatarkoitteisilla artefaktien nimillä ovat rinnakkaisnimet usein määriteosaltaan erilaisia, sillä nimillä on eri nimenanto-perusteet: esimerkiksi sama tie voi viedä tien- ja nimenkäyttäjän näkökulmasta riippuen eri paikkoihin, ja siksi tie nimetään eri tavalla. Vesistönimistössä rinnakkaisnimi-

tapaukset ovat puolestaan perusosaltaan tai joskus vaihtoehtoisesti määriteosaltaan ellipitoituneita.

5.3 Tarkoitteen vaihtuminen ja nimien toistuminen

Nimen tarkoite vaihtuu, kun tarkoitteeseen liittyvä toiminta muuttuu. Tarkoite vaihtuu niillä nimioppailla, joiden entiseen ja nykyiseen elämään liittyy niin tarkoitteen vanha kuin uusikin toiminta. Esimerkiksi Kauppa eli Jukola oli 1900-luvun lähes kokonaan kauppana, kunnes 90-luvun alussa se muuttui yksityiskodiksi. Samoin kävi Koulun, jossa nimenomaan tarve eritellä koulukiinteistön kaksi osaa, Vanha koulu ja Uusi koulu, tuli ajankohtaiseksi, kun rakennukset siirtyivät asuinkäyttöön eri omistajille. Mutta saattoihan olla, että vielä kouluna toimiessaan ihmiset käyttivät Vanha- ja Uusi koulu-nimityksiä, ellei sitten puhunut Ala- ja Yläkoulusta.

Sama nimi toistuu, kun nimi siirtyy tarkoittamaan eri paikkaa kuin aiemmin ja vanhasta tarkoitteesta tulee nimenkäyttäjälle merkityksetön tai hän ei ole sitä edes alunperin osannutkaan. Tällainen on esimerkiksi Konna, joka on annettu 1900-luvun alussa junaseisakkeen nimeksi läheisten suurten luontokohteiden, Konnanvaaran ja Konnanlammen mukaan. Kun junaliikenne Joensuu-Kontiolahti -radalla on hiljentynyt, ovat pienet seisakkeet tulleet merkityksettömiksi eikä juna enää ole ihmisille tärkein kuluneuvo yksityisautoilun vähitellen yleistyttyä 1900-luvun jälkimmäisen puoliskon aikana. Niinpä Konna on alkanut tarkoittaa junaseisaketta ympäröivää laajempaa aluetta. Aivan samoin on käynyt myös nimelle Koivula. Molempien nimien asemaa vahvistaa alueen nimenä myös se, että ne esiintyvät tienristeyksissä viittaniminä. Nimistön muuttumista edelleen osoittaa se, että kahdelle nimioppaalle Konna tarkoittaa myös vaaraa.

Uuro-nimellä on ollut pitkä ja monimutkainen kehityspolku. Luontonimenä nimi esiintyy Uuronpuron ja Uuronsuon nimissä. Tilalle, joka lohkaistiin Putsosta koulurakennusta varten, saatiin nimi aluetta halkovan puron mukaan. Kun koulu nimettiin pitkällisen hallintoprosessin jälkeen Uuron kouluksi, on nimi seurannut myös myöhemmin entisen koulun tiloissa jatkaneen metsätyömieskodin nimeen. Nykyään sekä Uuron metsätyömieskoti että pelkkä Uuro tarkoittavat tuota asuinpaikkaa, ja kantatie 73:n varteen pystytetty kyltti takaa sen, että alue tunnetaan myös laajemmin samalla nimellä.

Paikannimen säilyminen tarkoitteen vaihtuessa on tavallista sellaisissa tapauksissa, kun vanha nimi säilyy paikan käyttötarkoituksen muuttuessa. Niinpä Höljäkässäkin monet appellatiivin kaltaiset nimet tarkoittavat paikkoja, joilla ei enää ole alkuperäistä käyttötarkoitusta. Samoin käy niissä tapauksissa, joissa jonkin tarkkarajaisen luontokohteen tai rakennetun paikan nimi yleistyy tarkoittamaan sitä ympäröivää laajempaa aluetta. Sen sijaan nimi Jurtti edustaa harvinaisempaa tapausta, jossa sama nimi on vaihtanut tarkoitettaan höljäkkäläisten nimistössä: Jurttipuron varressa sijaitseva talo Jurtti on vanha nimi ja erityisesti vanhemmille nimioppaille elävä nimi nykyäänkin. Kuitenkin kun läheiselle Jurttivaaralle perustettiin 1960-luvun lopulla laskettelu- ja matkailukeskus, vakiintui nimi vuosikymmenten kuluessa niin kyläläisten kuin muidenkin nurmekselaisten kielenkäytössä lyhemmin Jurtiksi. Eritarkoitteiset nimet ovat näin saaneet eri kautta saman nimen. Huomattavaa on, ettei nuoremmat nimioppaat enää osaa tai edes tunnista nimeä talonnimenä.

5.4 Vakituisten ja etähöljökkäläisen nimitaidon vertailua

Paikannimiä sisältyy niin vakituisten kuin etähöljökkäläistenkin nimitaitoon lähes saman verran. Vakituksilla höljäkkäläisillä on keskimäärin 164 nimeä ja etähöljökkäläisillä 184. Yhteinen keskiarvo on siis 174 nimeä. Vakituisten höljäkkäläisten taitamien nimien määrää laskee nimioppaiden iällinen hajonta, sillä heidän joukossaan on kolme 1980-luvulla syntyntä nuorta.

Etähöljökkäläisten miesten nimitaito on määrällisesti suurempi kuin etähöljökkäläisillä naisilla. Sen sijaan vakituisten höljäkkäläisten ryhmässä sukupuolierot eivät ole selviä. Nimitaidon vertailu eri-ikäisten nimioppaiden kesken on vaikeaa, koska vakituisten ja etähöljökkäläisten ryhmien ikärakenteet poikkeavat toisistaan. Yksittäisiä nimioppaita vertailtaessa voi havaita, miten nuoremmilla nimitaidon suuruus ja laajuus pienenee ja miten työikäisten nimitaito on runsainta ja monipuolisinta. Samalla on kuitenkin huomattava, että harrastuneisuus osoittautuu ikää tai sukupuolta vahvemmaksi nimitaitoon vaikuttavaksi tekijäksi. Sama havainto on tehty myös aiemmissa tutkimuksissa: liikkuminen kotikylällä ja kiinnostuneisuus kotiseutua kohtaan vaikuttavat vahvimmin nimien osaamiseen (Ainiala ym. 2000: 352).

Vauhkonen on tutkinut 18 eri-ikäistä nimiopasta, ja havainnut toisaalta miesten ja toisaalta nuorten tyttöjen osaavan nimiä eniten. (2000: 67). Sukupuolten välillä höljäkkäläisessä nimitaidossa syntyy ero ainoastaan iältään tasaisemmassa etähöljökkäläisten ryhmässä. Vaikka tämän tutkimuksen nimioppaiden ikärakenne ei mahdollista vertailua Vauhkosen tuloksiin, voidaan todeta, että 1980-luvulla syntyneistä nimioppaista mies osaa nimiä enemmän ja laajemmin kuin kaksi saman ikäryhmän naista. Myös lasten nimitaitoa tutkineen Kurosen mukaan poikien nimitaito on laajempi kuin tyttöjen (2001: 69). Vauhkonen (2000: 67) pitää ikää merkityksellisempänä nimitaidon selittäjänä kuin sukupuolta, muttei korosta mielestäni riittävästi harrastuneisuuden merkitystä: höljäkkäläisen aineiston valossa harrastuneisuus vaikuttaa nimitaitoon ikääkin enemmän.

Kuronen (2001: 70) on havainnut, että lasten nimitaidossa on enemmän kulttuuri- kuin luontonimiä. Myös höljäkkäläinen aineisto paljastaa, että kulttuurinimet korostuvat nuorempien nimitaidossa. Mielenkiintoista on, että myös nimiympäristöstään ajallisesti ja fyysisesti etääntyneet etähöljökkäläiset taitavat enemmän kulttuurinimiä. Samoin Kurosen tulosten kanssa yhtenevää on se, että nuorten nimitaito keskittyy kodin ympäristöön ja kyläkeskukseen.

Osattujen nimien määrällinen keskiarvo on vakituksilla höljäkkäläisillä 158 ja etähöljökkäläisillä 175 paikannimeä. Koko nimiopasjoukon keskiarvo on 167 osattua nimeä. Molemmilla ryhmillä on yhtä suuri osuus kaikkia nimiä ja osattuja nimiä nimitaidossaan. Eroa heidän välillään syntyykin tunnistettujen nimien kohdalla.

Tunnistettuja nimiä on vakituisten höljäkkäläisten nimitaidoissa keskimäärin seitsemän ja etähöljökkäläisillä kymmenen. Keskiarvo on yhdeksän tunnistettua nimeä. Näin vakituisten höljäkkäläisten nimitaidossa tunnistettujen nimien osuus on selvästi muuta nimitaitoa pienempi, mutta etähöljökkäläisillä se sitä vastoin on suurempi. Etähöljökkäläiset naiset tunnistavat nimiä eniten (7,5 %), mutta miehet vain 4,5 %. Vakituisten höljäkkäläisten sukupuoliryhmien kesken ero on pienempi: naisten nimitaidossa 5 % on tunnistettuja nimiä ja miesten 4,5 %. Nimien tunnistamiseen vaikuttaa se, että vanhoja tuttuja paikannimiä ei enää käytetä aktiivisesti ja nimen tarkoite tai sen sijainti on unohtunut. Toisaalta tunnistettuja nimiä ovat ne, jotka on opittu suullisista tai kirjallisista lähteistä.

Vauhkonen (2000: 67) ei ole nähnyt aineistonsa valossa tunnistettujen nimien roolia nimitaidossa kovinkaan merkittävänä. Mielestäni tämä marginaalinen nimitaidon osa

kuvaa kuitenkin mielenkiintoisella tavalla paitsi vakituisten ja etähöljakkäläisten myös eri-ikäisten nimioppaiden eroja: nuorimmilla nimioppailla tunnistettuja nimiä on eniten. Taustalla vaikuttaa ympäristössä liikkumisen ja toimimisen muuttuminen teknisemmäksi, sillä autolla päästään nopeasti teitä pitkin paikasta toiseen. Toisaalta ne, jotka ovat kiinnostuneet kotiseudustaan ja sen historiasta, voivat kehittää nimitaitoaan lukemalla tai kuuntelemalla vanhempien ihmisten kertomuksia. Paikannimet ovat muuttuneet konkreettisesta abstraktimmaksi.

Valtaosalla niin vakituisista kuin etähöljakkäläisistäkin suurin paikanlajiryhmä nimitaidossa on asutusnimistö. Vain yhdellä vakituksella höljäkkäläisellä ja yhdellä etähöljakkäläisellä miehellä asutusnimistö jää toiselle sijalle vesistönimien jälkeen. Vakituisten höljäkkäläisten, joilla asutusnimet ovat suurin paikanlajiryhmä, asuinpaikkojen nimien keskimääräinen osuus nimitaidosta on 49 %, ja myös eniten asutusnimiä taitavien etähöljakkäläisten osuus on samansuuruinen. Sen sijaan ne miesnimioppaat, joilla asutusnimistö ei ole suurin paikanlajiryhmä, taitavat asutusnimistöä tuntuvasti keskiarvoa vähemmän: vakituksella höljäkkäläisellä osuus on 30 % ja etähöljakkäläisellä vain 24 %. Syitä ovat nimioppaiden harrastuneisuus ja etähöljakkäläisen osalta vähäinen yhteydenpito muihin kyläläisiin.

Toiseksi suurimman paikan lajin asemasta höljäkkäläisten oppaiden nimitaidossa kilpailevat artefaktien nimet ja vesistönimet. Vakituksista höljäkkäläisistä kolmella artefaktien nimiä on enemmän kuin vesistönimiä. Keskimmäisen ikäryhmän miehellä (s. 1953) artefaktien nimiä on hieman enemmän, mutta nuorimmilla naisnimioppailla (s. 1982 ja 1985) artefaktien nimien osuus on selvästi suurempi kuin vesistönimien. Etähöljakkäläisten ryhmässä artefaktien nimiä on enemmän kuin vesistönimiä viidellä nimioppaalla, kahdella vanhimmalla (s. 1938 ja 1942) ja kolmella nuorimmalla (s. 1952, 1957 ja 1964). Jokaisella heistä artefaktien nimiä on kuitenkin vain hieman enemmän.

Vesistönimet ovat toiseksi suurin paikanlajiryhmä neljällä vakituksella höljäkkäläisellä. Heitä ovat vanhemman ikäryhmän nainen (s. 1925) sekä mies (s. 1926), jolla asutusnimet ovat suurin paikanlajiryhmä, sekä keskimmäisen ikäryhmän nainen (s. 1963) ja nuorimman ikäryhmän mies (s. 1982). Molemmilla naisilla vesistönimiä on jonkin verran artefaktien nimiä enemmän, mutta miehillä ero on selvästi pienempi, vain muutama prosenttiyksikkö. Etähöljakkäläisistä kahdella, vanhemman ikäryhmän naisella (s. 1943) ja miehellä (s. 1945), vesistönimet edustuvat nimitaidossa suurempana ryhmänä kuin artefaktien nimet. Naisella ero on hyvin pieni, mutta miehellä erittäin selvä, lähes kolminkertainen.

Artefaktien nimet ovat siis kokonaisuudessaan suurempi paikanlajiryhmä kuin vesistönimet, mutta artefaktien nimet korostuvat nimenomaan etähöljakkäläisten nimitaidossa. Niillä kahdella nimioppaalla, joilla vesistönimet ovat suurin paikanlajiryhmä, artefaktien nimien osuus eroaa suuresti. Vanhemman ikäryhmän vakituksien höljäkkäläisen miehen (s. 1926), jolla vesistö- ja asutusnimistön osuudet ovat molemmat noin kolmanneksen, artefaktien nimiä on vajaa viidennes nimitaidosta. Sen sijaan nuoremman ikäryhmän etähöljakkäläisellä (s. 1950) vesistönimet muodostavat yli kolmanneksen, mutta asutus- ja artefaktien nimet edustavat molemmat vajaan neljänneksen osuudella nimitaidosta.

Vesistönimet ovat höljäkkäläisessä nimitaidossa melko runsaasti osattu paikanlajiryhmä. Tähän vaikuttaa kylän sijainti suuren järven rannalla: järvi tarjoaa elinkeino- ja virkistyskäytölle hyvät mahdollisuudet, sillä Höljässä vapaa-ajan kalastus on yleisesti suosittu harrastus, ja asuupa kylässä ammattikalastajakin. Höljään vesialueen moniin saariin on rakennettu kesämökkejä, ja muutamat saaret ovat kaikkien tuntemia hyviä marjapaikkoja. Jokaisella nimioppaalla on maastonimiä jonkin verran tai selvästi vähemmän kuin vesistönimiä. Nimitaidon rakenne on luontonimien osalta saman-

suuntainen kuin Laitikkalassakin tehdyssä tutkimuksessa (Ainiala ym. 2000: 346–347), ja syynä tähän on tekninen kehitys, joka on vaikuttanut ihmisten liikkumiseen. Vanhempien höljäkkäläisten haastatteluista ilmenee, miten esimerkiksi entisten asuinpaikkojen paikantaminen on vaikeaa, sillä taloihin kuljettiin ennen metsien läpi polkuja pitkin aivan toisesta suunnasta kuin nykyään rakennettuja teitä myöten (mm. EI).

Viljelysnimet muodostavat kaikkien höljäkkäläisten nimitaidossa pienimmän paikanlajiryhmän. Kolmella vakituisella höljäkkäläisellä nimioppaalla niitä ei esiinny nimitaidossa lainkaan, ja yleisemmin viljelysnimet edustuvat parin prosentin osuudella koko nimitaidossa. Toki muutamia laajemminkin peltojen ja niittyjen nimiä taitavia oppaita on; heidän nimitaidossaan viljelysnimien osuus on 6–7 %. Kaikki tällaiset oppaat ovat vahvasti sidoksissa samaan maataloon.

Kuten Pälkäneen Laitikkalassakin tehdyssä nimitaitotutkimuksessa, myös Höljässä asutusnimistö muodostaa pääasiallisesti suurimman paikanlajiryhmän. Samoin nimitaidon pienimmän osan muodostaa viljelysnimistö (Ainiala ym. 2000: 345.) Laitikkalaan verrattuna Höljään elinkeinot ovat olleet vuosikymmenten ajan hieman toisenlaiset, sillä Höljässä metsä- ja puutalous on ollut maanviljelyn ohella merkittävässä asemassa. Viljelysnimitaitoa on höljäkkäläisistä niillä, joiden kotona harjoitetaan tai on harjoitettu maanviljelyä. Toisaalta myös aiempi tutkimus osoittaa, että viljelysnimet katoavat ja muuttuvat helpommin kuin muu nimistö (Ainiala 1997: 215). Myös Kuronen on havainnut lasten nimitaidossa olevan vähiten paitsi viljelys- myös maastonimiä (2001: 69), joista jälkimmäinen siis muodostaa Höljässäkin toiseksi pienimmän nimitaidon paikanlajiryhmän.

Kulttuurinimien vallatessa alaa luontonomistolta maastonimet jäävät luontonomien keskinäisessä kilpailussa pienemmälle osuudelle lähes jokaisen nimioppaan nimitaidossa. Vain yhdellä etähöljäkkäläisellä naisella maasto- ja vesistönimiä on yhtä paljon hänen nimitaidossaan. Vesistönimiä on toisilla nimioppailla vain muutama prosenttiyksikkö ja toisilla yli 20 prosenttia enemmän kuin maastonimiä. Vesistönimiä on tuntuvasti enemmän niillä nimioppailla, jotka ylipäättään osaavat niin kaikkia nimiä ja kuin luontonomiäkin enemmän. Nämä nimioppaat liikkuvat luonnossa paljon, mutta laaja Pielisen vesialue Höljässä tarjoaa runsaammin selvärajaisia, nimettäviä paikkoja kuin maasto: tasaisen metsän keskeltä merkittävimmiksi paikoiksi nousevat tavallisesti vain korkeat vaarat.

Artefaktien nimet ovat yleisempien nimien joukossa lähes yhtä suuri ryhmä kuin vesistönimetkin, ja yleistäen voidaan sanoa, että mitä nuorempi nimiopas on, sitä enemmän hänen nimitaidossaan korostuvat artefaktien nimet. Tähän on syynä se, että nuoremmilla nimioppailla erityisesti luontonomien osuus on pienempi. Näin ollen rakennettu ympäristö nousee keskeiseen asemaan niin toiminnassa kuin nimien osaamisessakin. Samoin myös Kuronen on havainnut, että lapset taitavat enemmän artefaktien nimiä (2001: 70).

Nuori ikä ei kuitenkaan yksin selitä rakennetun nimistön korostumista nimitaidossa, sillä myös vanhemmat vakituiset höljäkkäläiset ja etähöljäkkäläiset taitavat enemmän artefaktien kuin vesistöpaikkojen nimiä. Syynä on harrastuneisuus, eli luonnossa liikkuminen joko ei kuulu vapaa-ajantoimintoihin tai liikkuminen Höljään luontopaikoilla rajoittuu vain muutamalle lomaviikolle vuodessa. Enemmän artefaktien nimiä on etähöljäkkäläisten kuin vakituisen höljäkkäläisten nimitaidossa. On myös otettava huomioon se, että etähöljäkkäläisten nimivarastoon kuuluu nykyisen asuinpaikan nimistö, joka voi jopa haitata kotikylän nimistön täsmällistä osaamista.

6 LOPUKSI

Tutkielmani tarkoituksena on ollut selvittää, millainen vaikutus ajallisella ja fyysisellä etäisyydellä on nimitaitoon. Nurmeksen Höljässä syntyneiden tai siellä nuoruusvuosistaan saakka asuneiden kyläläisten sekä nuoruusvuosien jälkeen kylästä pois muuttaneiden avulla minulla on ollut mahdollisuus selvittää yksilöittäin höljäkkäläistä nimitaitoa. Kahden erilaisen asukasryhmän, vakituisesti Höljässä asuvien ja lapsuuden kotikylässään säännöllisesti vierailevien, avulla olen voinut hahmotella erilaisista näkökulmista valotettua kuvaa Höljään nimistöä: eri tavalla kylän elämään sitoutuneet, eri-ikäiset, ammatiltaan ja harrastuksiltaan erilaiset miehet ja naiset tuovat monipuolisesti esiin Höljään tarinaa nimistön kautta.

Tässä tutkielmassa mielenkiinnon kohteena ovat yhtä lailla yksilölliset kuin eri taustatekijöiden vuoksi muodostuvien ryhmienkin sisäiset ja väliset nimitaidon yhtäläisyydet ja erot. Päätelmien kannalta merkittävimmät ryhmät muodostuvat vakituisista ja etähöljäkkäläisistä, mutta olen tarkastellut myös sukupuoli-, ikä- ja harrastuneisuusryhmien nimitaitoa.

Paikannimet ovat muuttuneet viimeisten vuosikymmenien aikana, ja tutkimuksissa on todettu noin puolet ja vähimmilläänkin noin kolmannes paikannimistä kadonneeksi. Syynä ovat olleet maaseudun muutokset eli asukkaiden vähentyminen ja maatalouselinkeinon harvinaistuminen. Enää ei maaseudulla ole tarvetta puhua niin monista paikoista kuin aiemmin, ja erityisesti mikrotoponyymit ovat kadonneet. (Ainiala 2001: 7.) Yhteiskunnalliset muutokset näkyvät myös Höljään nimistössä: erityisesti viljelysnimien määrä on hyvin pieni verrattuna nimiarkiston kokoelmiin. On kuitenkin huomattava, että vanhemmillakin nimioppailla viljelysnimistö on pieni, sillä Höljään kylällä on pitkä historia metsä- ja puutalouden alalla, eikä maanviljely ole ollut ennen 1960-70-luvun suurta maaltamuuttoakaan jokaiselle pääelinkeino. Väen vähentyminen on ja on ollut Höljässäkin arkipäivää jo pitkään. Syntyvyys on pienentynyt, kouluja on lakkautettu ja aivan viimeisen parin vuoden aikana asukasmäärä on pienentynyt yli 200:sta noin 170:een (Kyläsuunnitelma 2001 ja VRK 2003). Kuitenkin kylän asukasrakenteeseen tuo monipuolisuutta se, että kyläläisten lisäksi Höljässä on jopa 84 vapaa-ajan asukasta (VRK 2003).

Etähöljäkkäläisten nimitaidolle tyypillistä on nimistön, ja erityisesti asutusnimistön, monikerroksisuus ja rinnakkaisnimien määrä. Kotikylästään ajallisesti ja fyysisesti etääntyneiden nimenkäyttäjien muistissa on nimiä eri ajoilta. Vakituisten höljäkkäläisten nimitaito on tiukemmin kiinni nykyhetkessä. Samoin etähöljäkkäläisillä on tunnistettujen nimien osuus nimitaidossa suurempi kuin vakituisilla höljäkkäläisillä. Lisäksi niin etäkuin vakituisistakin höljäkkäläisistä naisilla ja nuorilla tunnistettuja nimiä on eniten. Yhteisenä selittävänä tekijänä on nimien käytön passivoituminen.

Suurin paikanlajiryhmä, asutusnimet, kuvaavat sitä, miten ihmiset ja heidän välinen kanssakäyminen on tärkeintä. Artefaktien nimien runsas osaaminen osoittaa nimitaidon suuntautumista rakennettuun ympäristöön ja sen paikannimiin. Maaseutukylässä ei luontonimistöäkään ole täysin kadonnut, vaikka aivan nuorimpien nimioppaiden nimitaidossa sen osuus on hyvin pieni. Vesistönimien selvästi suurempi määrä osoittaa, miten vesialueiden merkitys seudulle on suuri ja miten vesialueiden tarkoitteet ovat selvärajaisempia kuin maastoalueiden paikat.

Höljäkkäläisessä aineistossa asutusnimistön määrällinen runsaus ja rinnakkaisnimien (sekä rinnakkaismuotojen) monipuolisuus on mielenkiintoinen nimistön ilmiö, joka tarjoaisi yksistään värikkään pohjan asutusnimistön tarkemmalle tutkimukselle. Toinen mielenkiintoinen yksityiskohta ovat kaupunkinimistön tutkimuksessa esiin tulleet

epäviralliset paikannimet ja niiden tutkimus. Höljökkäläisessä aineistossa on runsaasti merkkejä siitä, että myös maaseutukylästä löytyisi runsaasti samanlaista epävirallista nimestöä, joskin nimien muodot poikkeaisivat kielellisesti urbaanissa ympäristössä syntyneistä epävirallisista nimistä.

Höljökkäläisten miesten ja naisten nimitaidossa ei voi havaita mitään selkeitä eroja, vaikka ryhmänä etähöljökkäläiset poikkeavat tässä suhteessa vakituisista höljökkäläisistä: miehet osaavat nimiä enemmän kuin naiset. Syynä tähän on se, että useimmat naisista kertovat liikkuvansa luonnossa puolison seurassa, jolloin naisten kulkeminen maastossa ja vesillä on passivisempaa. Niinpä paikanimet kuulostavat heistä tutuilta, mutta sijaintia tai tarkoitetta ei aina osata määritellä. Iällä puolestaan voidaan myös havaita olevan jonkin verran merkitystä nimitaitoon, sillä ryhmänä nuoremmat taitavat vähemmän nimiä kuin vanhemmat.

Kuitenkaan sen enempää sukupuoli kuin ikäkään ei yksinään pysty selittämään sitä, miksi yksilöiden välisissä nimitaidoissa on suuriakin eroja. Selvästi enemmän merkitsee nimenkäyttäjän harrastuneisuus: liikkuminen kotikylän vesillä ja metsissä, kiinnostus kylätoimintaan ja kylän menneisyyteen sekä työpaikka omalla kotikylällä vaikuttavat siihen, että nimiä osataan enemmän, laajemmalta alueelta ja monipuolisemmin. Yksilön koulutustasolla ei sen sijaan voida sanoa olevan kuin toissijainen merkitys nimitaitoon: koulutus voi lisätä harrastuneisuutta, mutta ei ole edellytys sille.

Aineiston kerääminen nimitaitotutkimusta varten on vaativa tehtävä niin tiedollisesti kuin sosiaalisestikin. Kun aineistoa kerätään haastattelemalla, on välittömän ja luottavaisen ilmapiirin luominen ensiarvoisen tärkeää. Samalla on kuitenkin pystyttävä tarkkailemaan nimioppaalta saatavaa tietoa. Tehtävä ei ole helppo, ja senpä vuoksi olisikin syytä pohtia sitä, millä tavalla nimitaidon kerääminen tulisi toteuttaa. Näkisinkin hyväksi laatia kyselylomakkeen, jonka avulla aineiston keruu aloitettaisiin: nimiopas voisi etukäteen muistella paikannimiä yksinkertaisten kysymysten avulla (esimerkiksi "Minkä nimisiä taloja kotikylässäsi on?", "Missä paikoissa käyt metsällä tai marjassa?"). Tällä tavalla saataisiin jo osittain tallennettua yksilön nimitaitoa ja ennen kaikkea viritettyä nimioppaan muistia. Harmittavan usein sain kuulla, että haastattelun jälkeen oli nimiä tulvinut nimioppaan mieleen vaikka kuinka! Samoin jälkikäteen nimioppaalle pitäisi jäädä mahdollisuus kirjoittaa muistiin paikannimiä, jotka eivät tulleet esiin haastattelutilanteessa. Samalla voitaisiin tallentaa mahdollinen tieto siitä, miksi nimi on tuttu ja tiedetty.

Tällainen menetelmä on nimioppaalle vaativa, ja hänet olisikin saatava sitoutettua tehtävään. Mielestäni menetelmällä ei voisikaan tutkia kovin laajaa opasjoukkoa, mutta sitä vastoin nimitaitotutkija voisi perehtyä yksilöiden nimitaitoon ja ennen kaikkea sen moninaisiin taustatekijöihin syvemmin. Ongelmallista olisi tosin, miten aivan vanhimpien nimenkäyttäjien voimat riittäisivät tämänkaltaiseen tiedonkeruuseen. Tällä menetelmällä voitaisiin kuitenkin korvata hieman tehokkaammin se tutkijoiden esittämä näkemys (ks. Ainiala 2001: 13–15), että nimitaitotutkijan olisi asuttava ja ellettävä tutkimusympäristössään pidempiä aikoja ja tarkkailtava nimenkäyttäjiä ja nimien käyttämistä. Tämä menetelmä ei myöskään mahdollistaisi suurten nimiopasryhmien tutkimista, mikä ei tosin olekaan tarkoituksenmukaista nimitaitotutkimuksessa. Sen sijaan voitaisiin entistä enemmän keskittyä selkeästi yksittäisiin tapaustutkimuksiin, joissa voitaisiin perehtyä hyvinkin yksityiskohtaisesti yksilöllisiin ja sosiaalisiin muuttujiin nimitaidon takana.

Tutkimusaineisto

EI = Eeva Ikosen (o.s. Kärkkäisen) haastattelu 5.8.2002 Ikolassa sekä puhelinhaastattelu 20.3.2003.

EM = Esa Mustosen haastattelu 19.12.2001 Höljään nuorisoseurantalolla sekä puhelinhaastattelu 29.3.2002.

HE = Heikki Eskelisen haastattelu 8.7.2002 Suomalassa sekä vastaus sähköpostikyselyyn 8.4.2003.

JM = Jussi Muikun haastattelu 14.7.2002 Porokylässä hänen appivanhempiensä kotona sekä vastaus sähköpostikyselyyn 25.3.2003.

KH = Katja Heikuran haastattelu 21.12.2001 hänen kotonaan Siirtolassa sekä puhelinhaastattelu 27.3.2002.

KI = Kari Ikosen haastattelu 6.8.2002 Aholassa sekä puhelinhaastattelu 20.3.2003.

KT = Karoliina Turusen haastattelu 19.12.2001 hänen työpaikallaan Nurmeksen keskustassa sekä puhelinhaastattelu 23.3.2002.

LE = Leena Eskelisen haastattelu 15.7.2002 hänen kesämökillään Suomalassa sekä vastaus sähköpostikyselyyn 25.4.2003

LM = Leena Marikaisen (o.s. Pennasen) haastattelu 11.7.2002 Pennalassa sekä puhelinhaastattelu 1.4.2003.

MH = Markku Heikuran haastattelu 28.2.2003 Siirtolassa.

MN = Mauri Nevalaisen haastattelu 17.12.2001 hänen kotonaan Höljään Rivillä sekä puhelinhaastattelu 18.3.2002.

OP = Olavi Pennasen haastattelu 27.7.2002 Ollikaisen kalamajassa sekä puhelinhaastattelu 2.4.2003.

PE = Päivi Eskelinen-Hiltusen haastattelu 27.2.2003 Suomalassa.

TP = Tyyne Pellikan haastattelu 19.12.2001 hänen kotonaan Hiekkalassa sekä puhelinhaastattelu 19.3.2002.

VK = Viljo Kortelaisen haastattelu 10.1.2002 hänen kotonaan Saarilammella sekä puhelinhaastattelu 27.3.2002.

VR = Varpu Rajahalmeen (o.s. Nevalaisen) haastattelu hänen kesämökillään Nevalassa 23.7.2002 sekä puhelinhaastattelu 1.4.2003.

Suulliset lähteet

AH s = Höljäläisen Atso Heikuran esitelmä Höljälä-päivässä 19.7.2003.

HT s = Höljäläisen Heikki Turusen haastattelu 16.4.2003.

OP s = Höljäläisen Onni Pellikan haastattelu 25.4.2003.

PE s = Höljäläisen Päivi Eskelinen-Hiltusen esitelmä Höljälä-päivässä 19.7.2003.

RH s = Höljäläissyntyisen Raimo Herrasen haastattelu 7.12.2001.

SJ s = Höljäläisen Simo Juutisen haastattelu 16.4.2003.

VK s = Höljäläisen Voitto Kortelaisen haastattelu 25.4.2003.

LÄHTEET

- AINIALA, TERHI 1997: Muuttuva paikannimistö. SKST 667. SKS, Helsinki.
- 2000: Paikannimistön muuttuminen. – Virittäjä 104 s. 355–372. Helsinki.
- 2001: Paikannimistön keruun tavoitteet ja tulokset. – Kaija Mallat, Terhi Ainiala, Eero Kiviniemi (toim.), Nimien maailmasta. Kieli 14 s. 7–22. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- 2003: Kaupunkinimistön tutkimuksen perusteet. – Virittäjä 107 s. 207–225. Helsinki.
- AINIALA, TERHI – KOMPPA, JOHANNA – MALLAT, KAIJA – PITKÄNEN, RITVA LIISA 2000: Paikannimien käyttö ja osaaminen. Nimitaito Pälkäneen Laitikkalassa. – Virittäjä 104 s. 330–354. Helsinki.
- AINIALA, TERHI – PITKÄNEN, RITVA LIISA 2002: Paikannimistöntutkimuksen valinnat: Etymologioista sosio-onomastiikkaan. – Virittäjä 106 s. 231–240.
- Autoilijan tiekartta 1 : 800 000. Genimap Oy. 2001.
- BERGER, DIETER 1976: Zur Abgrenzung der Eigennamen von den Appellativen. – BzN. Neue Folge 11. Heidelberg.
- HAAKANA, MARKKU - RAEVAARA, LIISA – RUUSUVUORI, JOHANNA 2001: Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. – Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskusteluanalyyttisiä tutkimuksia s. 11–38. Tietolipas 173. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- HÄKKINEN, KAISA 1990: Mistä sanat tulevat? Suomalaista etymologiaa. Tietolipas 117. SKS, Helsinki.
- Höljäkän kyläsuunnitelma 2001. Kaavoitusjaosto. Tekninen toimi. Nurmeksen kaupunki.
- ITKONEN, TERHO 1961: Nimestäjän opas. Tietolipas 21. SKS, Helsinki.
- KIVINIEMI, EERO 1975: Paikannimien rakennetyypeistä. Suomi 118: 2. SKS, Helsinki.
- 1990: Perustietoa paikannimistä. SKS, Helsinki.
- KEPSU, SAULO 1981: Pohjois-Kymenlaakson kylännimet. SKST 367. SKS, Helsinki.
- KOMPPA, JOHANNA 2001: Kaksi perhettä, kolme sukupolvea, seitsemän nimi maisemaa. C Johanna Komppa C Kaija Mallat C Toni Suutari (toim.), Nimien vuoksi s. 45–64. Kielen opissa 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KURONEN, SANNA 2001: Lasten nimitaito Tohmajärvellä Tikkalan ja Onkamon kylissä. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- LEHIKOINEN, LAILA 1988: Kirvun talonnimet. Karjalaisen talonnimisysteemin kuvaus. SKST 493. SKS, Helsinki.
- NA = Nimiaarkisto, Nurmeksen pitäjänkokoelman paikannimitiedot Höljäkästä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- NKA = Nurmeksen kotiseutuarkisto, lehtileikkeitä. Nurmes.
- NN = Nurmeksen nimistökokoomat, Nurmeksen kotiseutuarkisto. Nurmes.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2002: Miten kielentutkija analysoi yhteiskuntaa? – Anna Mauranen – Liisa Tiittula (toim.), Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä s. 13–33. AFinLAn vuosikirja 2002, nro 60. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, Jyväskylä.
- Nurmeksen haja-asutusalueen osoitekartta 1: 100 000. Nurmeksen kaupunki. 1991.
- Pielisen–Kuokkastenjärven rantaosayleiskaavaselostus, 2000. Nurmes.
- SALOHEIMO, VEIJO 1953: Nurmeksen historia. Kuopio.
- SJÖBLOM, PAULA 2000: Soma, Käräjä-Pähkinä ja Junavahti. Turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimet. – Virittäjä 104 s. 373–392. Helsinki.

SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I-VII. Y. H. Toivonen – Erkki Itkonen – Aulis J. Joki (toim.), *Lexica societatis fenno-ugricae* XII, 2. Helsinki. 1980.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.

SLOTTE, PETER – ZILLIACUS, KURT – HARLING, GUNILLA 1973: Sociologiska namnstudier. – Kurt Zilliacus (toim.): Synvinklar på ortnamn. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 454 s. 97-180. Helsingfors.

TIITOLA, ULRIKKA 1992: Nimitaidosta ja paikannimien säilymisestä Kangasalan Saarikylissä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

TTJ = Taskutietojätti. Gummerus. Jyväskylä. 1986.

TURUNEN, AIMO 1956: Pohjois-Karjalan murreopas. Otava. Helsinki.

VAUHKONEN, KAROLIINA 2000: Nimitaito Suonenjoen Karsikonmäen kulmakunnalla. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.

VRK 2003 = Väestörekisteritiedot höljäkkäläisistä 2003. Nurmeksen kaupungin tekninen palvelu.

Ylä-Karjala 25.3.2003: Höljäkässä juhlistaan vuoden 2003 nuorisoseuraa.

Ylä-Karjala 2.8.2003: Lajinsa viimeinen Nurmeksessa. Kuomavaaran palotorni kellistyi huhtikuun hangille.